

MYKOLO RIOMERIO UNIVERSITETO  
TEISĖS FAKULTETO  
CIVILINĖS IR KOMERCINĖS TEISĖS KATEDRA

BRIGITA STANKEVIČIŪTĖ  
TEISĖS PROGRAMA, CIVILINĖS TEISĖS SPECIALIZACIJA  
KODAS 62401S111

**SANTUOKOS PRIPAŽINIMO NEGALIOJANČIA SĄLYGOS IR BŪDAI**  
Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas – Asist. Egidijus Langys

Vilnius, 2010

## TURINYS

	<b>Psl.</b>
<b>Įvadas</b> .....	3
1. Santuokos pripažinimo negaliojančia sąlygos .....	7
<b>1.1.</b> Santuokos pripažinimo negaliojančia instituto samprata.....	7
<b>1.2.</b> Santuokos pripažinimo negaliojančia institutas Lietuvos Statutuose .....	11
<b>1.3.</b> Santuokos negaliojimo pagrindai, numatyti Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse ir kituose teisės aktuose .....	14
<b>1.4.</b> Bažnytinės santuokos negaliojimas .....	33
2. Santuokos pripažinimo negaliojančia procedūra .....	38
<b>2.1.</b> Asmenys, turintys teisę reikšti ieškinį dėl santuokos pripažinimo negaliojančia.....	39
<b>2.2.</b> Viešojo intereso gynimas santuokos pripažinimo negaliojančia bylose.....	44
<b>2.3.</b> Santuokos pripažinimo negaliojančia teisinės pasekmės.....	48
<b>2.3.1.</b> Aplinkybės, naikinančios santuokos negaliojimą.....	48
<b>2.3.2.</b> Santuokos pripažinimas negaliojančia po santuokos nutraukimo .....	51
<b>2.3.3.</b> Teismo sprendimo pripažinti santuoką negaliojančia turinys ir teisinės pasekmės.....	53
3. Santuokos pripažinimas negaliojančia tarptautiniame civiliniame procese.....	57
<b>3.1.</b> Užsienio valstybių teismų sprendimų pripažinimas Lietuvoje .....	57
<b>3.2.</b> Europos Sąjungos valstybių narių teismų sprendimų pripažinimas .....	63
<b>Išvados</b> .....	66
Literatūros sąrašas.....	68
Santrauka .....	74
Summary .....	75

## IVADAS

Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – Konstitucija) 38 straipsnio 3 dalis įtvirtina žmogaus teisę sudaryti santuoką: „Santuoka sudaroma laisvu vyro ir moters sutarimu“, tačiau ši teisė nelaikoma absoliučia. Tam, kad valstybė gintų asmenų susitarimą sukurti šeimos teisinius santykius, toks susitarimas turi būti tinkamai įformintas bei laikomasi įstatyme nustatytų santuokos sudarymo sąlygų. Sutuoktinių tarpusavio santykiai yra labai specifinė, intymi sfera, į kurią valstybė gali kištis tik išimtiniais atvejais. Prašyti santuoką pripažinti negaliojančia gali ne tik sutuoktinis ar jo tėvai (globėjai), tačiau ir kiti įstatyme numatyti asmenys. Tais atvejais, kai tokia santuoka pažeidžia viešąjį interesą, atsiranda valstybės teisė kreiptis į teismą dėl santuokos pripažinimo negaliojančia (prokuroro teisė pareikšti ieškinį dėl santuokos pripažinimo negaliojančia). Būtent šis teiginys suponuoja pagrindinę darbo problemą, t. y. kiek plačiai valstybė gali kištis į asmenų tarpusavio santykius. Šiame darbe nagrinėsime ne tik Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (toliau – CK) įtvirtintą išsamų santuokos negaliojimo pagrindų sąrašą, tačiau aiškinsime ir viešojo intereso sąvoką, o taip pat atsakysime į klausimą, kokiais atvejais ta pati santuoka galioja vienoje ir negalioja kitoje valstybėje.

Kita šio magistrinio darbo dalis skirta aptarti būdus, kuriais santuoka gali būti pripažinta negaliojančia. CK 3.37 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad santuoką negaliojančia pripažįsta tik teismas. Šiandieniniame pasaulyje žmonių emigracija, reemigracija, „laikinas“ rezidavimas užsienio šalyse tampa vis dažnesniu reiškiniu, o tai reiškia, kad daugėja ir „užsienio elementą“ turinčių (mišrių) santuokų (santuoka sudaroma su užsienio valstybės piliečiu arba užsienyje) skaičius. Todėl šiame darbe aptarsime du procesinius būdus, kuriais siekiama to paties tikslo – santuokos pripažinimo negaliojančia – tai kreipimasis į teismą nacionalinio civilinio proceso tvarka ir užsienio teismų sprendimų pripažinimo procedūra. Šio magistro baigiamojo darbo esmė - atskleisti santuokos pripažinimo negaliojančia instituto sampratą.

**Nagrinėjamos temos aktualumas.** Iki šiol mokslinėse publikacijose tik fragmentiškai buvo nagrinėjami santuokos pripažinimo negaliojančia procedūros aspektai, tuo tarpu vieningos publikacijos, kurioje būtų atskleista šio instituto ir procedūra, nesama. Tokio mokslinio darbo reikiamybę suponuoja, kaip minėta, vis didėjantis mišrių santuokų skaičius. Valstybės institucijos vis dažniau atkreipia dėmesį į tokias šeimas, ypačingai jei bent vienas iš sutuoktinių nori santuokos pagrindu įgyti leidimą laikinai gyventi Lietuvoje, tuo atsiverdamas vartus ir į kitas Europos Sąjungos (toliau – ES) šalis. Pačių praktikų teigimu, net 5 procentai esti įtarimą sukeliančių galimai fiktyvių santuokų, todėl ieškinių dėl santuokos pripažinimo negaliojančia vis daugėja. Kadangi svetimšaliai, sudarydami santuoką su Lietuvos piliečiais, gali siekti lengviau patekti į ES, todėl verta išsiaiškinti ir tai, kokia procedūra taikoma pripažįstant

užsienio valstybių teismų sprendimus, taip pat, koks bendras reglamentavimas taikomas visoje ES, pripažįstant valstybių narių teismų sprendimus dėl santuokos pripažinimo negaliojančia.

**Pagrindiniai šaltiniai.** Svarbiausiais norminiai šaltiniais, kuriais remiamasi darbe, žinoma, bus norminiai teisės aktai: Konstitucija, įtvirtinanti pamatines šeimos teisės nuostatas, CK, didžiausia apimtimi reglamentuojantis šeimos teisinius santykius. Atskiriems aspektams aptarti pasitelksime ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau - KT) nutarimus bei tarptautinius teisės aktus, kaip antai, 1948 m. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, 1961 m. Hagos Konvencija dėl užsienio valstybėse išduotų dokumentų legalizavimo panaikinimo ir 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos Reglamentas dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantį Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000, (EB) Nr. 2201/2003 (Briuselis II<sup>bis</sup>). Taip pat neabejotinai reikšmingi teisės aktai bus ir užsienio valstybių pagrindiniai norminiai dokumentai, reglamentuojantys santuokos pripažinimo negaliojančia pagrindus bei procedūras. Ypatinę reikšmę šį institutą turės teisės civilinės teisės doktrinos specialistų suformuota teorija nagrinėjamu klausimu, išdėstyta CK komentaruose bei atskirose publikacijose, o taip pat ir Lietuvos bei užsienio mokslininkų aptarta užsienio valstybių šeimos teisės doktrina. Darbe bus aptariama ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) praktika, sprendžiant santuokos negaliojimo bylas.

Šeimos teisės doktrinoje lieka nenagrinėtas klausimas dėl santuokos pripažinimo negaliojančia būdu. Kadangi CK nurodo, kad santuoką negaliojančia pripažinti gali tik teismas, tad šeimos teisės literatūroje tarsi paliekama noroda, kad į teismą dėl santuokos pripažinimo negaliojančia reikia kreiptis nacionalinio civilinio proceso tvarka. Tačiau mišrios santuokos pripažinimo negaliojančia atveju, gali atsirasti reikiamybė kreiptis į teismą dėl užsienio valstybės teismo sprendimo pripažinimo. Civilinio proceso teisės literatūroje klausimas dėl užsienio teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo bene plačiausiai nagrinėjamas L. Gumuliauskienės daktaro disertacijoje<sup>1</sup>, tačiau vis tik atskiras klausimas, kokios procedūros taikomos pripažįstant užsienio valstybių teismų sprendimus dėl santuokos negaliojimo, nekliamas. Todėl šiame darbe nagrinėsime teismo sprendimo dėl santuokos negaliojimo pripažinimo procedūrą, ir skirtumus, kuomet teismo sprendimas, kuriuo santuoka pripažįstama negaliojančia, priimtas ES valstybėje narėje ir trečiojoje šalyje.

Teorinė šio darbo reikšmė – atskleisti santuokos pripažinimo negaliojančia instituto esmę, paaiškinti bei išanalizuoti santuokos negaliojimo pagrindus, tuo tarpu praktinė reikšmė – didėjant mišrių santuokų skaičiui, pavaizduoti santuokos pripažinimo negaliojančia procedūrą ir teisinės pasekmes.

---

<sup>1</sup> Gumuliauskienė L. Užsienio teismų sprendimų pripažinimas ir vykdymas civiliniame procese. Daktaro disertacija (socialiniai mokslai: teisė (01 S)). – Vilnius, 2008.

**Darbo tikslas.** Pagrindinis šio darbo tikslas – ne tik teoriniu, bet ir praktiniu aspektu išanalizuoti santuokos pripažinimo negaliojančia institutą Lietuvoje, išskirti jo specifiką ir apibendrintai pateikti vis platesnį šio instituto praktinį pritaikomumą bei pagrindus, kuriais remiantis asmenų sudaryta santuoka gali būti pripažinta negaliojančia.

**Tyrimo uždaviniai.** Iškeltam tikslui pasiekti formuluojami šie uždaviniai:

1. atskleisti santuokos pripažinimo negaliojančia instituto sampratą Lietuvos ir užsienio valstybių teisėje;
2. išanalizuoti, kokie subjektai, ir kokiais pagrindais gali reikalauti pripažinti santuoką negaliojančia. Pateikti viešojo intereso sampratą bei negrįžti klausimą, ar viešasis interesas visais atvejais viršesnis už asmenų teisę sudaryti santuoką;
3. paaiškinti santuokos pripažinimo negaliojančia teisinės pasekmes tiek patiems buvusiems sutuoktiniams, tiek ir kitiems asmenims, kurių teksės ir teikti interesai buvo pažeisti, bei teisinės pasekmes vaikams, gimusiems santuokoje, kuri teismo sprendimu pripažinta negaliojančia;
4. atskleisti santuokos pripažinimo negaliojančia procedūrą nacionaliniame ir tarptautiniame civiliniame procese

**Darbo objektas.** Pagrindinis darbo objektas yra santuokos pripažinimo negaliojančia institutas, šio instituto išskirtinumas civilinės teisės doktrinoje ir praktikoje, jo reglamentavimo ir taikymo konkretūs pavyzdžiai bei vieta bendrojoje civilinės teisės sistemoje. Nors pagrindinis darbo objektas yra būtent santuokos pripažinimo negaliojančia institutas, šiame darbe bus nagrinėjamas apskritai teismo sprendimo dėl santuokos pripažinimo negaliojančia reikšmė bei tokio teismo sprendimo pripažinimas užsienio šalyse.

**Darbo dalykas.** Suprantama, jog patį nagrinėjimo dalyką tam tikra prasme apsprendžia ir pasirinkta darbo struktūra, pradedant santuokos pripažinimo negaliojančia sampratos atskleidimu, šio instituto ypatumų ir tikslų identifikavimu, tiriama santuokos pripažinimo negaliojančia teisinė reglamentacija, pateikiant bylą dėl santuokos negaliojimo pavyzdžius. Darbe taip pat analizuojamos teismo sprendimo, kuriuo santuoka pripažįstama negaliojančia, teisinės pasekmės buvusiems sutuoktiniams bei kitiems asmenims. Pagrindinis darbo analizės dalykas – santuokos negaliojimo pagrindų atskleidimas, jų sugretinimas su užsienio valstybių analogiško instituto pagrindais.

**Tyrimo hipotezė.** Viešojo intereso pažeidimas laikytinas prioritetu prieš sutuoktinių privataus gyvenimo laisvę, nes nustatčius viešojo intereso pažeidimo galimumą, prokurorui atsiranda teisė reikšti ieškinį dėl santuokos pripažinimo negaliojančia.

**Tyrimo metodai.** Pats temos pasirinkimas apsprendžia ir pagrindinių tyrimo metodų taikymą, tai reiškia, jog darbe bus nagrinėjami teoriniai ir praktiniai aspektai sisteminės analizės

metodu, aptariant bendrąsias civilinės teisės normas, reglamentuojančias santuokos pripažinimą negaliojančia, susietos su specialiosiomis teisinėmis nuostatomis, skirtomis reglamentuoti šeiminius teisinius santykius. Siekiant parodyti kai kuriuos esminius teisinio reglamentavimo pasikeitimus Lietuvoje, darbe bus pasitelkiamas ir istorinis – lyginamasis metodas, kuris padės atkleisti pagrindinius teisinio reglamentavimo aspektus ir pateikti netgi praėjusio amžiaus požiūrį į santuoką bei santuokos negaliojimo pagrindus. Neabejotinai lingvistinio aiškinimo metodas bus taikomas, aiškinant ne tik CK atskiras nuostatas, bei ir kitų teisės aktų reikalavimus, kartu su loginės analizės metodu darant atskiras išvadas ar parodant esminius skirtumus tarp įstatyminių konstrukcijų ir praktinio normų taikymo ir aiškinimo. Savarankišku, lyginamuoju metodu, bus aptariami ir analizuojami pagrindiniai panašumai ir skirtumai tarp atskirų valstybių teisinio reglamentavimo. Apibendrinimo ir rekomendacinių metodų pagalba, darbe bus daromos individualios išvados pagrįstos praktine ir teorine medžiaga ir kartu siūlomi galimi reglamentavimo pakeitimai ar teisingesnis ir priimtinesnis teisės normų aiškinimas

# 1. SANTUOKOS PRIPAŽINIMO NEGALIOJANČIA SĄLYGOS

## 1.1.SANTUOKOS PRIPAŽINIMO NEGALIOJANČIA INSTITUTO SAMPRATA

Šeima Konstitucijoje apibrėžiama kaip visuomenės ir valstybės pagrindas. CK 3.7 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad santuoka laikoma įstatymų nustatyta tvarka įformintas vyro ir moters susitarimas sukurti šeimos teisinius santykius. Šeimą ir santuoką gina valstybė ir įstatymas, todėl visais atvejais teismai ir kitos institucijos privalo veikti savo kompetencijos ribose tam, kad santuoka būtų išsaugota ir nesuirtų pamatinė visuomenės ląstelė – šeima. Konstitucijos 38 straipsnio 3 dalis įtvirtina žmogaus teisę sudaryti santuoką: "Santuoka sudaroma laisvu vyro ir moters sutarimu". Pažymėtina, kad tokia Konstitucijoje garantuota teisė nelaikoma absoliučia. Ar kiekvienas žmogus Lietuvoje gali įgyvendinti jam Konstitucijoje garantuotą teisę sudaryti santuoką, ir kokie yra šios teisės ribojimai, aptarsime kitose šio darbo dalyse. Pažymime, jog tam, kad valstybė gintų asmenų susitarimą sukurti šeimos teisinius santykius, toks susitarimas turi būti tinkamai įformintas, o taip pat turi būti laikomasi visų įstatymuose nustatytų santuokos sudarymo sąlygų, antraip tokia santuoka gali būti pripažinta negaliojančia. Preziumuojama, kad kiekviena įregistruota santuoka galioja, kol teismo sprendimu nėra pripažinta negaliojančia. Santuokos negaliojimas – tai panaikinimas teismine tvarka subjektyvinių šeiminių teisių ir pareigų tarp asmenų, kurių santuoka pripažinta negaliojančia, kaip sudaryta nesilaikant jos sudarymui įstatymų nustatytų sąlygų ir tvarkos. Kitaip tariant, tai tarsi valstybės atsisakymo forma pripažinti sudarytą santuoką kaip juridinį faktą už įstatymo numatytų sąlygų pažeidimą sudarant santuoką, išreikšta teismo sprendimu. Tokiu atveju santuoka negaliojančia laikoma nuo pat jos sudarymo momento, ir preziumuojama, kad šeimos teisiniai santykiai tokiu susitarimu nebuvo sukurti.

Santuokos negaliojimas, kaip ir santuokos nutraukimas, pačia plačiausia prasme yra šeimos iširimas ir šeimos teisinių santykių tarp buvusių sutuoktinių pasibaigimas. Verta pažymėti keletą esminių šių dviejų institutų skirtumų. Santuoka nutraukiama CK numatytais atvejais, t. y. abiejų sutuoktinių bendru sutikimu, vieno sutuoktinio prašymu, arba dėl sutuoktinio (sutuoktinių) kaltės. Santuoką nutraukus, šeimos teisiniai santykiai pasibaigia nuo to momento, kai įsiteisėja teismo sprendimas dėl santuokos nutraukimo. Tuo tarpu pripažinus santuoką negaliojančia, laikoma, kad šeimos teisinių santykių tarp sutuoktinių niekada nebuvo, ir tokia santuoka laikoma negaliojančia nuo pat jos sudarymo momento. Taip pat būtina pažymėti, kad santuoką nutraukti galima tik vieno arba abiejų sutuoktinių laisva valia, o santuoką pripažinti negaliojančia gali reikalauti ir valstybė (pagal prokuroro ieškinį), nepilnamečio sutuoktinio tėvai, globėjai, rūpintojai ar vaiko teisių apsaugos institucija bei kiti

asmenys, kurių interesai pažeisti sudarant tokią santuoką. Kaip jau minėta, santuokos negaliojimas – tarsi pačios valstybės atsisakymas pripažinti, kad tarp sutuoktinių buvo sukurti šeimos teisiniai santykiai, tai atsisakymas fiksuoti patį juridinį faktą bei suteikti santuoką sudariusiems asmenims įstatymų numatytas sutuoktinių teises ir pareigas.

1948 m. gruodžio 10 d. priimta Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, prie kurios Lietuva prisijungė 1991 m. kovo 12 d., įtvirtina kiekvieno žmogaus teisę tuoktis ir kurti šeimą<sup>2</sup>. Plačiau išnagrinėjus Konstitucijoje, CK ir kituose teisės aktuose įtvirtintą santuokos apibrėžimą, galima išskirti tokius santuokos požymius<sup>3</sup>: tai vyro ir moters sąjunga<sup>4</sup>, ginama valstybės<sup>5</sup>, grindžiama monogamijos principu, tai laisvanoriška, lygiateisė<sup>6</sup> sąjunga, sudaroma laikantis tam tikrų valstybės nustatytų jos sudarymo taisyklių, sutuoktinių sudaroma asmeniškai (ne per atstovus) neapibrėžtam laikui, turint tikslą sukurti šeimą. Šie išvardyti požymiai atspindi Lietuvoje suprantamą ir pripažįstamą santuokos koncepciją. Kai kurie iš jų yra būtinosios sąlygos sudaryti santuoką ir valstybei ją pripažinti kaip juridinį faktą. Nesant bent vienos iš būtinųjų santuokos sudarymo sąlygų, arba, kitaip tariant, pažeidžiant bent vieną iš principų, kuriuos valstybė įtvirtina kaip pamatinius bendroje santuokos koncepcijoje, kuri pripažįstama Lietuvoje, pati valstybė ir įtvirtina santuokos pripažinimo negaliojančia institutą. Prisiminkime vieną iš pirmųjų paminėtų santuokos požymių – Konstitucijos 38 straipsnio 2 dalies teisės normą, kurioje nurodyta, kad „Valstybė saugo ir globoja šeimą“. Santuokos pripažinimas negaliojančia, kaip jau minėta, yra valstybės atsisakymas pripažinti asmenų sąjungą, kuri sudaryta nesilaikant valstybės nustatytų santuokos sudarymo sąlygų, ir kuri neatitinka valstybėje galiojančios santuokos sampratos, atsisakymas tokią sąjungą saugoti ir globoti. Tai jokių būdu nereiškia, kad asmenys bus valstybės persekiojami, jeigu turės bendrą buitį ir palaikys artimus ryšius su asmenimis, su kuriais sąjunga valstybės nepripažįstama kaip santuoka (sąjunga tarp tos pačios lyties asmenų, artimųjų giminaičių, sąjunga su asmeniu, negalinčiu suprasti savo veiksmų prasmės ir jų valdyti ir pan.). Konstitucijos 22 straipsnio 1 dalies nuostata „Žmogaus

---

<sup>2</sup> Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 16 straipsnio 1 dalis.

<sup>3</sup> Šiuos požymius galima vadinti principais, kuriuos kiekviena valstybė įtvirtina savo teisės aktuose, nustatydamą, kas gali būti laikoma teisėta santuoka.

<sup>4</sup> Šis santuokos požymis įtvirtintas Konstitucijos 38 straipsnio 3 dalyje, tuo tarpu Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 16 straipsnio 1 dalis nurodo, kad „Moterys ir vyrai, sulaukę pilnametystės, turi teisę be jokių abribojimų dėl rasės, pilietybės ar religijos tuoktis ir kurti šeimą“. Kadangi kai kuriose pasaulio šalyse, kaip antai Olandija, Danija, Norvegija ir kt. santuoka suprantama plačiau negu vien tik vyro ir moters sąjunga, mat ten leidžiama tuoktis ir tos pačios lyties asmenims, todėl laikytina, kad Visuotinė žmogaus teisių deklaracija įtvirtina bendrą principą, kad tuoktis ir kurti šeimą laiduojama teisė tiek vyrams, tiek ir moterims, tačiau nedetalizuojama, ar tai privalo būti dviejų priešingų lyčių sąjunga. Todėl išskirdami santuokos požymius iš tiesų santuokos sąvoką sukonkretiname iki tokios koncepcijos, kuri įtvirtinta Lietuvoje galiojančiuose teisės aktuose

<sup>5</sup> Konstitucijos 38 straipsnio 2 dalis: „Valstybė saugo ir globoja šeimą“, Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 16 straipsnio 3 dalis: „Šeima yra natūrali ir pagrindinė visuomenės grupė, ir ji turi teisę būti visuomenės ir valstybės saugoma“.

<sup>6</sup> Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 16 straipsnio 1 dalis: „Sudarydami santuoką, gyvendami susituokę ir nutraukdami santuoką jie turi lygias teises“.

privatus gyvenimas neliečiamas“ valstybė tiek kitiems asmenims, tiek ir pati sau uždraudė pažeisti asmens teisę į privatų gyvenimą. Vadinasi, valstybė negali reguliuoti žmonių tarpusavio santykių, jei asmenys veda bendrą buitį, turi artimų santykių su asmenimis, su kuriais negali būti sudaroma santuoka. Ji negali priešintis žmonių tarpusavio santykiams ir taip pažeisti jų teisę į privatų gyvenimą, tačiau valstybė tokių santykių negina. Ji atsisako tokią asmenų sąjungą, kurios sudarymas pažeistų valstybėje įtvirtintą santuokos koncepciją, laikyti santuoka, atsisako saugoti ir globoti tokių asmenų sąjungą, todėl nepripažįsta ir asmenų tarpusavio teisių ir pareigų, kylančių iš sąjungos, kuri pagal bendrą valstybėje galiojančią santuokos koncepciją nelaikoma santuoka. Todėl santuokos pripažinimo negaliojančia institutas reiškia valstybės pripažinimą, kad santuoka tarp ją sudariusių asmenų nuo pat pradžių buvo negalima, nes neatitiko valstybėje galiojusios santuokos koncepcijos. Užbėgsime įvykiams už akių ir paminėsime, kad nors tokia sąjunga valstybės ir negalėjo būti laikoma santuoka, ir ji pripažįstama negaliojančia *ab initio*, tačiau tokia santuokos negaliojimas gali sukelti panašias, o kartais ir tokias pačias teisines pasekmes santuoką sudariusiems asmenims, kaip ir santuoka, kuri buvo galiojanti, tačiau vėliau nutraukta, pavyzdžiui, jei abu sutuoktiniai sudarydami santuoką nežinojo, kad esama kliūčių jų santuokai sudaryti, tai tokia santuoka, nors teismo ir pripažinta negaliojančia abiem buvusiems sutuoktiniams sukels tokias pačias teisines pasekmes, kaip ir galiojanti santuoka, išskyrus paveldėjimo teisę (CK 3.45 straipsnio 2 dalis).

Kalbant apie santuokos negaliojimo institutą būtina paminėti ir dar vieną svarbų aspektą. Bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudaryta santuoka, taip pat santuoka, sudaryta užsienio valstybėje turi būti tinkamai įtraukta į apskaitą Lietuvos civilinės metrikacijos įstaigoje. Valstybė, įgyvendindama Konstitucijos 38 straipsnio 2 dalies nuostatą – saugodama ir globodama šeimą - turi būti tinkamai informuota apie santuokos sudarymą. Tinkamai nepranešus valstybei apie asmenų sudarytą santuoką, pati valstybė negali žinoti apie tokios santuokos buvimą, negali laikyti tokios asmenų sąjungos šeima ir garantuoti jiems iš santuokos sudarymo kylančių teisinių pasekmių. Tokia santuoka Lietuvoje nesukels jokių teisinių pasekmių, kol nebus tinkamai įtraukta į apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje. Užsienio valstybėje sudarytą santuoką įtraukus į apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje, tokios santuokos pradžia laikoma užsienio valstybės institucijos išduotame santuokos liudijime nurodyta data<sup>7</sup>. Terminas “negaliojantis” lietuvių kalboje<sup>8</sup> suprantamas kaip tam tikros galios (šiuo atveju teisinės) neturėjimas iš esmės, jos nesuteikimas arba atėmimas. Tačiau kalbant apie

---

<sup>7</sup> Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2006 m. gegužės 19 d. įsakymu Nr. 1R – 160 patvirtintų Civilinės metrikacijos taisyklių 77 punktas

<sup>8</sup> „Lietuvių kalbos žodynas (t. I–XX, 1941–2002): elektroninis variantas / redaktorių kolegija: Gertrūda Naktinienė (vyr. redaktorė), Jonas Paulauskas, Ritutė Petrokienė, Vytautas Vitkauskas, Jolanta Zabarskaitė. – Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005.– www.lkz.lt.

santuokos pripažinimo negaliojančia instituta, santuokos negaliojimas gali būti pripažįstamas tik teismo, ir situacija, kuomet santuoka sudaryta užsienio valstybėje arba bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka ir neįtraukta į apskaitą Lietuvos civilinės metrikacijos įstaigoje, nelaikytina santuokos negaliojimu. Civilinės teisės prasme tai bus tiesiog nesanti, neegzistuojanti, teisinių pasekmių nesukelianti santuoka.

## 1.2. SANTUOKOS PRIPAŽINIMO NEGALIOJANČIA INSTITUTAS LIETUVOS STATUTUOSE

Santuokos negaliojimo institutas nėra naujas šiuolaikinės civilinės teisės kūrinys. Nagrinėjant jo ištakas, santuokos pripažinimą negaliojančia rasime jau pirmuosiuose kodifikuotos teisės rinkiniuose – Lietuvos Statutuose. Kadangi teisės filosofijos literatūroje<sup>9</sup> minima, jog iš pat pradžių atsiranda tam tikri visuomeniniai santykiai, ir tik vėliau – juos reguliuojančios teisės normos, manytina, kad šis institutas taip pat ne išimtis. Poreikis pripažinti sudarytas santuokas negaliojančiomis galėjo atsirasti ir keliais šimtais metų anksčiau, tačiau Lietuvos teisės šaltiniai, kuriuose pirmą kartą aiškiai apibrėžti santuokos negaliojimo pagrindai yra jau minėti Lietuvos Statutai. Tai pirmieji kodifikuotos teisės rinkiniai, kuriuose apskritai apibrėžiama šeimos teisės samprata, ir taip pat – šiame darbe nagrinėjamas santuokos pripažinimo negaliojančia institutas. Lietuvos Statutai yra trys teisinių dokumentų rinkiniai – 1529 m. (toliau - I Lietuvos Statutas), 1566 m. (toliau – II Lietuvos Statutas) ir 1588 m. (toliau – III Lietuvos Statutas) teisynai, apibrėžę Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisinės sistemos pagrindą iki pat 1840 metų. Apžvelgę Lietuvos Statutuose įtvirtintą santuokos sampratą bei santuokos pripažinimo negaliojančia pagrindus, galėsime lengviau suprasti pačią santuokos pripažinimo negaliojančia instituto esmę. Lyginamuoju metodu pateiksime Lietuvos Statutuose įtvirtintų ir dabar galiojančių normų sąsajas dėl santuokos pripažinimo negaliojančia pagrindų. Tokiu būdu atskleisime Lietuvos Statutų įtaką šiuolaikinei santuokos negaliojimo sampratai.

Lietuvos Statutuose nurodyti trys santuokos pasibaigimo pagrindai:

1. vienam arba abiem sutuoktiniams mirus, t. y. nutraukiant santuoką;
2. vienam arba abiem sutuoktiniams reikalaujant, t. y. ištuokiant;
3. panaikinant santuoką, pripažinus ją neteisėta, t. y. išskiriant.

Ištuoka ir skyrybos Lietuvos Statutuose minimi dviem skirtingomis prasmėmis: reikalaujant patiems sutuoktiniams – vienam arba abiem sykiu – toks šeimos teisinių santykių pasibaigimas vadinamas ištuoka, tuo tarpu, kai šeimos teisiniai santykiai pasibaigia santuoką panaikinant arba pripažįstant ją neteisėta – išskyrimu. Statutuose pažymėta, jog santuoka pripažįstama negaliojančia, t. y.: sutuoktiniai išskiriami, jeigu santuoka buvo sudaryta esant tam tikrų iš anksto įstatymų numatytų jai sudaryti kliūčių, kurios egzistavo iki santuokos arba santuokos sudarymo momentu. Tos kliūtys išreikštos kaip vienos iš būtinųjų santuokos sudarymo sąlygų nesilaikymas arba vienos iš aplinkybių, dėl kurių santuoka gali būti panaikinta arba pripažinta neteisėta, buvimas. Lietuvos Statutuose numatytos dvejopos sąlygos sudaryti santuoką. Vienos apibūdina pozityvius reikalavimus besituokiantiems asmenims, tuo tarpu

<sup>9</sup> Vaišvila A. Teisės teorija. – Vilnius: Justitia, 2009.

kitos, išreikštos negatyviai, numato aplinkybes, kurios paprastai vadinamos kliūtimis sudaryti santuoką.

Pozityvūs reikalavimai besituokiantiems, kitaip tariant, santuokos sudarymo sąlygos:

1. Tinkamas besituokiančiųjų amžius (CK – Santuokinis amžius). Besituokiančiųjų amžius buvo glaudžiai susietas asmens lytimi ir skirtingomis lyčių funkcijomis. Ano meto supratimu buvo svarbus fizinio ir lytinio subrendimo požymis – gebėjimas pratęsti giminę. I ir II Lietuvos Statutuose moters santuokinis amžius buvo 15 metų, tuo tarpu III Lietuvos Statute – vos 13 metų. Vyriui buvo leista tuoktis sulaukus 18 metų.
2. Normali susituokiančiųjų psichikos būklė (CK – Veiknumas). Pagal veiksnumą Lietuvos Statutai asmenis skirstė į sveikus ir nesveikus. Nesveiki dar buvo papildomai dalomi į nesveikus dėl bendro susirgimo, arba “negaluojančius”, bei turinčius fizinių trūkumų asmenis ir į psichiškai nesveikus asmenis. Negaluojančių asmenų teisės nebuvo ribojamos.
3. Sutikimo tuoktis nebuvimas (CK – Santuokos savanoriškumas). Sulaukusio sutuoktinio amžiaus ir psichiškai sveiko vyro valia sudaryti santuoką nebuvo varžoma. Teisė nevaržomai susituokti galutinai įtvirtinta II - ajame ir III - iajame Lietuvos Statutuose. Tėvai ar globėjai negalėjo uždrausti sudaryti santuoką, tačiau turėjo galimybę sudaryti kliūtis neduodami dukrai kraičio, o globėjai – merginą nušalinti nuo jos dalies, jeigu ji tekėtų už žemesnio luomo asmens.

Kliūtys sudaryti santuoką (negatyvios aplinkybės):

1. Kraujomaiša (CK – Draudimas tuoktis artimiems giminaičiams). Buvo draudžiama ne tik artimų giminių santuoka, bet ir santuoka tarp asmenų, susijusių artimais svainystės ryšiais.
2. Nusikaltimo padarymas.
3. Buvimas kitoje santuokoje.
4. Nevienoda religija. Krikščionybę išpažįstančio asmens santuoka su ne krikščionimi buvo draudžiama. Konstitucijos 26 straipsnyje įtvirtinta minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė, todėl natūralu, kad besituokiančiųjų išpažįstama religija nebėra kliūtis sudaryti santuoką.

Pažeidus bent vieną iš santuokos sudarymo sąlygų, arba esant bent vienai iš aptartų kliūčių santuokai sudaryti, tokia santuoka galėjo būti pripažinta negaliojančia, t. y.: sutuoktiniai išskirti. Išskyrimu toks santuokos pasibaigimo pagrindas Lietuvos Statutuose vadinamas dėl to, kad esant bent vienai iš kliūčių sudaryti santuoką, šeimos teisiniai santykiai galėjo pasibaigti (santuoka galėjo būti pripažinta negaliojančia, neteisėta) nesant sutuoktinių valios nutraukti

šeimoms teisinius santykius. Lietuvos Statutuose toks šeimoms teisinių santykių pasibaigimo būdas buvo laikomas tarsi trečiosios šalies arba pačios valstybės iniciatyva nutraukta santuoka, todėl ir parinktas terminas “išskyrimas”. Šiuose teisyneose puikiai atsispindi ano meto visuomenės požiūris į šeimą ir šeimyninį gyvenimą, juk įstatymų leidėjai pirmiausia atsižvelgia į visuomenės moralinį ir teisinį suvokimą, kas yra santuoka, šeima ir šeimyninis gyvenimas. Lakoniškai apžvelgę Lietuvos Statutuose įtvirtintus santuokos negaliojimo pagrindus, matome, kad iki šiol išlikę tam tikrų bendrybių CK ir Lietuvos Statutų akcentuojamų pagrindų, kuriuos pažeidus santuoka gali būti pripažinta negaliojančia (neteisėta).

### 1.3. SANTUOKOS NEGALIOJIMO PAGRINDAI, NUMATYTI LIETUVOS RESPUBLIKOS CIVILINIAME KODEKSE IR KITUOSE TEISĖS AKTUOSE

CK 3.37 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad santuoka gali būti pripažinta negaliojančia, jeigu buvo pažeistos CK 3.12 – 3.17 straipsniuose numatytos santuokos sudarymo sąlygos, taip pat CK 3.21 straipsnio 3 dalyje, 3.39 ir 3.40 straipsniuose numatytais pagrindais. Pastaruosius santuokos negaliojimo pagrindus civilinės teisė literatūroje<sup>10</sup> rekomenduojama skirstyti į tris grupes. Pirma, santuoka negalioja, jei buvo pažeistos materialiosios jos sudarymo sąlygos, t. y. santuoka sudaryta tarp tos pačios lyties asmenų (CK 3.12 str.), abiem sutuoktiniams ar vienam iš jų neišreiškus tikrosios savo valios (CK 3.13, 3.40 str.)<sup>11</sup>, su nepilnamečiu, kuriam įstatymo nustatyta tvarka nebuvo sumažintas santuokinis amžius (CK 3.14 str.) arba neveiksniu asmeniu (CK 3.15 str.), taip pat jei asmuo, sudaręs santuoką, nebuvo nutraukęs ankstesnės santuokos arba registruotos partnerystės (CK 3.16 str.) arba santuoką sudarė artimieji giminaičiai (CK 3.17 str.). Antra, santuoka gali būti pripažinta negaliojančia, jei vienas sutuoktinis nepranešė kitam sutuoktiniui sergąs venerine liga arba AIDS (CK 3.21 str. 3 d.). Trečia, negaliojančia gali būti pripažinta fiktyvi santuoka (CK 3.39 str.). Pakanka įrodyti bent vieno iš šių santuokos negaliojimo pagrindų buvimą, kad teismas galėtų pripažinti santuoką negaliojančia. Šie santuokos negaliojimo pagrindai taikomi neatsižvelgiant į tai, santuoka sudaryta civiline ar bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka, o paskui įtraukta į apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje (CK 3.24 str.).

Santuoka yra specifinis teisinių santykių institutas, kuris savo esme primena sandorį. Manytume, kad plačiau nagrinėjant santuokos negaliojimo institutą, būtina atsakyti į klausimą, ar santuoka tapati sandoriui. Verta prisiminti, kaip skamba Konstitucijos 38 straipsnio 3 dalis: „Santuoka sudaroma laisvu vyro ir moters sutarimu“. CK 3.37 straipsnio 1 dalis detalizuoja pastarąją Konstitucijos nuostatą ir nurodo, kad santuoka yra įstatymų nustatyta tvarka įformintas savanoriškas vyro ir moters susitarimas sukurti šeimos teisinius santykius. Tad kas gi tas tiek Konstitucijoje, tiek CK minimas *susitarimas*? Žodis *susitarimas* bendrinėje lietuvių kalboje apibūdinamas kaip žodžio *sutarimas* sinonimas, ir reiškia dviejų ar daugiau žmonių susikalbėjimą dėl ko nors bei nuomonių, pažiūrų, interesų vieningumą bei sutapimą<sup>12</sup>. Susitarimas laikytinas ir sutarties sinonimu, o pati sutartis yra ne kas kita kaip sandoris. Šioje

<sup>10</sup> Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. III knyga. Šeimos teisė. – Vilnius: Justitia, 2002. P. 84.

<sup>11</sup> Šie straipsniai glaudžiai siejasi tarpusavyje ir iš esmės pakartoja tą pačią sutuoktinių laisvos valios buvimo sąlygą jiems sudarant santuoką. CK komentaro III knygoje nurodyta, jog CK 3.13 straipsnio nuostata taikytina tada, kai abu sutuoktiniai neišreiškė savo tikrosios valios sudarydami santuoką, tuo tarpu CK 3.40 straipsnis taikytinas vienam iš sutuoktinių neišreiškus tikrosios valios santuokos sudarymo metu.

<sup>12</sup> „Lietuvių kalbos žodynas (t. I–XX, 1941–2002): elektroninis variantas / redaktorių kolegija: Gertrūda Naktinienė (vyr. redaktorė), Jonas Paulauskas, Ritutė Petrokienė, Vytautas Vitkauskas, Jolanta Zabarskaitė. – Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005.– www.lkz.lt.

vietoje reikia aiškiai suformuluoti klausimą, ar *susitarimas* sukurti šeimos teisinius santykius gali būti laikomas sandoriu? Atsakant į šį klausimą, būtina pažvelgti į CK I knygos nuostatas. Štai CK 1.63 straipsnio 1 dalis nurodo, kad sandoriais laikomi tokie asmenų veiksmai, kuriais siekiama sukurti, pakeisti arba panaikinti civilines teises ir pareigas. To paties straipsnio 6 dalyje teigiama, kad dvišaliu laikomas toks sandoris, kuriam sudaryti būtina dviejų šalių suderinta valia. Klausimas tampa vis konkretnesnis - ar galime santuoką laikyti dvišaliu sandoriu? Lietuvos civilinės teisės doktrinoje<sup>13</sup> sandorio galiojimas siejamas su tam tikrų sąlygų visuma, t. y. sandorio turinys turi atitikti įstatymuose nurodytus reikalavimus, sandorį sudarantys asmenys turi būti veiksnūs, o juridiniai asmenys – turėti atitinkamą teisingumą, sandorių dalyvių valios išraiška turi atitikti jų tikrąją valią, sandoris turi būti išreikštas įstatyme nustatyta forma. Dar kartą pažvelgę į CK 3.37 straipsnio 1 dalį, matysime, kad santuoka - tai įstatymo nustatyta tvarka įformintas vyro ir moters susitarimas. Tokiam susitarimui keliamas tinkamos formos reikalavimas. Vyras ir moteris šioje normoje yra specialūs subjektai, laisva ir abiejų suderinta valia galintys sudaryti tokį *susitarimą*. Tokio *susitarimo* tikslas yra šeimos teisių santykių sukūrimas. Negalime paneigti, kad tarp dvišalio sandorio ir santuokos tam tikrų sąsajų tikrai esama, tačiau atradę šitiek bendrybių, prisiminkime ir tai, kad santuoka yra specifinis civilinės teisės institutas, kuriuo nustatomos sutuoktinių tarpusavio teisės ir pareigos. Štai CK 3.26 straipsnio 3 dalis nurodo, kad sutuoktiniai susitarimu negali atsisakyti teisių ar panaikinti pareigų, kurios pagal įstatymus atsiranda kaip santuokos pasekmė. Nagrinėdami šią teisės normą, pastebime, kad santuoka sudaroma laikantis sutarties laisvės principo, t. y. laisvanoriškai, tačiau jau sudariusiems santuoką sutuoktiniams atsiranda santuokos pasekmės, ir tokia pat laisva valia ir tik jų dviejų sprendimu sutuoktiniai sudaryto *susitarimo* nutraukti ar pakeisti negali. Šioje vietoje sutuoktiniai, norintys nutraukti santuoką arba pakeisti civilines teises ir pareigas, atsiradusias nuo santuokos sudarymo momento, turi kreiptis į teismą. Prisimenant Konstitucijos nuostata, kuria valstybė įsipareigojo saugoti ir globoti šeimą bei Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 16 straipsnio 1 dalį, kurioje nurodyta, kad šeima turi teisę į visuomenės ir valstybės apsaugą, tampa aišku, kodėl asmenys, norintys nutraukti santuoką, negali to padaryti vien tarpusavio susitarimu, o visais atvejais turi kreiptis į teismą. Nuo jų santuokos sudarymo momento valstybė įsipareigoja “saugoti ir globoti” šeimą, todėl tokio *susitarimo* pasibaigimui taip pat reikalingas valstybės įsikišimas. CK 3.33 straipsnio 1 dalis nurodo, kad tuo atveju, kai sutuoktiniai negali susitarti dėl savo pareigų vykdymo ar teisių įgyvendinimo, bet kuris sutuoktinis turi teisę kreiptis į teismą, kad teismas išspręstų jų ginčą.

---

<sup>13</sup> Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. I knyga. Bendrosios nuostatos. – Vilnius: Justitia, 2001. P.157, 166.

Būtent per teismą valstybė gali užtikrinti sutuoktinių tarpusavio pareigų vykdymą, teisių įgyvendinimą arba nutraukti jų sudarytą santuoką.

Santuoką, kaip siekį sukurti šeimos teisinius santykius, sunku būtų išprausti į sandorio rėmus taip pat ir dėl kitų priežasčių. Antai CK 3.27 straipsnio 1 dalis numato, kad sutuoktiniai privalo būti lojalūs vienas kitam ir vienas kitą gerbti, taip pat vienas kitą remti moraliai ir materialiai, ir prisidėti prie bendrų šeimos ar kito sutuoktinio poreikių tenkinimo. To paties straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad jeigu vienas sutuoktinis dėl objektyvių priežasčių negali pakankamai prisidėti prie bendrų šeimos poreikių tenkinimo, tą pagal savo galimybes turi daryti kitas sutuoktinis. Sunku būtų surasti sandorį, kuriame vienai iš šalių neįvykdžius tam tikros iš sandorio atsiradusios pareigos, ta pareiga tarsi dviguba našta tektų kitai šaliai. Dėl šių priežasčių nevalia sandorio tapatinti su santuoka, jau vien dėl to, kad pastaroji yra kur kas platesnė tarpusavio teisių ir išpareigojimų apibrėžtis nei sandoris.

Vis tik panaši yra ne tik šių institutų esmė, panašūs ir santuokos bei sandorio negaliojimo pagrindai, kaip antai, CK 1.91 straipsnyje numatytas sandorio, sudaryto dėl apgaulės, smurto, ekonominio spaudimo ar realaus grasinimo negaliojimo pagrindas esti labai panašus į CK 3.13 straipsnyje numatytą pagrindą, kuriuo santuoka, sudaryta pažeidžiant savanoriškumo principą, t. y. apgaulės būdu, grasinant ar esant kitokiems sutuoktinio valios trūkumams, gali būti pripažinta negaliojančia. CK aiškiai numato pagrindus, kuriais santuoka gali būti pripažinta negaliojančia, todėl bendrieji sandorių negaliojimo pagrindai pripažįstant santuoką negaliojančia, netaikomi. Tačiau aiškinant santuokos negaliojimo pagrindus, juos būtina aiškinti taip, kaip jie suprantami sandorių negaliojimą reglamentuojančiose normose. Todėl tolesniame šio darbo etape aptardami santuokos negaliojimo pagrindus, greta minėsime ir panašius sandorių negaliojimo pagrindus, kadangi daugeliu atveju santuokos pripažinimo negaliojančia pagrindai turi būti aiškinami ir suprantami taip, kaip jie suprantami sandorių negaliojimo institute, pavyzdžiui, pripažinus negaliojančiu sandorį, sudarytą dėl suklydimo (CK 1.90 str.), bei pripažįstant santuoką negaliojančia dėl esminės klaidos (CK 3.40 str. 3 d.), apgaulės, grasinimo sąvokos sandorių negaliojimo ir santuokos negaliojimo atvejais aiškintinos taip pat. Būtent todėl, nagrinėjant santuokos negaliojimo pagrindus, verta juos sugretinti su sandorių negaliojimo pagrindais, kad galėtume teisingai interpretuoti tam tikrą santuokos negaliojimo pagrindo esmę bei jo taikomumą.

Jau minėta, kad civilinėje teisėje taikoma santuokos galiojimo prezumpcija, grindžiama civilinės būklės įrašų tikrumo prezumpcija (CK 3.286 str. 1 d.), kurioje įtvirtinta nuostata, kad civilinės būklės aktų įrašai gali būti nuginčyti tik teismo tvarka. Todėl ši prezumpcija gali būti paneigta tik įstatymo nustatytais pagrindais ir tvarka. Negaliojančių sandorių klasifikavimo požiūriu (CK 1.78 str.) vienas atvejais santuoka būtų laikoma

nuginčijama, o kitais – niekine, atsižvelgiant į jos negaliojimo pagrindą. CK 1.78 straipsnio 1 dalyje teigiama, kad sandoris laikomas niekiniu, jeigu jis, vadovaujantis įstatymais, negalioja, nepaisant to, yra teismo sprendimas pripažinti jį negaliojančiu ar tokio sprendimo nėra. Pastarojo straipsnio 2 dalis nurodo jog sandoris, kurį pripažinti negaliojančiu būtinas teismo sprendimas, laikytinas nuginčijamu sandoriu. Prisimindami, jog santuoka negaliojančia gali būti pripažinta tik teismo sprendimu, turėtume manyti, kad santuoka turėtų būti laikoma nuginčijamu sandoriu su sąlyga, kad jai bus taikomos niekinių sandorių sudarymo pasekmės, t. y. jie laikytini negaliojančiais *ab initio*. Tačiau CK nuostata tik dar kartą įrodo, kad santuokos pripažinimui negaliojančia negalime visais atvejais tiksliai taikyti sandorių negaliojimą reglamentuojančių teisės normų, mat niekiniai sandoriai prieštarauja imperatyvioms teisės normoms bei jų reikalavimams. Tuo tarpu nuginčijami sandoriai pažeidžia ne viešuosius interesus, imperatyvias teisės normas, o teises, kuriomis disponuoja konkretūs asmenys. Vadinasi tie atvejai, kai į teismą su ieškiniu dėl santuokos pripažinimo negaliojančia gali kreiptis prokuroras, ar kiti asmenys, kuomet yra pažeista imperatyvi teisės norma ir ieškiniu dėl santuokos pripažinimo negaliojančia ginamas viešasis interesas, teismui priėmus sprendimą, kad asmenų sudaryta santuoka negalioja nuo jos sudarymo, tokia santuoka negaliojančių sandorių klasifikavimo požiūriu būtų laikoma niekine. Tuo tarpu, kai ieškinį pateikia pats asmuo, pavyzdžiui, kitam sutuoktiniui nepranešus, jog šis serga AIDS arba venerine liga, laikytina, kad pažeistas privatus interesas<sup>14</sup>, ir teismui priėmus sprendimą pripažinti santuoką negaliojančia, ji taip pat bus laikoma negaliojančia nuo santuokos sudarymo momento, tačiau nuginčijamų sandorių klasifikavimo požiūriu tokia santuoka laikytina nuginčijama. Pripažinus santuoką negaliojančia, buvę sutuoktiniai įgyja teisę sudaryti naują santuoką ar įregistruoti partnerystę bendraisiais pagrindais.

Jau minėtoje CK normoje – 3.37 straipsnio 1 dalyje pateikiamas baigtinis, išsamus santuokos pripažinimo negaliojančia pagrindų sąrašas, todėl jis negali būti aiškinamas plečiamai. Jokiais kitais šiame straipsnyje nenumatytais pagrindais santuoka negali būti pripažinta negaliojančia. Tačiau negaliojančią santuoką reikia skirti nuo nesudarytos, t.y. nesamos santuokos<sup>15</sup>. Tokia santuoka esti tada, kai nesilaikyta įstatyme nustatytos santuokos įforminimo tvarkos, būtinos jos sudarymo procedūros. Tokios “santuokos” nereikia pripažinti

---

<sup>14</sup> Asmens, žinojusio, jog serga AIDS arba kita užkrečiama venerine liga atžvilgiu gali būti pradėtas ikiteisminis tyrimas, vadovaujantis LR BK 135 straipsnio 1 dalimi, t. y., jei asmuo būtų susargdinęs savo sutuoktinį sunkia nepagydoma ar ilgai trunkančia liga, realiai gresiančia gyvybei ar stipriai sutrikdančia žmogaus psichiką, arba dėl ligos būtų praradęs didelę dalį profesinio ar bendro darbingumo, arba dėl ligos būtų nepagydomai subjaurotas užkrėstojo sutuoktinio kūnas, tokiu atveju susargdinusiam sutuoktiniui grėstų baudžiamoji atsakomybė. Pažymėtina, kad šiais atvejais asmuo baudžiamas tik už tyčines veikas. Tuo tarpu vien tik sutuoktiniui nepranešus, jog serga venerine liga arba AIDS, prokuroras tokiu pagrindu neturi teisės reikšti ieškinį dėl santuokos pripažinimo negaliojančia.

<sup>15</sup> Hamilton C. Family Law in Europe. – London: Butterworths, 2002. P.203.

negaliojančia, nes jos paprasčiausiai nėra, pavyzdžiui, Santuokos ir šeimos kodekse<sup>16</sup> (toliau – SŠK) nebuvo numatyta teisė santuoką sudaryti bažnyčioje, todėl santuokos, neįregistruotos civilinės metrikacijos įstaigoje, buvo laikomos tiesiog neegzistuojančiomis. Plačiau bažnytinės santuokos galiojimo civilinėje teisėje ypatumus nagrinėsime kitoje šio darbo dalyje. Pažymėtina, kad santuoka nesudaryta laikoma ir tada, kai civilinės metrikacijos įstaigoje santuokos įrašas padarytas nedalyvaujant kitam sutuoktiniui, arba dalyvaujant jo atstovui. Tokiais atvejais santuokos taip pat nereikia pripažinti negaliojančia – teismo tvarka turi būti anuliuotas jos įrašas (CK 3.286 str.).

Išvardytus santuokos negaliojimo pagrindus tikslinga aptarti kiek plačiau, idant galėtume toliau nagrinėti santuokos negaliojimo institutą. Kiekvieną iš minėtų pagrindų trumpai paaiškinsime ir mėginsime atrasti sąsajų bei skirtumų tarp CK, iki 2001 m. liepos 18 d. įsigaliojusio CK santuokos pripažinimui negaliojančia taikytų teisės normų ir kitų Europos valstybių analogiškų teisės institutų, bei kritiškai pažvelgti į tas skirtybes.

**Draudimas tuoktis tos pačios lyties asmenims.** Lietuvos Respublikos įstatymai numato, kad santuoką gali sudaryti tik skirtingos lyties asmenys - vyras ir moteris. Draudimas tuoktis tos pačios lyties asmenims įtvirtintas CK 3.12 straipsnyje. Asmens lytis yra biologinis kriterijus. Ji nurodoma asmens tapatybę patvirtinančiuose dokumentuose. Todėl prieš įregistruodami santuoką civilinės metrikacijos pareigūnai privalo patikrinti būsimųjų sutuoktinių asmens dokumentus ir įsitikinti, kad juose nurodyta skirtinga jų lytis (CK 3.300 str. 1 d., Civilinės metrikacijos taisyklių 59 p.). Šis reikalavimas grindžiamas moralinėmis, tradicinėmis pažiūromis į šeimą, nors kai kuriose Europos valstybėse tos pačios lyties asmenų santuokos galimos jau keletą metų. Antai 2001 m. balandžio 1 d. Olandija tapo pirmąja šiuolaikine valstybe pasaulyje, įteisinusia tos pačios lyties asmenų santuokas. Tokios santuokos šiandien taip pat galimos Danijoje, Norvegijoje, Belgijoje, Ispanijoje, Švedijoje, Portugalijoje ir kai kuriose kitose valstybėse. Padarius tam tikrų pakeitimų valstybių teisinėse bazėse, šiose šalyse įvairios homoseksualų teisinės sąjungos formos, tokios kaip registruota partnerystė, “bendro gyvenimo kontraktai”<sup>17</sup> galėjo būti pakeistos santuoka tarp homoseksualių asmenų. Tokiu būdu pastarųjų sąjungos įgijo civilinį šeimos statusą.

Esti ir dar viena svarbi įstatymo nuostata - lyties pakeitimas nesuteikia lytį pakeitusiam asmeniui teisės sudaryti santuoką su tos pačios lyties, kaip ir jo lytis gimstant, asmeniu. Tos pačios lyties asmenų santuokos įregistravimas per klaidą yra mažai tikėtinas

<sup>16</sup> Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas (Žin., 1969, Nr. 21 – 186) (Neteko galios Lietuvos Respublikos 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII – 1864) (Žin., 2000, Nr. 74 – 2262).

<sup>17</sup> Sutarties forma, taikyta Skandinavijos šalyse iki 2009 m. leidimo tuoktis tos pačios lyties asmenims įteisinti asmenų partnerystę.

dalykas. Tačiau šiuolaikinė medicina padeda asmeniui pakeisti lytį ir gali būti, kad medicinine operacija asmens lytis yra pakeista ir atitinkamai padaryti pakeitimai jo asmens dokumentuose (CK 2.18 str. 8 p.). Pažymėtina, kad kol kas lyties pakeitimo sąlygų ir tvarkos Lietuvoje nereglamentuoja jokie teisės aktai, nors dar 2003 m. Seimui svarstyti buvo pateiktas Lyties pakeitimo įstatymo projektas<sup>18</sup>. Šiame projekte buvo numatyta, kad lyties pakeitimo operacijos būtų atliekamos asmenims, kurie jaučiasi priklausą kitai lyčiai ir nori ją pakeisti, jei lyties pakeitimas leistų tikėtis paciento psichikos sveikatos. Lytis būtų keičiama tik pilnamečiams ir nesulaukusiems senatvės pensijos amžiaus, nesusituokusiems, neturintiems vaikų, transseksualams, jeigu psichinis lyties tapatumo sutrikimas jiems kelia dvasinių išgyvenimų, sukrėtimų, emocinę depresiją, ilgalaikę tapatumo krizę, pažeminimą ar kitaip trikdo gyvenimą. Nors Lyties pakeitimo įstatymo aiškinamajame rašte<sup>19</sup> ir teigta, jog lyties identiškumo problemos egzistuoja jau seniai – esą visose kultūrose buvo žmonių, kurie jautė kitą seksualinę tapatybę nei įprasta. Transseksualumas yra psichinis lyties tapatumo sutrikimas, pagal 10 – ają tarptautinę ligų klasifikaciją priskiriamas pilnamečių žmonių asmenybės brandos ir elgesio sutrikimų grupei. Tokie asmenys yra įsitikinę, kad lyties požymiai neatitinka jų lyties ir siekia tapti kitos lyties asmeniu, stengiasi atsikratyti pirminių ir antrinių esamos lyties požymių ir įgauti priešingos lyties. Šie Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro pateikti argumentai anuomet neįtikino Seimo priimti Lyties pakeitimo įstatymą. Manytume, kad jei toks įstatymas būtų priimtas, pasikeistų ir draudimas tuoktis tos pačios lyties asmenims, nes dabar vertinant, ar nebuvo pažeista ši santuokos sudarymo sąlyga, reikia vadovautis asmens biologine, t. y. gimstant nustatyta, o ne sudarant santuoką esama lytimi. Kilus abejonių dėl vieno iš sutuoktinių ar jų abiejų lyties, teismas, nagrinėjantis santuokos pripažinimo negaliojančia bylą, turi skirti teismo medicinos ekspertizę ir prašyti ekspertų atsakyti į klausimą, kokios lyties pagal savo biologinę prigimtį yra atitinkamas sutuoktinis, jeigu nėra kitokių įrodymų, patvirtinančių lytį, ar lyties pakeitimo. Tačiau vis tik šį klausimą jau yra nagrinėjęs ir Europos Žmogaus Teisių Teismas, kuris vienoje iš bylų laikėsi kitos nuomonės – teigė, kad asmens lytis turi būti nustatoma pagal po operacijos ir gydymo esamą padėtį, t.y. teismas atmetė biologinės (gimstant nustatytos) lyties kriterijų kaip vienintelį nustatantį lytį<sup>20</sup>.

Įdomumo dėlei paminėsime tai, jog šalys, suteikusios teisę tuoktis tos pačios lyties asmenims išvengia ir dar vienos problemos sprendimo – su kuo leisti tuoktis asmenims, pasikeitusiems lytį. Pažvelgus į šią situaciją iš formaliosios pusės, galima pastebėti, kad šalys,

<sup>18</sup> Lietuvos Respublikos lyties pakeitimo įstatymo projektas, 2003-06-04, Nr. IXP-2627.

<sup>19</sup> Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro patvirtintas 2003-06-04 aiškinamasis raštas “Dėl Lietuvos Respublikos lyties pakeitimo įstatymo.

<sup>20</sup> Byla *Goodwin v. The United Kingdom*, skelbiama Europos Žmogaus Teisių Teismo paieškos sistemoje <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=2&portal=hbkm&action=html&highlight=goodwin&sessionId=63752158&skin=hudoc-en>.

kurios savo įstatymuose nenumato galimybės tuoktis tos pačios lyties asmenims tarsi apskritai užkerta kelią tuoktis asmenims, pasikeitusiems lytį. Pavyzdžiu galėtume laikyti tokią situaciją, kuomet asmuo gimęs vyru pasikeitė lytį ir tapo moterimi, tačiau šalyje nesant tinkamos procedūros, nustatančios formalų lyties pakeitimą bei numatančios kitos lyties asmens dokumentų išdavimo procedūrą, lytį pasikeitusiems asmenims susidaro keista situacija – šalyje, kurioje draudžiama tuoktis tos pačios lyties asmenims, asmuo, pasikeitęs lytį ir tapęs priešingos lyties atstovu, tačiau dėl valstybės biurokratinio aparato netinkamo veikimo vis dar formaliai pristatomas kaip tos lyties atstovas, kurią turėdamas gimė. Jis tarsi formaliai gali susituokti tik su tos lyties atstovu, kuriai pats dabar priklauso. Anksčiau minėtame pavyzdyje situacija susiklostytų taip: asmuo, gimęs vyru ir pasikeitęs lytį bei tapęs moterimi pagal Lietuvos Respublikos įstatymus gali susituokti tik su moterimi. Vadinas valstybė, pripažindama tokį principą tarsi pati iš dalies pažeidžia Konstitucijoje numatytą principą, kad santuoka galima tik tarp skirtingos lyties asmenų.

**Santuokos savanoriškumas.** Santuokos savanoriškumo principas įtvirtintas CK 3.13, 3.40 straipsniuose. Šioje sąlygoje esminė reikšmė teikiama asmens laisvės principui, t. y. konstitucinėms nuostatom, kurios skelbia, kad “Žmogaus laisvė neliečiama”<sup>21</sup> ir “Santuoka sudaroma laisvu vyro ir moters sutarimu”<sup>22</sup>. Santuoka gali būti pripažinta negaliojančia, kai asmuo dėl tam tikrų objektyvių ar subjektyvių priežasčių nesuprato savo veiksmų prasmės ir negalėjo jų valdyti, nors santuokos sudarymo metu ir nebuvo pripažintas neveiksniu. LAT praktikoje<sup>23</sup> aiškiai pažymėta, jog bet kokie šalių valios trūkumai, leidžiantys abejoti susitarimo savanoriškumu, yra pagrindas pripažinti santuoką negaliojančia CK 3.13, 3.15, 3.40 straipsnių pagrindu. Manytina, kad asmuo negali visiškai suprasti savo veiksmų prasmės ir jų valdyti, jei yra apsvaigęs nuo alkoholio, narkotinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų, taip pat ir dėl senatvės. Kiekvienu atveju teismas privalo išnagrinėti visas aplinkybes, leidžiančias nustatyti, ar asmuo susituokdamas suprato savo veiksmus ir iš to kylančias pasekmes, ir ar tų pasekmių siekė, kitaip tariant, ar nebuvo pažeistas asmens laisvės sudaryti santuoką principas.

CK 3.13 straipsnio 2 dalyje nurodoma, kad santuoka gali būti pripažinta negaliojančia, jei asmeniui buvo grasinta, prieš jį naudota prievarta, santuoka sudaryta apgaulės būdu arba esti

<sup>21</sup> Lietuvos Respublikos Konstitucijos 20 straipsnio 1 dalis.

<sup>22</sup> Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnio 3 dalis.

<sup>23</sup> LAT nutartis 2008 m. kovo 4 d. civilinėje byloje Nr. 3K-3-148/2008: „...atsakovė, pati inicijavusi bylą dėl ieškovo tėvo pripažinimo neveiksniu, žinodama esant iškeltai šiai bylai, taip pat tai, kad ieškovo tėvas pagal 2006 m. kovo 15 d.–balandžio 25 d. teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizės akto išvadas negali suprasti savo veiksmų reikšmės ir jų valdyti ir dėl psichikos sveikatos būsenos negali dalyvauti teismo posėdyje (dėl pripažinimo neveiksniu), turėjo pareigą informuoti civilinės metrikacijos įstaigą apie ieškovo tėvui iškeltą bylą dėl jo pripažinimo neveiksniu. To nepadariusi, atsakovė pažeidė CK 3.15 straipsnio 2 dalies reikalavimą, o todėl, pažeidžiant CK 3.304 straipsnio 2 dalies reikalavimus, buvo nepagrįstai padarytas santuokos įrašas (įtraukta į apskaitą bažnytinė santuoka).“.

kitų asmens valios sudaryti santuoką trūkumą. Prievarta laikytinas fizinis arba psichinis poveikis pačiam sutuoktiniui arba jo artimajam. Tuo tarpu grasinimas – tai baimės sukėlimas, kad asmeniui arba jo artimajam bus fiziškai ar morališkai pakenkta. Toks grasinimas turi būti objektyviai paremtas, laikant, kad bet kuris kitas asmuo būdamas tokioje pačioje situacijoje turėtų rimtą pagrindą manyti, kad aplinkybės, dėl kurių atsiradimo grasinama, tikrai įvyks.

Tiek CK 3.13 straipsnyje, tiek ir CK 3.40 straipsnyje iš esmės minimas tas pats santuokos savanoriškumo principas. Pastarajame straipsnyje asmens valios sudaryti santuoką nebuvimas ar jos trūkumas detalizuojami kiek plačiau. Štai CK 3.40 str. 1 d. aptariamie atvejai, kai asmuo, nors teismo sprendimu ir nepripažintas neveiksniu, tačiau dėl tam tikrų objektyvių ir subjektyvių priežasčių nesuprato savo veiksmų prasmės ir negalėjo jų valdyti., t. y. buvo apgirtęs, apsvaigęs nuo medikamentų, narkotikų, toksinių medžiagų, paūmėjus psichikos ligai, dėl senatvės ir pan. To paties straipsnio 2 dalis nurodo atvejus, kai santuoką galima pripažinti negaliojančia, jei ši buvo sudaryta per prievartą, grasinant arba apgaulės būdu. Jau minėta, kad prievarta santuoka sudaryta, jei buvo vartojamas fizinis ar psichinis smurtas ar grasinimai pavartoti jį prieš asmenį, jo artimuosius giminaičius, asmens ar artimųjų giminaičių turtą ir pan. Santuoka šiuo pagrindu gali būti pripažinta negaliojančia neatsižvelgiant į tai, kas vartojo prievartą – kitas sutuoktinis ar kiti asmenys. Prievarta taip pat gali pasireikšti šantažu: grasinimu viešai atskleisti tam tikras aplinkybes, kompromituojančias kitą sutuoktinį ar jo artimuosius giminaičius, grasinimu pradėti išieškoti skolas, perimti įmonės valdymą ir pan. Prievarta šiuo atveju negali būti pateisinama net tokiais motyvais kaip, pavyzdžiui, nėštumas, todėl vyro privertimas sudaryti santuoką todėl, kad mergina laukiasi jo kūdikio, negali būti laikomas pateisinimu<sup>24</sup>. Santuokos sudarymas apgaule, t.y. atliekant aktyvius tyčinius veiksmus, kuriais siekiama išgauti asmens sutikimą sudaryti santuoką, gali pasireikšti įvairiais būdais: pranešant melagingą informaciją, reikšmingą susiformuoti valiai sudaryti santuoką, taip pat ir nuslepiant svarbią informaciją, kurią žinodamas asmuo nebūtų sudaręs santuokos. Vertinant, ar buvo prievarta arba apgaulė, pagal taikytinas CK 1.91 straipsnio aiškinimas.

Klaida CK 3.40 straipsnio 3 dalyje taip pat numatyta kaip santuokos pripažinimo negaliojančia pagrindas. Ji aiškintina kaip klaidinga prielaida dėl esminių santuokos sudarymo aplinkybių, reikšmingų susiformuoti tikrajai asmens valiai sudaryti santuoką (CK 1.90 str.). Klaida turi būti esminė, t. y. turi būti suklysta dėl tokių su sutuoktinio asmeniu susijusių faktų, kuriuos žinodamas asmuo tikrai nebūtų sudaręs santuokos (*error in corpore, error in persona*). Tačiau gali būti suklysta ir dėl paties veiksmo esmės (*error in negotio*) pavyzdžiui, kurčnebylis nesuvokia, kad sudaro santuoką. Šis straipsnis įtvirtina dvi prezumpcijas – klaida laikoma esmine, jeigu buvo suklysta dėl kito sutuoktinio sveikatos būklės ar lytinės anomalijos, dėl kurių

---

<sup>24</sup> Hamilton C. Family Law in Europe. – London: Butterworths, 2002. P.236.

normalus šeimos gyvenimas neįmanomas arba dėl to, kad kitas sutuoktinis padarė sunkų nusikaltimą. Tam, kad santuoka būtų pripažinta negaliojančia, tereikia įrodyti šios normos numatytus faktus ir nebereikia įrodinėti, kad jog tie faktai yra esminiai, t. y. jie būtų galėję nulemti asmens apsisprendimą sudaryti santuoką. LAT minėtoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-508/2008 išaiškino, jog klaida, kaip santuokos negaliojimo pagrindas, laikytina klaidinga prielaida dėl esminių santuokos sudarymo aplinkybių, reikšmingų tikrajai asmens valiai sudaryti santuoką susiformuoti. Santuokos sudarymo motyvas nelaikytinas esmine klaida, dėl kurios būtų galima pripažinti santuoką negaliojančia<sup>25</sup>. Taip pat būtina paminėti, kad santuoka pripažįstama negaliojančia dėl klaidos gali būti tik tada, kai santuokos metu tarp asmenų nesusiklostė šeiminiai santykiai, ir yra pakankamas pagrindas manyti, kad jie nesusiklostys ir ateityje. LAT civilinėje byloje Nr. 3K-3-888/1999<sup>26</sup> pažymėjo, kad santuokos pripažinimas negaliojančia nėra nei atsakomybės už vieno ar abiejų sutuoktinių padarytus santuokos ir šeimos įstatymų pažeidimus priemonė, nei vienos iš šalių gynybos būdas. Pagrindinis santuokos pripažinimo negaliojančia tikslas – konstatuoti, kad šalys nepasiekė norimo teisinio rezultato, t. y. nesukūrė santuokinių ryšių, netapo bendrosios jungtinės nuosavybės bendrasavininkiais ir pan. Įstatymas orientuoja tik į konstatavimą, kad santuokos nebuvo apskritai, o tai reiškia, kad jokių santykių, atsirandančių iš santuokos sudarymo, tarp asmenų nėra ir neturi būti. Vadinas, jei tokios santuokos metu tarp sutuoktinių buvo susiklostę šeiminiai santykiai, ir klaida nesusijusi su asmens sveikatos būkle ar lytine anomalija, tokiu atveju santuokos pripažinimo negaliojančia institutas netaikytinas.

Esminės klaidos dėl sunkaus nusikaltimo prezumpcija grindžiama moraliniais sumetimais. Nepaneigiant nusikaltimą padariusio asmens integravimo į visuomenę būtinumo, jo praeities, moralinės savybės yra labai svarbūs veiksniai, galintys turėti įtakos apsisprendimui sudaryti santuoką. Nusikaltimu baudžiamojoje teisėje apskritai laikoma pavojinga ir baudžiamajam įstatymui priešinga veika. Sunkių laikomas toks tyčinis nusikaltimas, už kurį baudžiamajame įstatyme numatyta didžiausia bausmė viršija šešerius metus, bet neviršija dešimties metų laisvės atėmimo<sup>27</sup>. Ši prezumpcija netaikoma nusikaltimams, kurių baudžiamoji teisė nelaiko sunkiais ar labai sunkiais. Konstitucijos 31 straipsnyje įtvirtinta nekaltumo prezumpcija reikalauja, kad asmenį pripažįstant kaltu būtų įsiteisėjęs teismo nuosprendis., t.y. prezumpcija taikoma tik įrodytam nusikaltimui ir netaikoma, kai asmuo tik įtariamasis padaręs sunkų ar labai sunkų nusikaltimą. Sprendžiant dėl santuokos pripažinimo negaliojančia šiuo pagrindu būtina atsižvelgti į laiką, praėjusį nuo asmens nuteisimo iki santuokos sudarymo, taip

<sup>25</sup> Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis 2008 m. spalio 22 d. civilinėje byloje Nr. 3K-3-508/2008.

<sup>26</sup> Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis 1999 m. gruodžio 8 d. civilinėje byloje Nr. 3K-3-888/1999.

<sup>27</sup> Pesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. – Vilnius: Justitia, 2006.

pat į tai, teistumas išnykęs ar ne, kitas sutuoktinis buvo informuotas apie šį faktą ar ne ir t. t. Svarbu paminėti, kad toks nusikaltimas turėtų vieno iš sutuoktinių būti padarytas iki santuokos sudarymo, ir faktas apie tokio nusikaltimo padarymą iš esmės pakeistų sutuoktinių tarpusavio santykius šeimoje. Pats tyčinio sunkaus nusikaltimo padarymo faktas ir nepranešimas apie tai būsimam sutuoktiniui nėra absoliutus pagrindas pripažinti santuoką negaliojančia. Sutuoktinis, kuriam nebuvo pranešta apie kito sutuoktinio padarytą sunkų tyčinį nusikaltimą privalo motyvuoti, kodėl ir kaip žinia apie tokio nusikaltimo padarymą pakeičia sutuoktinių šeiminius santykius. Asmuo turi argumentuotai pagrįsti, kad jei būtų žinojęs apie būsimą sutuoktinio įvykdytą sunkų tyčinį nusikaltimą, nebūtų sudaręs santuokos su šiuo asmeniu, ir kad tolimesni šeiminiai santykiai tarp šių sutuoktinių tapo objektyviai negalimi.

Sutuoktinių sveikata yra svarbus šeimos sukūrimo veiksnys, reikšmingas ne tik sutuoktiniams bet ir jų palikuonims. Viena iš pagrindinių šeimos funkcijų yra reprodukcinė, o deramas lytinis sutuoktinių gyvenimas yra viena iš santuokos ir šeimos stabilumo garantijų. Tačiau ne bet kokios sutuoktinio ligos nežinojimas laikytinas esmine klaida, dėl kurios būtų galima santuoką pripažinti negaliojančia. Šioje normoje minimas tik toks sutuoktinio sveikatos sutrikimas ar lytinė anomalija, dėl kurių sutuoktiniai negali gyventi deramo šeimos gyvenimo, pavyzdžiui, negali turėti normalių lytinių santykių ar šie keltų grėsmę kitam sutuoktiniui, negali susilaukti palikuonių ar yra apsigimimų tikimybė ir pan. Tai gali būti įvairios užkrečiamos, paveldimo ligos, psichikos sutrikimai, lytinis nepajėgumas ir pan. Sprendžiant klausimą dėl santuokos pripažinimo negaliojančia šiuo pagrindu, reikia atsižvelgti į tai, kad šiuolaikinė medicina daugelį ligų ir anomalijų gali išgydyti. Be to, svarbu atsižvelgti į sutuoktinių elgesį sudarant santuoką, pavyzdžiui, ar jie domėjosi vienas kito sveikata., ar ją pasitikrino CK. 3.21 straipsnyje nustatyta tvarka. Aplinkybė, kad sutuoktinis žinojo, jog serga arba turi lytinę anomaliją ir dėl to deramas šeimos gyvenimas nebus galimas, tačiau apie tai kito sutuoktinio neinformavo, vertintina kaip apgaulė ir santuoka gali būti pripažinta negaliojančia pagal CK 3.40 straipsnio 2 dalį. Kai sutuoktinis neinformavo kito sutuoktinio sergąs venerine liga arba AIDS, santuokos pripažinimui negaliojančia taikomas CK. 3.21 straipsnis, kurį taip pat aptarsime kaip vieną iš santuokos negaliojimo pagrindų.

**Santuokinis amžius.** Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 16 straipsnio 1 dalis skelbia, kad: “Vyrai ir moterys, sulaukę pilnametystės, turi teisę be jokių ribojimų dėl rasės, tautybės ar religijos sudaryti santuoką ir sukurti šeimą.”. CK 3.14 straipsnyje nurodyta, kad santuoką leidžiama sudaryti asmenims, kuriems santuokos sudarymo dieną yra sukakę aštuoniolika metų. Šis amžius siejamas su pilnametyste, atsižvelgiant tiek į moralinius, tiek ir į medicininius kriterijus. Preziumuojama, kad būdamas aštuoniolikos metų, asmuo sulaukia tiek

fizinės, tiek ir psichinės brandos, sugeba išsaugoti savo orumą ir individualybę. Teisiniu požiūriu asmuo sulaukęs aštuoniolikos metų yra pilnametis, o tai reiškia, kad įgyja visišką civilinį veiksnumą (gali pats atsakyti už savo veiksmus) – gali laisvai sudaryti santuoką, bei laikomas visiškai subrendusiu fizine prasme. Tuoktis asmenys gali ir nesulaukę pilnametystės, tačiau tam būtinas teismo leidimas konkrečiam asmeniui sumažinti santuokinį amžių. Esant nėštumui ir kitoms svarbioms priežastims, santuokinis amžius gali būti sumažintas ne daugiau nei dvejiems<sup>28</sup> metais. Kiekvienu individualiu atveju teismas sprendžia, ar priežastys sumažinti santuokinį amžių laikytinos svarbiomis. Teismas kaskart turi įvertinti nepilnamečio, norinčio tuoktis, turtinę padėtį, išklausti tėvų/globėjų nuomonės bei atsižvelgti į valstybinės vaiko teisių institucijos išvadas dėl santuokinio amžiaus sumažinimo tikslingumo bei atitikimo nepilnamečio interesams. Galima teigti, kad sumažinęs santuokinį amžių, teismas tarsi pripažįsta asmenį emancipuotu. CK 2.5 straipsnio 2 dalis nurodo, kad tais atvejais, kai įstatymai leidžia fiziniam asmeniui sudaryti santuoką nesulaukus pilnametystės, toks asmuo santuokinio amžiaus įgyja visišką civilinį veiksnumą nuo santuokos sudarymo momento. Tokios santuokos vėlesnis nutraukimas visiško civilinio veiksnumo asmeniui nepanaikina. Tuo tarpu, jei nepilnametis emancipuotu pripažįstamas pagal CK 2.9 straipsnyje nurodytas aplinkybes, ir tokiu būdu, sulaukęs šešiolikos metų įgyja visišką civilinį veiksnumą, jam teismo sprendimo sumažinti santuokinį amžių nereikėtų.

Pažvelkime į kai kurių kitų Europos valstybių įstatymuose numatytą asmens santuokinį amžių. Antai Italijos civiliniame kodekse<sup>29</sup> nustatytas minimalus santuokinis amžius - 16 metų. Esant svarbioms priežastims teismas, įvertinęs psichinę ir fizinę nepilnamečio brandą, išklauses jo tėvų ar globėjų, gali leisti susituokti asmeniui, nesulaukusiam šešiolikos metų. Tokiam nepilnamečiam asmeniui, kuriam leista tuoktis, teismas gali paskirti kuratorių, veikiantį nepilnamečio interesais. Iš to darytina išvada, kad Italijoje, net sumažinus santuokinį amžių, asmuo nelaikytinas įgijusiu visišką civilinį veiksnumą. Latvijos Respublikos civilinis įstatymas<sup>30</sup> numato santuokinį amžių sulaukus aštuoniolikos metų, bet esant tėvų arba rūpintojų sutikimui santuoką gali būti leista sudaryti asmeniui, sulaukusiam šešiolikos metų, tačiau tokią santuoką galima sudaryti tik su pilnamečiu. Prancūzijos Respublikos civilinio kodekso<sup>31</sup> 144 straipsnyje nurodytas vyro santuokinis amžius 18 metų, moters - 15 metų. Prancūzijoje nepilnamečiai negali sudaryti santuokos be tėvų sutikimo, o jei tėvai yra mirę ar negalintys

<sup>28</sup> LR CK 3.14 straipsnio pakeitimas (Žin., 2010 Nr. 76 – 3873).

<sup>29</sup> Italijos civilinis kodeksas (*Codice civile italiano*). Libro Primo: Delle persone e della famiglia. Titolo VI: Del matrimonio (79-230 straipsniai). Skelbiamas internetinėje svetainėje [http://it.wikisource.org/wiki/Codice\\_civile/Libro\\_I/Titolo\\_VI](http://it.wikisource.org/wiki/Codice_civile/Libro_I/Titolo_VI).

<sup>30</sup> Latvijos civilinis kodeksas (*Civilkums*). Ģimenes tiesības. Vertimas į anglų kalbą skelbiamas [http://www.tiesas.lv/files/ties\\_darb\\_reg\\_norm\\_akti/civillikums.pdf](http://www.tiesas.lv/files/ties_darb_reg_norm_akti/civillikums.pdf).

<sup>31</sup> Prancūzijos civilinis kodeksas (*Code Civil des Français*, V skyrius “Santuoka” 144 – 228 straipsniai). Vertimas į anglų kalbą skelbiamas [http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes\\_traduits/code\\_civil\\_somA.htm](http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/code_civil_somA.htm).

išreikšti savo valios (neveiksnūs), be senelių sutikimo. Nepilnamečio, kuriam CK 3.14 straipsnyje nustatyta tvarka nebuvo sumažintas santuokinis amžius, sudaryta santuoka gali būti pripažinta negaliojančia tik jeigu tai nepažeis nepilnamečio (-ių) sutuoktinio (-ių) ar sutuoktinių nepilnamečių vaikų interesų (CK 3.41 str. 2 d.).

**Veiknumas.** Ši santuokos sudarymo sąlyga glaudžiai siejasi su kitais dviem jau anksčiau aptartais santuokos pripažinimo negaliojančia pagrindais – CK 3. 13 straipsnyje įtvirtintu santuokos savanoriškumo bei CK 3. 40 straipsnyje nurodytu pagrindu pripažinti santuoką negaliojančia dėl tikrosios valios neišreiškimo. CK 3.15 straipsnyje numatyta prezumpcija, kad asmuo laikomas veiksniumi, kol įsiteisėjusiu teismo sprendimu nepripažintas neveiksniumi. Asmuo, teismo pripažintas neveiksniumi, negali išreikšti savo tikrosios valios ir jo sudaryta santuoka prieštarautų jau minėtam savanoriškumo principui. Tačiau asmens pripažinimas neveiksniumi sudarytos santuokos nedaro savaime negaliojančia. Santuoka gali būti pripažinta negaliojančia pagal sutuoktinio ieškinį, jeigu jis įrodo, kad santuokos sudarymo momentu negalėjo suprasti savo veiksmų prasmės ir jų valdyti. LAT civilinėje byloje Nr. 3K-3-148/2008 yra pareiškęs, jog ”paaiškėjus faktui dėl asmens pripažinimo neveiksniumi bylos iškėlimo, įstatyme imperatyviai reikalaujama santuokos registraciją atidėti<sup>32</sup>. Toks imperatyvas numatytas tam, kad būtų apginti sutuoktinio, galimai nesuvokiančio savo veiksmų prasmės ir iš jų veiksmų kilsiančių pasekmių, ir nesugebančio savo veiksmų valdyti, interesai.

Sutuoktinio neveiknumas yra pagrindas pripažinti santuoką negaliojančia tik jeigu ją registruojant buvo įsiteisėjęs teismo sprendimas pripažinti sutuoktinį neveiksniumi. Kai sutuoktinis pripažintas neveiksniumi jau įregistravus santuoką, negaliojančia ją galima pripažinti įrodžius, kad sutuoktinis registruojant santuoką negalėjo suprasti savo veiksmų prasmės ir jų valdyti (CK 3.40 str. 1 d.). Santuoką, kurią registruojant sutuoktinis įsiteisėjęs teismo sprendimu jau buvo pripažintas neveiksniumi, tačiau kurią įregistravus jo sveikata pagerėjo ir teismo sprendimu jis buvo pripažintas veiksniumi (CK 2.10 str. 3 d.), teismas gali atsisakyti pripažinti negaliojančia (CK 3.41 str. 1 d.).

**Draudimas pažeisti monogamijos principą.** CK 3.16 straipsnyje imperatyviai nurodyta, kad asmuo, sudaręs santuoką ir įstatymų nustatyta tvarka jos nenutraukęs, negali sudaryti kitos santuokos, t. y. vyras ar moteris negali turėti dviejų sutuoktinių. Kadangi yra vienas iš pagrindinių šeimos teisės principų ir viešosios tvarkos elementas, monogamijos principas turi būti taikomas ir registruotai partnerystei. Todėl galima pripažinti negaliojančia ir santuoką, kurią sudarė asmuo, įstatymo nustatyta tvarka nenutraukęs registruotos partnerystės.

<sup>32</sup> Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. kovo 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-148/2008.

Jeigu prieš teismui priimant sprendimą ankstesnė santuoka ar partnerystė nutraukiama ar baigiasi dėl ankstesnio sutuoktinio (partnerio) mirties, jo paskelbimo mirusiu ar nežinia kur esančiu, tokia santuoka gali būti pripažinta negaliojančia, išskyrus išimtinus atvejus, pavyzdžiui, kai šitai prieštarautų nepilnamečių vaikų interesams (CK 3.41 str. 1 d.).

Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikoje negalioja tokia santuoka, kuri sudaryta užsienyje, ir tokios santuokos sudarymas Lietuvos Respublikoje prieštarautų CK 3.12 – 3.17 straipsniuose nurodytoms santuokos sudarymo sąlygoms. Teisėtai užsienio valstybėje sudaryta santuoka, jei ji buvo sudaryta laikantis tos valstybės nustatytų reikalavimų ir procedūrų santuokos sudarymui, yra pripažįstama ir kitose valstybėse, t. y. jei žmogus yra vedęs ar ištekėjusi užsienyje, jis ar ji laikomi vedusiais ar ištekėjusiais ir Lietuvoje, jei tik jos sudarymas neprieštarauja imperatyvioms CK sąlygoms dėl santuokų sudarymo. Jei santuoka užsienyje sudaryta, pažeidžiant šias sąlygas, ji nebus įtraukiama į apskaitą Lietuvoje<sup>33</sup>. Vadinasi, jei, pavyzdžiui, asmuo, jau būdamas santuokoje, su Lietuvos Respublikos piliete sudarė naują santuoką Pietų Afrikos Respublikoje, kur įstatymiškai leidžiama poligamija, tokia santuoka Lietuvos Respublikoje pripažįstama nebus, taip pat nebus įtraukta į apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje ir nesukels jokių teisinių pasekmių pagal Lietuvos Respublikos civilinius įstatymus.

**Draudimas tuoktis artimiesiems giminaičiams.** CK 3.17 straipsnyje nurodyta, kad draudžiama tuoktis tėvams su vaikais, tėviams su įvaikiais, seneliams su vaikaičiais, tikriems ir netikriems broliams ir seserims, pusbroliams su pusseserėmis, dėdėms su dukterėčiomis, tetoms su sūnėnais. Šių minėtų sutuoktinių kraujo giminystės santykių, taip pat jų įvaikinimo fakto konstatavimas yra absoliutus santuokos negaliojimo pagrindas. Ir moraliniu, ir teisiniu požiūriu tokia santuoka negalima, ji negali būti patvirtinta (pripažinta galiojančia) jokiais aplinkybėmis (CK 3.41 straipsnio 4 dalis nurodo, kad santuoka negali būti pripažinta negaliojančia po jos nutraukimo, tačiau esti dvi išimtys – nutrauktą santuoką galima pripažinti negaliojančia, jei buvo pažeistas monogamijos principas, arba jei susituokė artimieji giminaičiai). Šiuo atveju teisiškai reikšminga tiek oficiali, t. y. įteisinta, tiek neoficiali (neįteisinta) kraujo giminystė. Tikėtini ir atvejai, kai kraujo giminystės faktas gali paaiškėti tik sudarius santuoką, o sudarydamas santuoką nei vienas sutuoktinis to nežinojo. Tokia situacija galima dėl daugėjančio nesantuokinių vaikų skaičiaus, taip pat dėl platesnio dirbtinio apvaisinimo taikymo, todėl šiuo metu Seime svarstomi Pagalbinio apvaisinimo įstatymo<sup>34</sup> ir Dirbtinio apvaisinimo įstatymo<sup>35</sup>

<sup>33</sup> Santuoka ir skyrybos: Lietuvoje ar Anglijoje? Teisinis komentaras. Straipsnį parengė dr. Laura Gumuliauskienė.

<sup>34</sup> Lietuvos Respublikos pagalbinio apvaisinimo įstatymo projektas, 2010-09-14, Nr. XIP-2388.

<sup>35</sup> Lietuvos Respublikos dirbtinio apvaisinimo įstatymo projektas, 2010-10-12, Nr. XIP-2502.

projektai turėtų tiksliai ir aiškiai reglamentuoti, kokiais atvejais galimas dirbtinis apvaisinimas, kad būtų kuo mažesnė tikimybė asmenims, pradėtiems dirbtinio apvaisinimo būdu, sudaryti santuoką su savo biologiniais artimaisiais giminaičiais.

Draudimas tuoktis artimiesiems giminaičiams susijęs ne tik su biologiniais žmonijos tautos aspektais, tačiau ir su moraliniais. Biologijos moksle dažnai vartojamas terminas *inbrýdingas* [angl. inbreeding < in — viduje + breeding — veisimas] - artimos giminytės individų poravimas(is); įvaisa<sup>36</sup>. Tai kryžminimasis tarp giminingų individų. Genetikos moksle nustatomas vadinamasis *Inbrydingo koeficientas*, kuriuo nurodomas tam tikro geno dominavimas, tarpusavyje poruojantis aukštutinės, žemutinės bei šoninės eilės giminaičiams. Tokiu būdu genetikos mokslo dėka galima nustatyti, kokias individų veisles galima gauti sukryžminus atitinkamos eilės giminingus individus. Toks koeficientas nustatomas ir kalbant apie žmonių (artimųjų giminaičių) giminės tautos riziką. Genetikos mokslo dėka galima nustatyti, kokia tikimybė susilaukti sveikų palikuonių, kuriant šeimą su artimais giminaičiais. Esant labai mažam inbrydingo koeficientui, palikuonys gali gimti visiškai sveiki. Tačiau šioje vietoje verta prisiminti konstitucinę nuostatą, kad šeima visų pirma yra visuomenės ir valstybės pagrindas. Šeima laikytini ne tik kraujo giminytės ryšiais susiję asmenys, bet ir tėviai su įvaikiais, tikri ir netikri broliai ir seserys, globėjai ir globotiniai bei vienas kitu besirūpinantys asmenys. Vadinasi draudimas tuoktis artimiems giminaičiams apima ne tik biologinės rizikos aspektą, bet ir moralinį. Šeima yra tarsi tam tikros valstybės atspindys, todėl kiekvienoje šalyje skatinamos tradicinės šeimos. Žinoma, tradicinė šeima, tokia, kokia ji suprantama Lietuvoje, kardinaliai skiriasi nuo, pavyzdžiui, senovės Egipte vyravusio šeimos modelio, kur santuokos su artimais giminaičiais, ypač aristokratų sluoksnyje, buvo itin skatinamos, kad šeimos titulai neatitektų svetimšaliams. Tačiau bet kokių atveju kiekviena valstybė gina savo šalyje susiklosčiusius papročius ir tradicijas. Tikriausiai todėl šis draudimas Lietuvos Respublikos įstatymuose taip aiškiai apibrėžtas – nes jau ilgus šimtmečius šeimos modelis Lietuvoje nekinta.

#### **Asmens pareiga pranešti būsimajam sutuoktiniui apie savo sveikatos būklę.**

Sutuoktinių sveikata yra svarbus šeimos sukūrimo veiksnys, reikšmingas ne tik sutuoktiniams, bet ir jų palikuonims. Todėl asmuo sergantis tam tikra liga, kuri gali pakenkti sutuoktinių asmeniniam gyvenimui privalo apie tai pranešti kitam sutuoktiniui. CK 3.21 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad jei asmuo serga venerine liga arba AIDS ir nepraneša apie tai būsimam sutuoktiniui, teismo sprendimu tokia santuoka gali būti pripažinta negaliojančia. Svarbu paminėti, kad nepranešimas apie ligą būsimam sutuoktiniui santuokos pripažinimo negaliojančia pagrindu gali būti laikomas tada, kai sutuoktinis pats žinojo arba turėjo žinoti, kad serga AIDS

<sup>36</sup> Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius - Vyriausioji enciklopedijų redakcija: 1985.

arba venerine liga ir nepranešė apie tai būsimajam sutuoktiniui prieš sudarant santuoką. Tokią santuoką pripažinti negaliojančia gali reikalauti tik sąžiningas sutuoktinis, t. y. tas, nuo kurio buvo nuslėpti faktai apie ligą. Jeigu asmuo įrodo, jog nežinojo ir negalėjo žinoti, kad serga tokia liga, tokiu atveju santuoka nebegali būti pripažįstama negaliojančia. Šiuo pagrindu santuokos negalima pripažinti negaliojančia ir jeigu šį faktą vienas sutuoktinis kitam sutuoktiniui atskleidė prieš sudarydamas santuoką ar apie sutuoktinio ligą kitas sutuoktinis žinojo iš kitų šaltinių, tačiau vis tiek sutiko sudaryti santuoką su tokia liga sergančiu asmeniu.

CK 3.21 straipsnio 1 dalis numato sutuoktiniams galimybę pasitikrinti sveikatą ir iki santuokos įregistravimo dienos pateikti nustatytos formos sveikatos dokumentą. Civilinės metrikacijos įstaigų darbuotojai pripažįsta, jog šios normos dispozityvumas lemia jos neveikimą. Prašymus įregistruoti santuoką paduoda asmenys, nusiteikę ateityje kurti šeiminius santykius, grindžiamus pasitikėjimu ir pagarba, todėl abejonių dėl būsimo sutuoktinio sveikatos būklės jiems nekyla, o jei ir atsiranda, anot civilinės metrikacijos darbuotojų, paprašyti būsimo sutuoktinio pateikti pažymą apie asmens sveikatos būklę, ryžtasi toli gražu ne kiekvienas. Jei tokia sveikatos patikrinimo forma būtų privalomai pateikiama iki santuokos įregistravimo, išnyktų to paties straipsnio 3 dalyje nustatytas santuokos pripažinimo negaliojančia pagrindas, nes būsimieji sutuoktiniai jau būtų informuoti apie vienas kito sveikatos būklę. Kita vertus, esama nuomonių, kad tokiu atveju būsimieji sutuoktiniai būtų įpareigojami atlikti dar vieną biurokratinį veiksma, kuris neteikia daug praktinės reikšmės, juk asmenys, nusprendę tuoktis ir kurti šeimą turėtų pažinoti vienas kitą ir būti tvirtai apsisprendę dėl savo veiksmų. Užkrečiamųjų ligų ir AIDS centro duomenimis<sup>37</sup> Lietuvoje 2009 m. užregistruoti 1387 asmenys, užsikrėtę AIDS. Didžiąją dalį sergančiųjų sudaro kaliniai bei narkotikus vartojantys asmenys. Nenuostabu, kad su šiomis problemomis nesusidūrę žmonės neturi pagrindo nepasitikėti savo būsimo sutuoktiniu, todėl primygtinai ir nereikalauja pristatyti sveikatos patikrinimo pažymos iki santuokos įregistravimo.

**Fiktyvios santuokos pripažinimas negaliojančia.** Santuoką sudaro du žmonės, kurių tikslas – sukurti šeimą. Neketinant sukurti šeimos santykių, tokia santuoka laikoma fiktyvia (angl. *marriage of convenience*). CK 3.39 straipsnyje nurodyta, kad fiktyvia laikytina santuoka, sudaryta tik dėl akių. Tai tik išorinė forma, neturinti turinio – tai santuokos imitavimas. Tokiu atveju santuoka neišreiškia tikrosios sutuoktinių valios, nes tikroji jų valia susijusi su kitais tikslais. Santuokos institutas naudojamas siekiant tam tikrų neteisėtų tikslų ar teisių, kurių be santuokos nebūtų galima turėti, įgyti (pavyzdžiui, santuoka sudaroma, kad būtų gauta pilietybė). Santuokos imitavimas gali būti abipusis (abu sutuoktiniai neketina kurti šeimos, santuoką sudarė

---

<sup>37</sup> Užkrečiamųjų ligų ir AIDS centro internetinė svetainė <http://www.ulac.lt/>.

savais tikslais) arba vienpusis (sąžiningojo sutuoktinio tikslas sukurti šeimą, o kito tikslas ne šeiminiai santykiai – santuoką sudaro apgaudinėdamas). Jei buvo sudaryta fiktyvi santuoka, tačiau jos metu gimė abiejų sutuoktinių vaikas, vadinasi, atsirado šeiminiai santykiai ir tokios santuokos jau negalima pripažinti fiktyvia. Taigi esant šiems pagrindams, nesilaikant įstatymų numatytų taisyklių, santuoka gali būti teismo sprendimu pripažinta negaliojančia. Tokios bylos nagrinėjamos ieškinio teise. Fiktyvią santuoką gali ginčyti tik sąžiningas sutuoktinis, t. y. tas, kuris ketino sukurti šeimą. Santuokos, kurios imitavimas buvo abipusis, neturi teisės ginčyti nei vienas sutuoktinis. Fiktyvios santuokos sudarymas yra tarsi tariamas sandoris (CK 1.86 str. 1 d.), t. y. tik dėl akių sudarytas sandoris, kuriuo nesiekama sukurti, pakeisti ar panaikinti civilines teise ir pareigas, o šiuo atveju – nesiekama sukurti šeimos. LAT praktikoje<sup>38</sup> teigiama, kad pripažįstant sandorį negaliojančiu kaip sudarytą tik dėl akių, būtina konstatuoti, kad šalys dėl tam tikrų priežasčių nori sudaryti tik išorinį teisinio santykio atsiradimo vaizdą, o iš esmės tarpusavyje nenori sukurti ir nesukuria teisinių santykių.

Santuokos negaliojimo pagrindai yra įvairūs – vienais atvejais pažeidžiamas tik privatus, kitais – tik viešasis interesas, tad vienu atveju ginamas privatus, kitu – viešasis interesas. Todėl teisinį interesą reikalauti pripažinti santuoką negaliojančia gali turėti ne tik sutuoktinis, bet ir kiti privatūs asmenys arba valstybė (prokuroras). Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakyme „Dėl metodinių rekomendacijų viešajam interesui ginti patvirtinimo“<sup>39</sup> nurodyta, jog įstatymų leidėjas, įtvirtindamas prokuroro teisę kreiptis į teismą, preziumuoja esant viešąjį interesą. Plačiau viešojo intereso sampratą ir jo gynimo ypatybes santuokos pripažinimo negaliojančia bylose aptarsime kitoje šio darbo dalyje. Ne kartą minėjome konstitucinę nuostatą, kad šeima yra valstybės ir visuomenės pagrindas. Valstybė visais atvejais gina santuoką ir šeimą. Teismai bei kitos kompetentingos valstybės institucijos dirba tam, kad užtikrintų šeimos interesus, ir kad toji visuomenės ląstelė ne iširtų, o išliktų. Būtent todėl niekam nevalia piktnaudžiauti teise sudaryti santuoką. Tokios santuokos sudarymas, neturint tikslo sukurti šeiminius santykius dažniausiai reiškia tam tikrą pasipelnymą iš santuokos, o tai ir laikytina esminiu viešojo intereso pažeidimu. Šiais laikais santuoką neretai žiūrima kaip į rinkos taisyklėmis pagrįstą verslo sutartį. Dar sovietmečiu, t. y. XX a. 6-7 dešimtmečio spaudoje nedviprasmiškai buvo raginama nesituokti “dėl aistringos meilės” ir “racionalizuoti savo vedybų motyvą”<sup>40</sup>. Tačiau santuokos, kuriomis buvo siekiama pagerinti materialinę padėtį buvo smerkiamos. “Racionalus sutuoktinio pasirinkimas” reiškė, kad

<sup>38</sup> LAT CBS 2002 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-514/2002 L. *Sinevičienė v. A. Sinevičius*, kat. 25.6.2; 44.

<sup>39</sup> Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas „Dėl metodinių rekomendacijų viešajam interesui ginti patvirtinimo“ 2006 m. sausio 19 d. Nr. I-11.

<sup>40</sup> Marcinkevičienė D. Civilinė metrikacija ir santuoka sovietinėje Lietuvoje 1940 – 1969 m. žurnalas “ISTORIJA”, 2009 m. Nr. 1, P. 55

besituokiantys asmenys pirmenybę turėjo teikti būsimojo sutuoktinio biologiniams duomenims, jo amžiui, išsilavinimui, ideologinėms pažiūroms ir kt. Šiuo atveju santuoka, sudaryta ne iš abipusės meilės, o savanaudiškais tikslais t. y. dėl išskaičiavimo, skiriasi nuo fiktyvios santuokos. Sudarant santuoką savanaudiškais tikslais siekiama ne tik gauti materialiosios naudos, bet ir sukurti šeimos santykius. Tokia santuoka smerktina moralės požiūriu, tačiau CK nenumato galimybės pripažinti ją negaliojančia, jeigu ją sudarant buvo siekiama sukurti šeimos santykius ir jie iš tikrųjų atsirado.

Žvelgiant iš praktinės pusės, fiktyvią santuoką pripažinti negaliojančia teismas gali prokurorui pareiškus ieškinį dėl fiktyvios santuokos pripažinimo negaliojančia. Lietuvos Respublikos prokuratūros sistemos viduje susiklosčiusi praktika, kad dažniausiai ieškinius dėl santuokos pripažinimo negaliojančia teismui teikia apylinkių bei apygardų prokuratūrų civilinių bylų skyrių prokurorai<sup>41</sup>. Antai Vilniaus miesto apylinkės prokuratūros Civilinių bylų skyriaus prokurorai per 2010 m. pateikė 4 ieškinius teismui dėl santuokos pripažinimo negaliojančia<sup>42</sup>. Anot pačių prokurorų, dažniausiai informacija, tampanti pagrindu pareikšti ieškinį teismui dėl fiktyvios santuokos pripažinimo negaliojančia yra gaunama iš Migracijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (toliau – Migracijos departamentas) arba Vilniaus apskrities Vyriausiojo policijos komisariato Migracijos valdybos (toliau – Migracijos valdyba), kadangi šioms dviem institucijoms Lietuvos Respublikos įstatymu “Dėl užsieniečių teisinės padėties”<sup>43</sup> pavedama kontroliuoti užsieniečių buvimą ir gyvenimą Lietuvos Respublikos teritorijoje. Migracijos departamentas išduoda užsieniečiams leidimus nuolat gyventi Lietuvoje, ir būtent pastarųjų institucijų pareigūnai dažniausiai susiduria su fiktyvios santuokos apraiškomis. Dažniausiai fiktyvios santuokos sudaromos tam, kad užsienietis galėtų gauti leidimą nuolat gyventi Lietuvoje, tokiu būdu apsigyventi ir kitose ES šalyse arba gauti Lietuvos Respublikos pilietybę. Užsienietis, sudaręs santuoką su Lietuvos Respublikos pilietybę turinčiu asmeniu, atvykęs į migracijos tarnybą su santuokos sudarymą patvirtinančiu dokumentu, gali prašyti santuokos pagrindu išduoti leidimą laikinai gyventi Lietuvoje. Pagal dabar Lietuvoje galiojančius įstatymus, toks leidimas išduodamas metams. Po septynerių santuokos metų užsienietis turi teisę įgyti Lietuvos Respublikos pilietybę, kurią išsaugo net nutraukęs santuoką. Lietuvos pilietybė suteikia plačias galimybes trečiųjų valstybių (ne ES valstybių narių) piliečiams, mat ją įgiję, pastarieji gali nevaržomai važinėti po ES, dirbti,

---

<sup>41</sup> Informacija skelbiama Lietuvos Respublikos prokuratūros internetinėje svetainėje <http://www.prokuraturos.lt/nbspnbspViešojointeresogynimas/tabid/163/Default.aspx>

<sup>42</sup> Informacija rinkta nesibaigus kalendoriniams metams, todėl nepateikiama oficialioje statistikoje. Vilniaus miesto apylinkės prokuratūros Civilinių bylų skyriaus prokuroro S. Barsul, telefonu kalbinto 2010 m. gruodžio 10 d. teigimu, šiai dienai esama informacijos, kuri leistų artimiausiu metu pareikšti dar bent porą ieškinių dėl santuokos pripažinimo negaliojančia.

<sup>43</sup> Lietuvos Respublikos įstatymo “Dėl užsieniečių teisinės padėties” (Žin., 2004, Nr. 73-2539) 4 straipsnis.

naudotis įsisteigimo teise bei kitomis galimybėmis. Praktikoje pareigūnams įtarimų, kad santuoka gali būti fiktyvi, kelia įvairios aplinkybės, kaip antai didelis poros amžiaus skirtumas, tarpusavyje nesusikalbanti pora, t. y. nemokantys bendros kalbos sutuoktiniai, socialiniai skirtumai, pavyzdžiui, skirtingas išsilavinimas<sup>44</sup>. Migracijos valdybos pareigūnai teigia besilaikantys tokios pozicijos: jei priimant užsieniečio dokumentus, jo santuoka su Lietuvos Respublikos piliečiu sukėlė įtarimų, kaip galimai fiktyvi santuoka, maždaug po pusmečio tokia šeima patikrinama vietoje. Kilus įtarimams, šeima stebima toliau, t. y. tikrinama, ar sutuoktiniai faktiškai gyvena jų nurodytoje vietoje, ar veda bendrą ūkį ir pan. Įtarus, kad pora sudarė fiktyvią santuoką, Migracijos valdybos specialistai rengia dokumentus Migracijos departamentui su teikimu naikinti užsieniečiui leidimą nuolat gyventi Lietuvoje. Panaikinus tokį leidimą, pastarosios institucijos kreipiasi į prokuratūrą, pateikiant medžiagą, kuria remiantis prokurorai gali reikšti ieškinį teisme dėl santuokos pripažinimo negaliojančia. Pačių prokurorų teigimu, vien Migracijos departamento pateiktos informacijos nepakanka, kad prokuroras galėtų kreiptis į teismą dėl asmenų sudarytos santuokos pripažinimo negaliojančia, tokiai santuokai esant fiktyviai. Dažniausiai byloje reikia ir pačios prokuratūros surinktų duomenų, t. y. vykdomos apklausos, renkami įrodymai, kuriais remiantis galima būtų teigti, kad tokia santuoka tikrai esti fiktyvi. Tokių duomenų rinkimas dažniausiai užtrunka apie porą mėnesių. Vis tik patys Migracijos valdybos pareigūnai teigia, kad asmenims, sudariusiems fiktyvią santuoką, reikėtų taikyti ne tik tokios santuokos pripažinimo negaliojančia teisinės pasekmės, tačiau, teismui pripažinus santuoką negaliojančia dėl jos fiktyvumo, asmenims turėtų būti taikoma ir baudžiamoji atsakomybė, nes esą toks žmogus apgauna valstybę. Teismui panaikinus fiktyvią santuoką, žmogus turėtų būti baudžiamas už neteisėtos informacijos suteikimą: sudarydamas fiktyvią santuoką užsienietis gauna leidimą laikinai gyventi, t. y. oficialų valstybės dokumentą, tačiau gauna jį apgaulės būdu. Už tokią nusikalstamą veiką esą turėtų būti baudžiamas turėtų būti Lietuvos Respublikos pilietis, taikant piniginę baudą, nes užsienietis jau būtų išsiųstas iš šalies – panaikinus leidimą gyventi, jis neturėtų teisės būti Lietuvoje. Visi kiti teisiniai procesai atliekami be jo<sup>45</sup>. Vis tik turėtume prisiminti, kad ne visais atvejais abu sutuoktiniai siekia sudaryti fiktyvią santuoką, tad baudžiamoji atsakomybė, jei ji kada nors ir bus numatyta asmeniui, sudariusiam fiktyvią santuoką su užsienio valstybės piliečiu, turėtų būti taikoma tik tokiu atveju, kai nustatoma, jog abu sutuoktiniai, sudarydami fiktyvią santuoką, buvo nesažiningi. To sutuoktinio, kuris siekė sukurti šeimą su užsienio valstybės piliečiu, jei pastarasis tik pasinaudojo Lietuvos piliečio asmeninėmis savybėmis (pvz., patiklumu, naiumu),

---

<sup>44</sup> Vilniaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato Migracijos valdybos viršininko Gintaro Bagožio 2010 m. rugpjūčio 27 d. interviu, skelbtas internetinėje svetainėje <http://www.polisauga.lt/2010/08/27/santuoka-su-uzsienieciu-tikslai-ir-gresmes/>

<sup>45</sup> Ten pat.

visų aplinkybių nežinojimu ir pan. negalima traukti teisinę atsakomybę, neįvertinus jo pozicijos santuokos sudarymo metu. Šiuo metu vien Vilniaus mieste suskaičiuojama apie 5 procentai šeimų, kurių sutuoktiniai turi skirtingas pilietybes. Tai esą didėjantis skaičius<sup>46</sup>. Migracijos valdyba kasmet tikrina mišrių santuokų fiktyvumo galimybę, ir įtarimų keliančias šeimias. Antai 2009 m. Vilniaus mieste buvo patikrinta 100 šeimų, kurių santuokos galimai fiktyvios, tuo tarpu 2010 m. gruodžio mėn. jų buvo apie 80. Vis tik pareigūnai tikina, kad įrodyti tam tikros santuokos fiktyvumą nėra lengva, ir kreiptis į prokurorus, kad šie pareikštų ieškinį dėl santuokos pripažinimo negaliojančia dėl tokios santuokos fiktyvumo, pavyksta tik maždaug 2 procentais iš visų įtarimą sukėlusiu atvejų. Įrodinėjimo procesas tokiose bylose esti itin sudėtingas, o ir fiktyvias santuokas sudarantys asmenys, visais įmanomais būdais stengiasi apgauti pareigūnus.. Kadangi santuokos sudarymas yra bene paprasčiausias būdas trečiųjų valstybių piliečiams ne tik gauti leidimą laikinai gyventi Lietuvoje, tačiau ir yra tarsi vartai į kitas ES šalis, o lietuvičiams tai atrodo nesudėtingas būdas pralobti, tokių santuokų, anot Migracijos valdybos pareigūnų, vis daugėja. Kone kasdien internete galima rasti skelbimų, kuriuose asmenys siūlo sudaryti fiktyvią santuoką. Tokių paslaugų kaina svyruoja nuo 10 000 litų iki 10 000 eurų, o atsakomybė patiems lietuvičiams, sudariusiems fiktyvią santuoką, negresia. Tačiau tikriausiai neverta ieškoti lengvos duonos šiuo būdu, mat lietuvičiai nuo tokių fiktyvių santuokų su užsieniečiais dažnai patys ir nukenčia: antai užsieniečiui sutuoktiniui dingus, tampa sudėtinga su juo išsituokti, mat vien pripažinti žmogų nežinia kur esančiu prireikia trejų metų, fiktyvios santuokos su užsieniečiais trukdo spręsti ir turto klausimus - parduodant didesnės vertės turtą reikalingas sutuoktinio parašas.

---

<sup>46</sup> Neoficiali Vilniaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato Migracijos valdybos statistika, 2010 m. gruodžio mėn.

#### 1.4. BAŽNYTINĖS SANTUOKOS NEGALIOJIMAS

Bažnytinė (kanonų) teisė taip pat numato santuokos negaliojimo institutą<sup>47</sup>. Įdomumo dėlei pažvelkime į tas nuostatas, kurias Katalikų bažnyčia skelbia kaip santuokos negalimumo pagrindą, t. y. būtinosios santuokos sudarymo sąlygos, kurių bent vienos nesilaikymas daro negaliojančią ir bažnytinę santuoką. Katalikų bažnyčia skelbia santuokos neišardomumą, vadovaudamasi principu “ką Dievas sujungė, žmogus teneišskiria”. Vis dėlto, kad neišardoma santuoka būtų sudaryta, turi būti patenkintos tam tikros sąlygos<sup>48</sup>. Santuokos sudarymui negali būti jokių juridinių ar moralinių kliūčių, santuoka turi būti sudaroma sąmoningai ir laisvai. Jei santuoka sudaroma pažeidžiant reikalavimus arba jei santuoką sudarantys žmonės tokiam sprendimui ryžtasi nesuprasdami savo sprendimo rimtumo ir iš jo kylančių pasekmių bei reikalavimų, tokia santuoka sudaroma neteisėtai ir ji nuo pat pradžių negalioja. Pagal šiuo metu bažnyčioje galiojančias juridines normas santuokos negaliojimą turi patvirtinti dvi bažnytinio teismo instancijos. Pirmoji instancija paprastai būna vyskupijos teismas; antroji – bažnytinės provincijos teismas. Jei santuokos negaliojimą tiriantys dviejų instancijų teismai paskelbė skirtingus nuosprendžius, t. y. vienas teismas nusprendė, kad santuoka buvusi sudaryta teisėtai, o kitas – priešingai, tuomet byla galima perduoti trečiosios instancijos teismui – Romos Rotos tribunolui, kurio sprendimas yra galutinis ir neskundžiamas.

Bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudaryta santuoka, įtraukta į apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje, tampa ir civiline santuoka. Konstitucijos 38 straipsnio 4 dalyje pripažįstama tik bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka atlikta santuokos registracija, bet ne jos pripažinimas negaliojančia ar nutraukimas bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka, todėl bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudaryta santuoka negali būti pripažinta negaliojančia bendrosios kompetencijos teismo, nes bažnytinės santuokos pasibaigimą reglamentuoja kanonų teisė ir tai nelaikytina bendrosios kompetencijos teismų jurisdikcija<sup>49</sup>. Tačiau tinkamai neįtraukta į apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje, bažnytinė santuoka nesukelia teisinių pasekmių kaip civilinė santuoka, todėl civilinės teisės požiūriu tokią santuoką sudarę asmenys nebus laikomi sutuoktiniais CK nustatyta tvarka, ir tokia santuoka nesukurs jiems sutuoktinių civilinių teisių ir pareigų, numatytų civiliniuose įstatymuose. Bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudarytą ir civilinės metrikacijos įstaigoje apskaitytą santuoką teismas gali pripažinti

<sup>47</sup> Chapman G. *The Canon Law. Letter and Spirit.* - London, 1995. P.106.

<sup>48</sup> “Katalikų bažnyčia ir santuokos neišardomumas”, Krikščioniškos minties, kultūros ir visuomenės laikraščio „XXI amžius“ priedas „Kristus ir pasaulis“, 2004 m. gruodžio 3 d., Nr. 3 (21)

<sup>49</sup> LAT nutartis 2007 m. vasario 7 d. civilinėje byloje Nr. 3K-7-6/2007: „...sutuoktiniams sudarius santuoką bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka, jos pabaigai taikoma skirtinga jurisdikcija: civilinė, vykdoma bendrosios kompetencijos teismų, kai sutuoktiniai yra suinteresuoti nutraukti civilinį ryšį su iš to išplaukiančiomis teisinėmis pasekmėmis, ir bažnytinė, vykdoma atitinkamų bažnyčios institucijų, remiantis vidaus (kanonų) teisės normomis, kai nutraukiami kanonų teisės normų reglamentuojami santuokiniai ryšiai.“

negaliojančia tik CK numatytais santuokos negaliojimo pagrindais. Santuokos pripažinimas negaliojančia bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka civilinės teisės požiūriu nesukelia jokių teisinių padarinių ir ji laikoma galiojančia, kol bus teismo pripažinta negaliojančia, tačiau įrodymai ir dokumentai, surinkti sprendžiant dėl santuokos negaliojimo bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka, gali būti panaudoti kaip įrodinėjimo priemonės sprendžiant santuokos negaliojimo klausimą teisme. Bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudaryta santuoka, bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka pripažinta negaliojančia dar prieš tai, kai buvo įtraukta į santuokų apskaitą, civilinės teisės požiūriu laikoma neegzistavusia, todėl nėra reikalo pripažinti jos negaliojančia ir teismo tvarka.

Į bažnytinės santuokos sudarymą, kaip pagrindą atsirasti civilinėms teisėms ir pareigoms verta pažvelgti istoriniu aspektu. CK 3.24 straipsnio 1 dalies nuostata, kurioje teigiama, kad santuoka gali būti sudaroma bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka, o vėliau įtraukta į apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje, kyla iš Konstitucijos 26 straipsnio 1 dalies (“Minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė yra nevaržoma.”) ir 38 straipsnio 4 dalies nuostatos, jog valstybė pripažįsta ir bažnytinę santuokos registraciją. Tuo tarpu, apžvelgiant neseną istoriją, daugiau nei pusšimtį metų bažnytinė santuoka neturėjo jokios teisinės reikšmės ir negalėjo būti laikoma pagrindu sutuoktinių civilinėms teisėms ir pareigoms atsirasti. Dar 1940 m. rugpjūčio 12 d. buvo priimtas pirmasis sovietinis Santuokos įstatymas<sup>50</sup>. Jis panaikino esmines santuokos sudarymo normas, galiojusias nepriklausomos Lietuvos Respublikoje, ir priėmė naujas. Vienas esminių pastarojo įstatymo straipsnių pakeitė bažnytinę santuokos sudarymo formą civiline registracija ir panaikino bažnyčios kanonuose numatytas santuokos reguliavimo normas<sup>51</sup>. Nors šiame įstatyme bažnytinės santuokos sudarymo apeigos nebuvo uždraustos, tačiau jos neteko juridinės galios ir galėjo būti atliktos tik įregistravus civilinę santuoką. Įstatymo 2 straipsnis teigė, kad santuoka privalo būti įregistruota pas “metrikų vedėją” ir po to gali būti atliktos religinės apeigos, tačiau jos neturi teisinės galios<sup>52</sup>. Priėmus šį Santuokos įstatymą absoliuti dauguma Lietuvos sutuoktinių teisiniu požiūriu gyveno nelegalioje santuokoje, nes buvo ją sudarę bažnyčioje. Suvokiant šį teisinį kazusą, įstatymo 3 straipsnyje buvo numatyta, kad vyro ir moters santuokinis gyvenimas be civilinės metrikacijos gali būti laikomas galiojančiu ir teisiniu, jei poros reikalavimu prašoma tai padaryti ir jei tam nebuvo Santuokos įstatyme numatytų kliūčių (netinkamas vedybinis amžius, giminystės ryšiai, galiojanti santuoka, nepagydoma vieno iš sutuoktinių liga ir kt.)<sup>53</sup>. Įstatyme buvo numatytas civilinės registracijos

---

<sup>50</sup> Santuokos įstatymas, Vyriausybės žinios, 1940 m. rugpjūčio 15 d., Nr. 725.

<sup>51</sup> Marcinkevičienė D. Civilinė metrikacija ir santuoka sovietinėje Lietuvoje 1940 – 1969 m. žurnalas “ISTORIJA”, 2009 m. Nr. 1, P. 52.

<sup>52</sup> Santuokos įstatymas, Vyriausybės žinios, 1940 m. rugpjūčio 15 d., Nr. 725, P.619.

<sup>53</sup> Ten pat.

pirmumas prieš religines apeigas buvo ne vien prioriteto klausimas. Asmenys, atsisakę registruoti savo santuoką pas civilinės metrikacijos vedėją ir atliekantys religinės santuokos apeigas bažnyčioje, buvo baudžiami bauda iki 5000 litų arba areštu<sup>54</sup>. Šis įstatymas suteikė teisinį pagrindą tolesnėms santuoką reguliuojančioms sovietinėms normoms. Beveik po trijų dešimtmečių, 1969 m. liepos 16 d., Lietuvos SSR Aukščiausioji Taryba patvirtino naują Lietuvos SSR Santuokos ir Šeimos kodeksą (toliau – SŠK), kurio 6 straipsnyje buvo aiškiai pasakyta, kad santuokos ir šeimos santykius teisiškai reguliuoja tik valstybė ir pripažįstama tik santuoka, sudaryta valstybiniuose civilinės metrikacijos organuose, tuo tarpu religinės santuokos apeigos neturėjo jokios teisinės reikšmės. Istorija rodo, jog nors privaloma civilinė metrikacija Lietuvoje buvo įvesta dar 1940 m., net ir po kelių dešimtmečių lietuviai neatsisakė bažnytinės santuokos sudarymo formos. Siekdama, kad Lietuvos gyventojams bažnytinė santuoka taptų nepatraukli ir net atgrasi, sovietinė valdžia pateikė bažnytinę santuoką kaip užprogramuotas skyrybas<sup>55</sup>. Būtent todėl SŠK be jokių išlygų nepripažino asmenų, sudariusių santuoką bažnyčioje, bendro gyvenimo galiojančiu ir teisiniu, kaip numatė 1940 m. Santuokos įstatymas. SŠK bažnytinė santuoka buvo nepripažįstama, ir ne tik laikoma negaliojančia, tačiau buvo neegzistuojanti. To meto ideologai bažnytinę santuoką apibūdindavo kaip netinkamą vedybų motyvą vien todėl, kad šeimos laimę buvo prašoma užtikrinti Dievo. Anot jų, tai skatino besituokiančius asmenis nebūti atsakingus už savo likimą ir asmeninę laimę bei pasiduoti iliuzijoms<sup>56</sup>.

Tuo tarpu šiandien asmens pasirinkimo laisvė santuoką sudaryti civilinės metrikacijos įstaigoje arba bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka įtvirtinta Konstitucijoje, CK, Šventojo Sosto ir Lietuvos Respublikos sutartyje „dėl santykių tarp Katalikų Bažnyčios ir Valstybės teisinių aspektų“, Civilinės metrikacijos taisyklėse<sup>57</sup> bei kituose su santuokos sudarymu susijusiuose teisės aktuose. Santuoka gali būti sudaroma pagal atitinkamos Lietuvos Respublikoje įregistruotos valstybės pripažintos religinės organizacijos vidaus (kanonų) teisės nustatytą procedūrą ir įtraukta į apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje. Kadangi valstybė pripažįsta tik tai, kas jai žinoma, tam, kad galėtų šeimai suteikti apsaugą, t. y. saugoti ir globoti, kaip nustatyta Konstitucijos 38 straipsnio 2 dalyje, pačiai valstybei apie sudarytą santuoką turi būti tinkamai pranešta. Tinkamo pranešimo forma įtvirtinta CK ir Civilinės metrikacijos taisyklių nuostatose. 1969 m. priimto SŠK jau minėta 6 straipsnio 2 dalis, kurioje buvo

---

<sup>54</sup> Santuokos įstatymas, Vyriausybės žinios, 1940 m. rugpjūčio 15 d., Nr. 725, P.623.

<sup>55</sup> Šeputytė – Vaitulevičienė E. Meilės reikalai sovietiniais metais ir dabar. Žurnalas „Aš ir psichologija“, 2010 m. Nr. 18.

<sup>56</sup> Marcinkevičienė D. Civilinė metrikacija ir santuoka sovietinėje Lietuvoje 1940 – 1969 m. Žurnalas „ISTORIJA“, 2009 m. Nr. 1, P. 54.

<sup>57</sup> Civilinės metrikacijos taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2006 m. gegužės 19 d. įsakymu Nr. 1R-160

teigiama, kad „Lietuvos Respublikoje santuokos ir šeimos santykius teisiškai reguliuoja tikrai valstybė ir pripažįstama tik santuoka, sudaryta valstybiniuose civilinės metrikacijos organuose. Religinės santuokos apeigos, kaip ir kitos religinės apeigos, neturi teisinės reikšmės.“ 1994 m. balandžio 21 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau – KT) nutarimu pripažinta, prieštarauja Konstitucijos 38 straipsnio 4 daliai<sup>58</sup>, mat 1992 metų lapkričio 2 dieną įsigaliojusioje Lietuvos Respublikos Konstitucijoje numatyta, kad valstybė pripažįsta ir bažnytinę santuokos registraciją. Šventojo Sosto ir Lietuvos Respublikos sutarties „dėl santykių tarp Katalikų Bažnyčios ir Valstybės teisinių aspektų“ 13 straipsnyje nurodyta, kad „kanoninė santuoka nuo pat religinio jos sudarymo momento sukelia civilines pasekmes pagal Lietuvos Respublikos teisės aktus, jei yra išlaikyti Lietuvos Respublikos įstatymų numatyti reikalavimai. Laikas ir būdas, kaip kanoninė santuoka privalo būti įrašyta valstybiniame santuokų registre, nustatoma kompetentingos Lietuvos Respublikos valstybinės institucijos, suderinus su Lietuvos Vyskupų Konferencija.“. LAT civilinėje byloje Nr. 3K-3-107/2005<sup>59</sup> nurodė, kad bažnytinių santuokų, sudarytų po Konstitucijos įsigaliojimo iki naujojo CK įsigaliojimo, registravimo duomenis religinės bendruomenės ir bendrijos perduoda civilinės metrikacijos įstaigoms Vyriausybės ir religinių organizacijų susitarimo nustatyta tvarka. Iki naujojo CK įsigaliojimo buvo taikoma laikina bažnytinių santuokų oficialios apskaitos tvarka<sup>60</sup>, pagal kurią bažnytinė santuoka dar turėjo būti perregistruojama (įtraukiama į apskaitą) civilinės metrikacijos įstaigoje. Jei bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka santuoka sudaryta nuo 1992 m. lapkričio 2 d. iki 2001 m. birželio 30 d., santuokos pradžia laikoma bažnyčios pranešime (bažnytiniame santuokos dokumente) nurodyta data. Įtraukiant į apskaitą bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka po 2001 m. liepos 1 d. sudarytą santuoką, jeigu apie ją civilinės metrikacijos įstaigai pranešta per dešimt dienų po santuokos sudarymo, santuokos pradžia laikoma bažnyčios pranešime (bažnytiniame santuokos dokumente) nurodyta santuokos data. Jeigu per šį terminą pranešimas nepateikiamas, santuoka laikoma sudaryta nuo tos dienos, kai ji buvo įtraukta į apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje<sup>61</sup>. Jau minėtame 1994 balandžio 21 d. nutarime KT išaiškino, kad Konstitucijos 38 straipsnio 4 dalies nuostata, kuria valstybė pripažįsta ir bažnytinę santuokos registraciją, negali būti taikoma įteisinti bažnytinei santuokai, sudarytai iki Konstitucijos įsigaliojimo, t.y. iki 1992 m. lapkričio 2 d. Jeigu iki šios datos santuoka nebuvo įregistruota valstybinėse civilinės metrikacijos įstaigose, kaip tai buvo nustatyta SŠK normose,

<sup>58</sup> Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas 1994-04-21, Žin., Nr. 31-562 (1994-04-27).

<sup>59</sup> Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-107/2005.

<sup>60</sup> Katalikų bažnyčios Vyskupų konferencijos, Teisingumo ministerijos ir civilinės metrikacijos įstaigų vadovų 1993 m. vasario 26 d. susitarimas, kuriam Vyriausybė pritarė 1994 m. kovo 13 d. rezolucija.

<sup>61</sup> Civilinės metrikacijos taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2006 m. gegužės 19 d. įsakymu Nr. 1R-160.

tai ji netapo juridiniu faktu ir nesukėlė jokių teisinių pasekmių, nes pagal anksčiau galiojusius įstatymus jų negalėjo sukelti.

CK 3.24 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad santuokos sudarymas bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sukelia tokias pačias teises pasekmes, kaip ir santuokos sudarymas civilinės metrikacijos įstaigoje, jei sudarant santuoką nepažeistos CK 3.12 – 3.17 straipsniuose įtvirtintos santuokos sudarymo sąlygos. LAT jau minėtoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-107/2005 teigė, jog valstybė, įgyvendindama Konstitucijos 38 straipsnio 4 dalies nuostatą, pripažįsta bažnyčių (konfesijų) registruotas santuokas, įtraukdama jas į oficialius ir viešus registrus. Tokiu būdu užtikrinamas viešasis interesas, kad bažnytinės santuokos registracija atitiktų Konstitucijos ir įstatymų reikalavimus, taip pat apsaugomos pačių sutuoktinių teisės. Konstitucijos 38 straipsnio 4 dalies turinys leidžia daryti išvadą, jog sutuoktinių teisės ir pareigos atsiranda nuo bažnytinės santuokos registracijos dienos, tačiau KT 1994 balandžio 21 d. nutarime pripažino ir tai, kad valstybė įstatymu turėtų nustatyti aiškia ir nuolatinę bažnytinės santuokos registracijos oficialios apskaitos, šios santuokos pagrindu atsiradusių teisinių pasekmių realizavimo, ginčų dėl jų sprendimo tvarką. LAT vertinimu, nuostata, kad sutuoktinių teisės ir pareigos atsiranda nuo bažnytinės santuokos registravimo dienos, sietina su įstatymuose nustatytais reikalavimais dėl bažnytinės santuokos registravimo įtraukimo į oficialią ir viešą apskaitą tvarkos įvykdymu. Tokios tvarkos nesilaikymas nedaro bažnytinės santuokos negaliojančia<sup>62</sup>, tokia santuoka nebus laikoma ir negaliojančia civilinės teisės prasme (nes neaišku, ar ją sudarant buvo laikomasi visų įstatyme nustatytų sąlygų, ar nėra pagrindų pripažinti tokią santuoką begaliojančia), apie tokią santuoką valstybei tiesiog nebuvo teisingai pranešta, todėl pati valstybė negali tokios dviejų asmenų sąjungos pripažinti santuoka ir civiline prasme nesukelia teisinių pasekmių. Tai tarsi uždelstas santuokos teisinių pasekmių atsiradimas, kadangi jos kils nuo to momento, kai santuoka bus tinkamai įtraukta į apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje.

---

<sup>62</sup> LAT nutartis 2000 m. balandžio 19 d. civilinėje byloje Nr. 3K-3-462/200: „...galimybės pripažinti negaliojančia bažnytinę (konfesinę) santuoką, kuri nebuvo įregistruota civilinės metrikacijos organuose, galiojantys civiliniai įstatymai nenumato. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba 1990 m. birželio 12 d. Katalikų bažnyčios padėties Lietuvoje restitucijos aktu deklaravo, kad valstybė pripažįsta Bažnyčios teisę vidaus gyvenime tvarkyti savarankiškai, pagal Kanonų teisės normas. Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymo 7 straipsnyje yra nurodyta, kad religinės bendruomenės ir bendrijos nevykdo valstybės funkcijų, o valstybė nevykdo religinių bendruomenių ir bendrijų funkcijų. Šio straipsnio 2 dalyje nurodoma, kad religinės bendruomenės ir bendrijos turi teisę laisvai organizuotis pagal savo hierarchinę ir institucinę struktūrą, vidaus gyvenimą tvarkyti savarankiškai pagal savo kanonus, statutus bei kitas normas. Kadangi šiuo atveju buvo sudaryta tik bažnytinė (konfesinė) santuoka, tai tokios santuokos pripažinimo negaliojančia klausimas gali būti išspręstas vyskupijos bažnytinio teismo, vadovaujantis Kanonų teisės nuostatomis. Teismams ginčai dėl bažnytinės santuokos pripažinimo negaliojančia nežinoybingi.

## 2. SANTUOKOS PRIPAŽINIMO NEGALIOJANČIA PROCEDŪRA

Ankstesnėje šio darbo dalyje aptarėme santuokos negaliojimo pagrindus, t. y., sąlygas, kurioms esant santuoka gali būti pripažinta negaliojančia. Šioje magistrinio darbo turėsime kelti klausimą, kokie yra santuokos pripažinimo negaliojančia būdai. CK 3.37 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad santuoką negaliojančia gali pripažinti tik teismas. Atrodytų, tėra vienintelis būdas, norint pripažinti santuoką negaliojančia – kreiptis į teismą. Santuokos pripažinimo negaliojančia būdus galima suprasti kaip civilinio proceso įstatymuose reglamentuotus veiksmus, kuriais santuoką negaliojančia pripažįsta Lietuvos teismai, bei procedūrą, kuri taikytina pripažįstant užsienio valstybių teismų sprendimus dėl santuokos pripažinimo negaliojančia, t.y. kokiais dviem skirtingais būdais santuoka gali būti pripažįstama negaliojančia, kai sprendimas priimtas Lietuvos teismuose, ir kokiais atvejais santuoka bus pripažinta negaliojančia, kuomet tokį sprendimą priima užsienio valstybės teismas.

Pradėdami analizuoti šiuos būdus, visų pirma turėtume paminėti, kad tais atvejais, kai asmuo kreipiasi į teismą dėl santuokos pripažinimo negaliojančia, jis siekia valstybės pripažinimo, kad tarp asmenų, kurių santuoka pripažinta negaliojančia, pasibaigė sutuoktinių civiliniai teisiniai santykiai. Vis tik jei abu sutuoktiniai buvo sąžiningi, jiems gali atsirasti kai kurios teisinės pasekmės, panašios į santuokos nutraukimo atveju atsiradusias teisines pasekmes. Bendra taisyklė esti tokia, kad santuoka negaliojančia negali būti pripažinta jau po įsiteisėjusio teismo sprendimo, kuriuo pastaroji santuoka buvo nutraukta. Vis tik kiekviena taisyklė turi išimčių. Antai kreiptis į teismą dėl santuokos pripažinimo negaliojančia galima ir tada, kai santuoka tarp sutuoktinių buvo nutraukta, tačiau paaiškėjo, kad ji buvo sudaryta pažeidžiant monogamijos principą, arba sutuoktiniai pasirodė esą artimieji giminaičiai. Šias situacijas plačiau aptarsime šioje darbo dalyje. Visų pirma, šioje dalyje reikėtų prisimenant, kad tik teismas priima sprendimą dėl santuokos pripažinimo negaliojančia, atsakyti į klausimą, kas gali kreiptis į teismą, siekdamas, kad santuoka būtų pripažinta negaliojančia, kokiais atvejais teismas pripažįsta, ir kokiais gali nepripažinti santuokos negaliojančia, bei kokios tokio teismo sprendimo teisinės pasekmės tiek santuoką sudariusiems asmenims, tiek ir kitiems asmenims, kurių teisės ir teisėtus interesus tokia santuoka pažeidė ar galimai pažeidžia.

## 2.1. ASMENYS, GALINTYS PAREIKŠTI IEŠKINIŲ DĖL SANTUOKOS PRIPAŽINIMO NEGALIOJANČIA

Kreiptis į teismą su ieškiniu dėl santuokos pripažinimo negaliojančia gali toli gražu ne kiekvienas asmuo. CK nustatytas baigtinis asmenų, turinčių tokią teisę, sąrašas, negalintis būti aiškinamas plečiamai. Kas gali pareikšti ieškinį priklauso nuo to, kokie santuokos sudarymo pagrindai buvo pažeisti. Nors santuoka yra privatus sutuoktinių reikalas, tačiau sudarius santuoką pažeidžiant jos sudarymo sąlygas, gali būti pažeisti tiek privačių asmenų (pavyzdžiui, vieno iš sutuoktinių), tiek ir viešasis interesas. Todėl teisinį interesą reikalauti pripažinti santuoką negaliojančia gali turėti ne tik sutuoktiniai, bet ir kiti privatūs asmenys arba valstybė. Kita vertus, bet kuriam asmeniui suteikiant teisę kreiptis į teismą dėl santuokos pripažinimo negaliojančia, tai gali reikšti nepagrįstą kišimąsi į privatų sutuoktinių gyvenimą. Dėl šios priežasties CK 3.38 straipsnyje pateiktas ribotas asmenų, turinčių teisę pareikšti tokius ieškinius, sąrašas. Jis gali skirtis, atsižvelgiant į tai, kokių pagrindų prašoma pripažinti santuoką negaliojančia. Pažymėtina, kad asmenys, nenurodyti CK 3.38 straipsnyje, bet turintys suinteresuotumą, kad santuoka būtų pripažinta negaliojančia, gali kreiptis į prokurorą ar kitas institucijas, turinčias teisę reikšti ieškinius dėl santuokos pripažinimo negaliojančia, ir nurodyti informaciją, jų nuomone, esančią santuokos negaliojimo pagrindų. Asmenys, turintys teisę ginčyti fiktyvią santuoką, nurodyti CK 3.39 straipsnyje. Vienoje iš LAT praktikos bylų<sup>63</sup> galime rasti tokią situaciją, kuomet asmuo kreipėsi į teismą dėl jo motinos sudarytos santuokos pripažinimo negaliojančia dėl jos fiktyvumo. Pirmosios instancijos teismas atmetė ieškovo ieškinį motyvuodamas tuo, kad ieškovo motinai ir atsakovui sudarant santuoką galiojo SŠK, kurio 48 straipsnio 1 dalis, nustačiusi teisę reikalauti pripažinti santuoką negaliojančia dėl jos fiktyvumo prokurorui, o tais atvejais, kai tik vienas iš sutuoktinių sudarė santuoką, neketindamas sukurti šeimos, tokį reikalavimą galėjo pareikšti ir antrasis sutuoktinis. Klaipėdos miesto apylinkės prokuratūra įstoti į procesą atsisakė, tuo tarpu ieškovas neturėjo teisės reikšti ieškinio, reikalaujant pripažinti jo motinos sudarytą santuoką negaliojančia dėl jos fiktyvumo. Šios bylos baigtis aukštesnėse instancijose pasisuko kiek kita linkme, kadangi buvo keliamas klausimas dėl bažnytinės santuokos pripažinimo negaliojančia, tačiau aukštesnės instancijos teismai tiek toje byloje, tiek ir vėlesnėje praktikoje paliko neišnagrinėtą svarbų klausimą – kaip asmenys, turintys suinteresuotumą, kad santuoka būtų pripažinta negaliojančia, tačiau nenurodyti CK 3.38 ir 3.39 straipsniuose gali ginti savo teises ir teisėtus interesus, jei prokuratūra ar kita valstybės institucija, kuriai suteikta teisė reikšti ieškinį dėl santuokos pripažinimo negaliojančia, atsisako tai daryti. Šioje vietoje triumfuoja privataus sutuoktinių

<sup>63</sup> LAT 2000 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje *A. Andrejevas v. A. Bružas* Nr. 3K-3-462/2000, kat. 16.

gyvenimo laisvė, o asmenų, turinčių teisę reikšti ieškinį dėl santuokos pripažinimo negaliojančia ribotas ratas, yra tarsi šios laisvės saugiklis.

Teisė pareikšti ieškinį dėl santuokos pripažinimo negaliojančia yra asmeninė neturtinė, todėl ji negali būti paveldima ar bet kuriuo kitu būdu perleidžiama (CK 1.115 str.), o sutuoktiniui mirus, net prokuroras netenka teisės reikšti tokį ieškinį (CK 3.44 str.). Tokiu atveju pripažįstama, kad santuokos pasibaigimas reiškia ir viešojo intereso pripažinti ją negaliojančia išnykimą. Tačiau privatus interesas pripažinti santuoką negaliojančia gali likti ir jai pasibaigus. Todėl kiti asmenys įstatymo suteiktą teisę ginčyti santuoką išsaugo ir sutuoktiniui mirus. Pavyzdžiui, santuoką, sudarytą pažeidžiant monogamijos principą, sutuoktinis, nežinojęs apie kliūtis santuokai sudaryti, o taip pat ir bet kuris kitas suinteresuotas asmuo, kurio teisės ir teisėtus interesus pažeidė tokia santuoka, turi teisę reikalauti pripažinti negaliojančia ir kai sutuoktinis miręs. Paaiškėjus aplinkybei, kad ieškinį dėl santuokos pripažinimo negaliojančia reiškia tokios teisės neturintis asmuo, teismas turi atsakyti priimti ieškinį (CPK 137 str. 2 d. 1 p.), o jeigu ši aplinkybė paaiškėja po bylos iškėlimo – tokią bylą nutraukti (293 str. 1 p.).

Manytume, kad tikslinga aptarti, kokie asmenys turi teisę reikšti ieškinį dėl santuokos pripažinimo negaliojančia esant konkrečiam santuokos negaliojimo pagrindui. Antai pažeidus monogamijos principą arba santuoką sudarius artimiesiems giminaičiams, santuoka gali būti pripažinta negaliojančia ne tik pagal sutuoktinio, kuris tokių aplinkybių nežinojo (t. y. sąžiningo sutuoktinio), ar prokuroro, bet ir bet kurio kito asmens, kurio teisės ar teisėtus interesus tokia santuoka pažeidžia (CK 3.38 str. 1 d.), pavyzdžiui, ankstesnės, nenutrauktos santuokos sutuoktinio, partnerio, su kuriuo įregistruota partnerystė nenutraukta, vieno iš sutuoktinių tėvo (motinos), kuris yra ir kito sutuoktinio biologinis tėvas (motina), sutuoktinių artimųjų giminaičių, įpėdinių ir pan., ieškinį. Nesąžiningas sutuoktinis, t.y. tas, kuris sudarydamas santuoką žinojo esant pastaruosius santuokos negaliojimo pagrindus, teisės ginčyti santuokos neturi.

Santuoką sudarius nepilnamečiui t.y. santuokos dieną sutuoktiniui nesulaukus 18 metų, arba paties norinčio tuoktis, tačiau neturinčio 18 metų, asmens prašymu teismui nesumažinus tokio asmens santuokinio amžiaus, ją ginčyti gali pats nepilnametis sutuoktinis, jo tėvai, globėjai arba rūpintojai, taip pat valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija arba prokuroras (CK 3.38 str. 2 d.). Tačiau nepilnamečiui sutuoktiniui sulaukus 18 metų, kiti šioje normoje nurodyti asmenys netenka teisės ginčyti sudarytą santuoką, t. y. tokia teisė paliekama tik pačiam sutuoktiniui. Kitas, sutuoktinis, nors ir nežinojęs tikrojo sutuoktinio amžiaus, neturi teisės ginčyti santuoką, nes šiuo atveju CK gina būtent nepilnamečio, o ne pilnamečio sutuoktinio interesus. Vis tik sutuoktinis, kuriam kitas sutuoktinis neatskleidė savo tikrojo amžiaus, gali

reikalauti pripažinti santuoką negaliojančia kaip sudarytą dėl apgaulės arba esminės klaidos (CK 3.40 str. 2, 3 d.).

Teisę ginčyti neveiksnaus asmens sudarytą santuoką, t. y. kai santuokos sudarymo dieną, vienas iš sutuoktinių įsiteisėjusiu teismo sprendimu buvo pripažintas neveiksniu, turi neveiksnaus sutuoktinio globėjas, prokuroras, o taip pat ir kiekvienas kitas suinteresuotas asmuo, kurio teisės ar teisėtus interesus pažeidė tokia santuoka, pavyzdžiui, neveiksnaus asmens artimieji giminaičiai, jo įpėdiniai ir pan. Teisę reikšti ieškinį šiuo pagrindu turi taip pat ir kitas sąžiningas sutuoktinis, t. y. tas, kuris nežinojo ir negalėjo žinoti kitą sutuoktinį esant neveiksnu, taip pat sutuoktinis, santuokos sudarymo metu buvęs neveiksnius, kuris jau po santuokos sudarymo teismo sprendimu pripažintas veiksniu (CK 3.38 str. 3 d.). Kai nagrinėjamos bylos dėl santuokos pripažinimo negaliojančia, jeigu vienas ar abu sutuoktiniai yra nepilnamečiai arba teismo sprendimu pripažinti neveiksniais, nagrinėjant tokias bylas privalo dalyvauti globos (rūpybos) institucijos arba valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija, ir pateikti išvadą, ar santuokos pripažinimas negaliojančia nepažeis šių asmenų ir jų vaikų teisių ir interesų (CK 3.48 str.). Kadangi santuokos pripažinimo negaliojančia klausimas tokiais atvejais sprendžiamas pirmiausiai atsižvelgiant į nepilnamečio ar neveiksnaus sutuoktinio interesus, būtina, kad institucijos, kurios rūpinasi tokiais asmenimis ir atsako už jų teisių ir interesų apsaugą, būtų įtrauktos į bylą kaip dalyvaujantys byloje asmenys ir pateiktų savo išvadą. Tokiais atvejais teismas turi šias institucijas informuoti apie iškeltą santuokos pripažinimo negaliojančia bylą ir įtraukti jas į bylą remdamasis CPK 49 straipsnio 2 dalis. Minėtų institucijų išvados teismui nėra privalomos ir vertintinos kaip oficialūs rašytiniai įrodymai. Vis tik teismas, nesutikdamas su pateiktomis išvadomis ir išsprendęs bylą priešingai, sprendime turi nurodyti nesutikimo motyvus.

Pažeidus santuokos savanoriškumo principą, reikšti ieškinį dėl santuokos pripažinimo negaliojančia gali savo tikrosios valios neišreiškęs sutuoktinis arba prokuroras (CK 3.38 str. 4 d.). Jeigu sutuoktinis, neišreiškęs savo tikrosios valios, yra nepilnametis, ieškinį gali pareikšti jo tėvai, globėjai, rūpintojai arba valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija. Šiuo pagrindu teisės ginčyti santuoką neturi nesąžiningas sutuoktinis, t. y. tas, kuris vartojo prievartą, apgaulinėjo, grasino ar apie šiuos faktus žinojo.

Susiklosčius situacijai, kuomet paaiškėja, kad vienas iš sutuoktinių serga venerine liga arba AIDS, jei sergantis sutuoktinis šio jam žinomo fakto kitam sutuoktiniui nepranešė iki santuokos sudarymo, teisę reikalauti pripažinti santuoką negaliojančia turi tik sąžiningas sutuoktinis (CK 3.38 str. 5 d.), t. y. tas, kuriam tokie faktai nebuvo atskleisti, nes šis santuokos pripažinimo negaliojančia pagrindas nustatytas siekiant apginti būtent tokio sutuoktinio interesus.

Santuoka, sudaryta tik dėl akių, neturint tikslo sukurti šeimos, gali būti pripažinta negaliojančia pagal vieno iš sutuoktinių arba prokuroro ieškinį (CK 3.39 str.). Pažymėtina, kad teisė reikšti ieškinį šiuo pagrindu garantuojama tik sąžiningam sutuoktiniui, t. y. tam, kuris sudarydamas santuoką turėjo tikslą sukurti šeimą. Jei abu sutuoktiniai siekė sudaryti fiktyvią santuoką, ši teisė paliekama tik prokurorui.

Santuoka, sudaryta vienam iš sutuoktinių neišreiškus tikrosios valios, t. y. jam nesupratęs savo veiksmų prasmės ir negalėjęs jų valdyti, negaliojančia santuoka gali būti pripažinta ieškinį pareiškus tik pačiam sutuoktiniui (CK 3.40 str.). Visais atvejais, reikšdamas ieškinį, sutuoktinis privalės įrodyti, kad santuokos sudarymo metu jis neišreiškė savo tikrosios valios, t. y., kad santuokos sudarymo metu negalėjo suprasti savo veiksmų prasmės ir jų valdyti, santuoką sudarė paveiktas grasinimo, prievartos, apgaulės arba sudarydamas santuoką suklydo dėl tokių su sutuoktiniu susijusių aplinkybių, kurias žinodamas nebūtų sutikęs sudaryti santuokos. Jau minėta, kad šioje CK normoje galioja dvi prezumpcijos, t. y. laikoma, kad klaida buvo esminė, jei buvo suklysta dėl kito sutuoktinio sveikatos būklės ar lytinės anomalijos, dėl kurių normalus šeimos gyvenimas neįmanomas arba dėl to, kad kitas sutuoktinis padarė sunkų nusikaltimą. Šioje vietoje galima pritaikyti Romėnų teisėje iškirtas klaidos rūšis<sup>64</sup>, kurioms esant sąžiningas sutuoktinis ir šiandien galėtų ginčyti santuoką, remdamasis CK 3.40 straipsnio nuostatomis: *error in persona*, t. y. suklysta dėl kitos šalies, pavyzdžiui, manyta, kad santuoka sudaroma su vienu asmeniu, o paaiškėja, kad tai kitas asmuo, pavyzdžiui, sutuoktinio dvynys, bei *error in negotio*, kuomet suklysta buvo dėl pačios santuokos sudarymo esmės, pavyzdžiui, fizinę negalią turintis asmuo, kurčnebylis, nesuprato, jog sudaro santuoką.

CK 3.42 straipsnyje reikalavimams pripažinti santuoką negaliojančia konkrečiais pagrindais taikomi konkretūs ieškinio senaties terminai. Ši norma yra specialioji ir nustato tiek sutrumpintus ieškinio senaties terminus, tiek specialią jų skaičiavimo tvarką. Antai sutuoktinio, kuris sudarė santuoką būdamas nepilnametis, reikalavimui pripažinti santuoką negaliojančia pareikšti nustatytas vienerių metų ieškinio senaties terminas, pradedamas skaičiuoti nuo sutuoktinio pilnametystės dienos. Kadangi teisė reikalauti pripažinti santuoką negaliojančia šiuo pagrindu išnyksta nepilnamečiui sutuoktiniui sulaukus 18 metų, kiti asmenys turi teisę reikšti tokius reikalavimus tik tol, kol nepilnametis sutuoktinis sulauks pilnametystės. Asmenys, turintys teisę ginčyti santuoką, sudarytą vienam ar abiem sutuoktiniams neišreiškus tikrosios valios, gali tokį reikalavimą pareikšti per vienerių metų ieškinio senaties terminą, pradedamą skaičiuoti nuo tos dienos, kai išnyko arba paaiškėjo aplinkybės, paveikusios tikrąją asmens valią. Pavyzdžiui, jeigu ieškinį reiškia sutuoktinis, prieš kurį vartota prievarta, vienerių metų terminas pradedamas skaičiuoti nuo tos dienos, kai nustota ją vartoti, t. y. kai sutuoktinis galėjo

---

<sup>64</sup> Nekrošius I., Nekrošius V., Velyvis S. Romėnų teisė. – Vilnius: Justitia, 1999.

laisvai, savarankiškai išreikšti savo valią ir ją įgyvendinti; sutuoktinis, sužinojęs apie kito sutuoktinio nevaisingumą, venerinę ligą ir kt., gali reikšti per vieną metų ieškinio senaties terminą, skaičiuojamą nuo tos dienos, kai tai sužinojo ir pan. Fiktyvią santuoką galima reikalauti pripažinti negaliojančia per vienerius metus nuo jos sudarymo dienos. Tačiau įvertinant tai, kaip sudėtinga išaiškinti fiktyvia santuoka suponuojamą viešojo intereso pažeidimą, tam reikia daug laiko, tad prokuroras turi teisę pareikšti tokį ieškinį per 5 metų ieškinio senaties terminą, skaičiuojamą nuo santuokos sudarymo dienos. Tuo tarpu reikalavimams pripažinti santuoką negaliojančia dėl to, kad ją sudarė tos pačios lyties asmenys, buvo pažeistas monogamijos principas, santuoką sudarė neveiksnus asmuo, artimieji giminaičiai, ieškinio senatis netaikoma, nes sudarius santuoką esant šioms kliūtims, iš esmės pažeidžiamas tiek privatus, tiek viešasis interesas, todėl taikyti ieškinio senatį būtų nepateisinama.

## 2.2. VIEŠOJO INTERSO GYNIMAS SANTUOKOS PRIPAŽINIMO NEGALIOJANČIA BYLOSE

CK 1.81 straipsnio 1 dalis įtvirtina bendrą taisyklę, kad viešajai tvarkai ir gerai moralei prieštaraujantis sandoris yra niekinis ir negalioja. Ar sąvokos “viešoji tvarka” ir “viešasis interesas” tapačios, paaiškinsime, remdamiesi LAT praktika<sup>65</sup>, kurioje teigiama, kad “viešąją tvarką pažeidžiančių sandorių institutas yra skirtas viešojo intereso, t. y. ne tik privačiam asmeniui, bet visai visuomenei ar jos didelei daliai svarbių vertybių apsaugai”. Kyla klausimas, kokia visuomenės dalis laikoma pakankamai didele, kad galima būtų sakyti, jog toks sandoris pažeidžia ne tik privatųjį, bet ir viešąjį interesą. Šioje byloje LAT taip pat išaiškino, kad “viešajai tvarkai prieštaraujančio sandorio negaliojimui taikytinos CK 1.78 str. 5 dalies taisyklės: reikalavimą dėl niekinio sandorio teisinių pasekmių taikymo gali pareikšti bet kuris suinteresuotas asmuo, t. y. turintis teisinį interesą – toks, kurio teisėms ir pareigoms niekinio sandorio negaliojimas turės įtakos. Sąvoka “viešoji tvarka” dažniausiai suprantama kaip valstybės imperatyvių teisės normų visuma. Tačiau pažymėtina, kad tokia viešosios tvarkos samprata reiškia tik nacionalinę viešąją tvarką<sup>66</sup>. Kas yra tarptautinėje teisėje suprantama viešoji tvarka, ir kaip viešoji tvarka turi būti suprantama bei aiškinama pripažįstant užsienio valstybių teismų sprendimus Lietuvoje, minėsime kitoje šio darbo dalyje, kalbėdami apie teismo užsienio sprendimo, kurio santuoka pripažįstama negaliojančia, pripažinimo procedūrą Lietuvoje, bei Lietuvos teismų analogiškų sprendimų pripažinimą užsienio valstybėse.

Viešosios tvarkos sąvoka teisės doktrinoje ir teismų praktikoje aiškinama kaip apimanti pagrindinius principus, kuriais grindžiama valstybės teisinė sistema, valstybės ir visuomenės funkcionavimas<sup>67</sup>. Geros moralės sąvoka taip pat vargu ar galėtų būti tiksliai ir išsamiai apibrėžta ir įtvirtinta įstatyme. Civilinės teisės literatūroje<sup>68</sup> gera moralė apibrėžiama pagrindiniu kriterijumi, t. y. kaip “kultūringo, teisingo žmogaus minimalaus gėrio, blogio, teisingumo, pareigos, padorumo, suvokimas. Sandorio turinys vertintinas pagal visuomenėje vyraujančią gėrio ir blogio, sąžiningumo ir nesąžiningumo sampratą”. Prisimenant CK 1.81 straipsnio 1 dalies nuostatą, tampa akivaizdu, kad pripažįstant santuoką negaliojančia, šioje vietoje pagal analogiją taip pat taikytinos taisyklės, kuriomis sandoris pripažįstamas

<sup>65</sup> LAT CBS 2010 m. balandžio 6 d. nutartis civilinėje byloje BUAB “Utvilsta” v. II “(duomenys neskelbtini)”, Nr. 3K-3-140/2010, kat 21.4.1.2

<sup>66</sup> LAT senato 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimu Nr. 28 aprobuota apibendrinimo dėl privatinės teisės normų taikymo apžvalga, Teismų praktika Nr. 14, P. 379-380, 412

<sup>67</sup> LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-133 D. Z. v. *Alytaus miesto savivaldybė ir kt.*; 2006 m. sausio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-30/2006 *Bankrutuojanti R. M. stomatologinė klinika v. BUAB “Ratio” ir kt.*; 2007 m. kovo 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-98/2007 Z.S. v. V.S.

<sup>68</sup> Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. I knyga. Vilnius: Justitia, 2001. P.185

prieštaraujančiu viešajai tvarkai ir (ar) gerai moralei. Kas gi ta viešoji tvarka? Viešąją tvarką nustato imperatyviuos Konstitucijos, administracinės teisės ir kitos viešosios teisės šakų teisės normos. Tikslaus viešosios tvarkos apibūdinimo nerasime nei viename teisės akte. Galime tik išskirti viešosios tvarkos pagrindinius principus, įtvirtintus Konstitucijos skirsniuose “Lietuvos valstybė” (1-17 str.), “Žmogus ir valstybė” (18-36 str.), “Visuomenė ir valstybė” (38-45 str.) ir “Tautos ūkis ir darbas” (46-54 str.). Sandoriai, kurie prieštarauja Konstitucijos nustatytiems principams, negalioja, nes Konstitucija yra tiesiogiai taikomas aktas ir ja remdamasis kiekvienas gali ginti savo teises. Nors teisės aktuose ir nerasime galutinio ir tikslaus viešosios tvarkos apibrėžimo, tačiau LAT praktikoje<sup>69</sup> esama ganėtinai tikslaus viešosios tvarkos termino paaiškinimo.

Minėta, kad sandoriai, prieštaraujantys viešajai tvarkai ir gerai moralei gali būti pripažinti pažeidžiantys ir viešąjį interesą, ir todėl negaliojantys. Santuoka, kurios sudarymas pažeidžia viešąjį interesą, taip pat prokuroro ar įstatyme numatytos valstybės institucijos ieškiniu taip pat gali būti pripažinta negaliojančia. Išsamiau nagrinėjant klausimą, kokiais atvejais į teismą su ieškiniu gali kreiptis prokuroras, gindamas viešąjį interesą, iš pradžių reikėtų aiškiau apibrėžti paties viešojo intereso sąvoką. Prokuratūros įstatymo<sup>70</sup> 19 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta prokuroro teisė, nustačius asmens, visuomenės, valstybės teisių ir teisėtų interesų pažeidimą, viešąjį interesą ginti pagal asmens, valstybės ar savivaldybių institucijos arba įstaigos pranešimą, pasiūlymą, pareiškimą, skundą arba savo iniciatyva, taip pat ir tais atvejais, kai kitų institucijų pareigūnai, tarnautojai ar jiems prilyginti asmenys, privalantys ginti šį interesą, nesiėmė priemonių pažeidimams pašalinti. Prokurorai, gindami viešąjį interesą, į teismą gali kreiptis su ieškiniu, pareiškimu ar prašymu. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) 49 straipsnio 1 dalies nuostata taip pat suteikia teisę prokurorui, valstybės ar savivaldybės institucijoms bei kitiems asmenims pareikšti ieškinį viešajam interesui ginti. Šie asmenys gali būti teismo įtraukiami proceso dalyviais arba įstoti į procesą savo iniciatyva, kad duotų išvadą byloje, siekiant įvykdyti jiems pavestas pareigas, jei tai susiję su viešojo intereso gynimu (CPK 49 str. 2 d.). Ieškinio viešajam interesui ginti institutas atsirado iš teisės pareikšti ieškinį kitų asmenų teisėms ir teisėtiems interesams apginti. Tačiau yra keletas esminių požymių, kurie išskiria ieškinį viešajam interesui ginti iš ieškinų, kuriais ginamos kitų asmenų teisės ir teisėti interesai, grupės. Visų pirma ieškiniai dėl viešojo intereso gynimo gali būti reiškiami specialių įstatyme numatytų subjektų, t. y. prokuroro, arba kitos atitinkamos valstybės ar savivaldybės institucijos. Pažymėtina, kad teisę pareikšti ieškinį viešajam interesui

---

<sup>69</sup> Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant tarptautinės privatinės teisės normas, apibendrinimo apžvalga, aprobuota LAT senato 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimu Nr. 28// Teismų praktika. 2001, Nr.14. P. 379-380, 412.

<sup>70</sup> Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas (Žin., 2003, Nr. 42-1919).

ginti turi ne visos valstybės ar savivaldybės institucijos, o tik tos, kurioms tokia teisė įsakmiai numatyta įstatyme. Tokia teisė šiems asmenims gali būti formuluojama dvejopai: arba numatant bendrojo pobūdžio teisę pareikšti ieškinius viešajam interesui apginti, arba nurodant konkrečią bylų kategoriją, kuriose gali būti reiškiamas toks ieškinys. Antras tokių ieškinių požymis yra specifinis ieškinio dalykas - reikalavimas apginti viešąjį interesą. Kaip jau minėta, konkrečios viešojo intereso sąvokos jokiam teisės akte nerasime, ko gero jos ir neįmanoma būtų suformuluoti tiksliai, apimant visus aspektus, kurie gali būti suprantami kaip viešasis interesas. Todėl teismai, pripažindami tam tikrus ieškinius kaip skirtus ginti viešąjį interesą, formuluoja ir paties viešojo intereso sąvoką. LAT praktikoje esama bylų, kuriomis paaiškinama CPK 49 str. 1 d. nuostata, sąvoka “viešasis interesas” turi būti aiškinama atsižvelgiant į įstatymų leidėjo ketinimus ir aptariamą normos tikslus<sup>71</sup>. Įstatymų leidėjas, suteikdamas teisę prokurorui inicijuoti civilines bylas, kai to reikalauja viešasis interesas, nepateikė viešojo intereso sampratos. Tai reiškia, kad įstatymų leidėjas viešąjį interesą supranta plačiai ir suteikia tiesę prokurorui spręsti, yra konkrečiu atveju viešasis interesas inicijuoti civilinę bylą, ar ne. Dėl to kreiptis į teismą civilinio proceso tvarka, gindamas viešąjį interesą, prokuroras gali visais atvejais, nustatęs tokį teisės aktų pažeidimą, kurio pobūdis, prokuroro nuomone, turi esminės reikšmės asmenų, jų grupių, valstybės ir visuomenės teisėms bei teisėtiems interesams.

Nors šeimos teisiniai santykiai ir reguliuojami CK normomis, tačiau šeimos teisė išlieka labai specifinė sritis. Konstitucija įtvirtina ne tik asmens teisę kurti šeimą, bet ir teisę į privatų gyvenimą. Būtent todėl, kad sutuoktinių tarpusavio santykiai laikytini asmens privataus gyvenimo dalimi, valstybė negali į juos kištis. Tačiau kaip ir kiekviena teisė, ši teisė taip pat nelaikoma absoliučia. Asmenų privatus gyvenimas neliečiamas tol, kol nepažeidžia kitų asmenų teisių ir teisėtų interesų, vadinasi ir į šeimos teisinius santykius valstybė gali kištis tada, kai tokia santuoka sudaryta pažeidžiant esminius pačios valstybės įstatymų nustatytus santuokos sudarymo principus. Tačiau net ir esant santuokos negaliojimo pagrindams, ne visais atvejais tokia santuoka pažeis viešąjį interesą. Minėta, kad viešasis interesas pažeidžiamas, jei tokiu sandoriu (šiuo atveju pagal analogiją taikytina norma nagrinėjant ir santuokos pripažinimo negaliojančia klausimus) pažeidžiamas visos visuomenės ar tam tikros didelės jos dalies teisėtas lūkestis (tam tikros teisės ir teisėti interesai). Jau kėlėme klausimą, kokią visuomenės dalį galėtume laikyti pakankamai didele, kurios teisių pažeidimas laikomas ir viešojo intereso pažeidimu. Antai dėl fiktyvios santuokos pripažinimo negaliojančia prokuroras gali kreiptis į teismą su ieškiniu, tokiu būdu gindamas viešąjį interesą. Kadangi pati Konstitucija nurodo, kad besituokiantys asmenys turi tikslą sukurti šeimą, vadinasi fiktyvią santuoką sudarantys asmenys,

---

<sup>71</sup> LAT 2006 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3291/2006 *Vilniaus apygardos vyriausiasis prokuroras ir Valstybinio draudimo fondo valdybos Vilniaus m. skyrius v. V.M.*, kat. 95.7.

t. y. tie, kurie neturi tikslo sukurti šeimą, gali tiesiogiai pažeisti tam tikros visuomenės dalies teises (pavyzdžiui, išvengti įsipareigojimų kreditoriams, gauti leidimą laikinai gyventi Lietuvoje), tiesiogiai nepažeisti kitų asmenų teisių, tačiau įgyti pranašumą prieš kitus, tokių pačių teisių siekiančius asmenis, t. y. piktnaudžiauti teise sudaryti santuoką (pavyzdžiui, sudaro santuoką tam, kad lengviau įgytų pilietybę) bei tiesiogiai nepažeisti kitų asmenų teisių bei teisėtų interesų ir neįgyti pranašumo prieš kitus asmenis (tokia situacija gali susidaryti tada, kai asmenys sudarė fiktyvią santuoką, tačiau dar nespėjo pasinaudoti iš santuokos sudarymo kylančiomis teisėmis, pavyzdžiui, dar neįgijo pilietybės, negavo kitų lengvatų, tačiau tai ketina padaryti ateityje, aiškiai neturėdami tikslo sukurti šeimos). Šiais išvardytais atvejais gali būti labai skirtingas visuomenės dalis, kurios teisės ir teisėti interesai bus pažeisti. Tačiau visais šiais atvejais, prokuroras, gindamas viešąjį interesą, galės reikšti ieškinį dėl santuokos pripažinimo negaliojančia. Vadinasi, galime teigti, kad svarbiausia, jog toks asmenų elgesys pažeidžia pačią santuokos sudarymo esmę, nepaisant to, ar buvo pažeistos konkrečios visuomenės dalies ar visos visuomenės teisės. Svarbiausia, kad tokie pažeidimai netinkamu santuokos sudarymu realiai galėjo atsirasti.

## **2.3. SANTUOKOS PRIPAŽINIMO NEGALIOJANČIA TEISINĖS PASEKMĖS**

Santuokos pripažinimo negaliojančia bylų priskyrimas tik teismo kompetencijai aiškinamas santuokos galiojimo prezumpcija, reiškiančia, kad santuoka galioja tol, kol įsiteisėjusiu teismo sprendimu nepripažįstama negaliojančia, vadinasi tik teismas gali šią prezumpciją paneigti. Be to, dauguma santuokos negaliojimo pagrindų nėra akivaizdūs, todėl kyla įrodinėjimo problema. Pagaliau įstatymų leidėjas, siekdamas išsaugoti santuoką, suteikia teismui teisę savo nuožiūra spręsti, pripažinti santuoką negaliojančia, t. y. ar pavyko vienai iš šalių įrodyti, jog sudarant santuoką buvo aiškių jos negaliojimo pagrindų, ar ne. Šalims pakanka įrodyti, kad egzistuoja bent vienas santuokos negaliojimo pagrindas, kad teismas galėtų priimti sprendimą, kuriuo santuoka pripažįstama negaliojančia. Tačiau kaip ir kiekviena taisyklė, ši taip pat turi išimčių, antai sudarius santuoką nepilnamečiams, nors aiškiai matomas santuokos negaliojimo pagrindas, pavyzdžiui, tinkamo sutuoktinių santuokinio amžiaus nebuvimas, teismas gali atsisakyti pripažinti tokią santuoką negaliojančia, jei tai pažeistų sutuoktinių nepilnamečių vaikų interesus. Vadinasi, net ir įrodžius esant aiškių santuokos negaliojimo pagrindų, teismui paliekama diskrecijos teisė, spręsti klausimą dėl santuokos pripažinimo negaliojančia savo nuožiūra, atsižvelgiant į visas aplinkybes. Tokiais atvejais teismas turi numatyti, ar pripažinus santuoką negaliojančia nebus pažeistos kitų asmenų teisės, ir ar suteikiant apsaugą vieno asmens teisei, nebus padaryta didesnės žalos kitų asmenų teisėms ir teisėtiems interesams. Pripažindamas santuoką negaliojančia, teismas turi išspręsti vaikų ir sąžiningo sutuoktinio išlaikymo, taip pat vaikų gyvenamosios vietos nustatymo klausimus.

Teismo sprendimas dėl santuokos pripažinimo negaliojančia teisinius padarinius sukelia ne nuo įsiteisėjimo momento, o nuo santuokos sudarymo, t. y. jos įregistravimo momento, taigi ši norma nustato retrospektyvųjį teismo sprendimo galiojimą tokiose bylose. Vis tik grįžtamoji tokio teismo sprendimo galia nėra absoliuti – antai CK numatytais atvejais sąžiningas sutuoktinis ar sutuoktiniai, taip pat jų vaikai išsaugo jau įgytas teises. Sąžiningam sutuoktiniui santuokos pripažinimas negaliojančia sukelia panašius teisinius padarinius kaip ir jos nutraukimas. Jus plačiau aptarsime, nagrinėdami santuokos pripažinimo negaliojančia teisinės pasekmes.

### **2.3.1. APLINKYBĖS, NAIKINANČIOS SANTUOKOS NEGALIOJIMĄ**

CK numato atvejus, kai santuoka, susiklosčius tam tikroms aplinkybėms, negali būti pripažįstama negaliojančia, nors formaliai ir būtų galima ją pripažinti negaliojančia. CK

įtvirtintas santuokos išsaugojimo (*favor matrimonii*) principas. Aplinkybės, kurios naikina santuokos negaliojimą įtvirtintos CK 3.41 straipsnyje. Šis klausimas paliktas spręsti teismui savo nuožiūra, nes šitai galima tik įvertinus ir atsižvelgus į visas konkrečias bylos aplinkybes. Tai rodo, kad įstatymų leidėjas pirmenybę teikia santuokos ir šeimos išsaugojimui, o ne formaliems dalykams. Tačiau šis siekis nėra absoliutus – kai santuokos negaliojimas yra susijęs su viešuoju interesu, išimčių nedaroma.

Teismas gali atmesti ieškinį dėl santuokos pripažinimo negaliojančia, jeigu nagrinėjant bylą išnyko ieškinio pagrindas, t.y. aplinkybės, dėl kurių reikalauta pripažinti santuoką negaliojančia (CK 3.41 str. 1 d.). Šią normą galima taikyti, jeigu tos aplinkybės išnyksta prieš teismui priimant sprendimą. Pavyzdžiui, prieš teismui priimant sprendimą nepilnamečis sutuoktinis, sudaręs santuoką pažeisdamas CK 3.14 str. , sulaukia 18 metų; neveiksnus sutuoktinis pasveiksta ir pan. Tačiau ši norma nustato teismo teisę, o ne pareigą pripažinti santuoką galiojančia. Todėl galimos nurodytos bendrosios taisyklės išimtys ir teismas gali pripažinti santuoką negaliojančia, net kai nagrinėjant bylą ieškinio pagrindo nebėra. Kadangi dėl santuokos galiojimo sprendžiama atsižvelgiant į ją registruojant buvusias sudarymo kliūtis, santuoką galima pripažinti negaliojančia, net jeigu nagrinėjant bylą tos kliūtys jau išnykusios ar pašalintos. Šį klausimą būtina spręsti pirmiausiai atsižvelgiant į pagrindą, dėl kurio reikalaujama pripažinti santuoką negaliojančia, į santuokos pripažinimo negaliojančia padarinius sutuoktiniams, jų nepilnamečiams vaikams, taip pat į būtinumą užtikrinti viešąjį interesą. Svarbi ir sutuoktinio, turinčio teisę reikalauti pripažinti santuoką negaliojančia, nuomonė, pavyzdžiui, neveiksnus sutuoktinis, nagrinėjant bylą pripažintas veiksniu, nesutinka su santuokos įteisinimu ir reikalauja pripažinti ją negaliojančia. Taigi teismas, įgyvendindamas savo nuožiūros teisę, turi vadovautis ir viešuoju, ir privačiu interesu ir ieškoti protingos jų pusiausvyros.

Santuoka, kurią teismas atsisako pripažinti negaliojančia ir įteisina, laikoma galiojančia nuo jos įregistravimo, t.y., santuokos įteisinimas turi grįžtamąją galią. Šios taisyklės išimtis turėtų būti taikoma tik monogamijos principo pažeidimo atvejais. Tokiu atveju santuoką reikia laikyti galiojančia nuo ankstesnės santuokos pasibaigimo, nes priešingu atveju tam tikrą laiką galiotų abi santuokos, o tai prieštarautų monogamijos principui. Tačiau jeigu ankstesnė santuoka pripažinta negaliojančia, tai antroji santuoka, būdama įteisinta, laikytina galiojančia nuo jos įregistravimo.

Teismas gali atsisakyti pripažinti negaliojančia santuoką, sudarytą nepilnamečio, jeigu santuokos pripažinimas negaliojančia prieštarautų nepilnamečio sutuoktinio arba sutuoktinių nepilnamečių vaikų interesams. Kadangi santuokos pripažinimo negaliojančia klausimo sprendimas šiuo atveju susijęs ir su interesų apsauga, teismas turi vadovautis CK 3.3 straipsnio 1 dalyje įtvirtintu prioritetingos vaiko teisių ir interesų apsaugos ir gynybos principu. Taikyti šį

principą svarbu ir tada, kai nepilnamečiui sutuoktiniui ar sutuoktiniams gimęs bendras vaikas. Ši norma nurodo du nepilnamečio sudarytos santuokos įteisinimo pagrindus. Pirma, tai nepilnamečio sutuoktinio interesai. Teismas gali pripažinti galiojančia santuoką, kurios pripažinimas negaliojančia pažeistų nepilnamečio sutuoktinio interesus. Antra, kai sutuoktiniams gimė bendras vaikas, teismas santuokos negaliojimo klausimą privalo spręsti atsižvelgdamas ir į vaiko interesus. Santuoką, kurios pripažinimas negaliojančia pažeistų vaiko interesus, teismas turėtų atsisakyti pripažinti negaliojančia. Šiuo atveju vaiko interesai turėtų turėti pirmumą, palyginus su nepilnamečio sutuoktinio interesais.

CK 3.41 straipsnio 3 dalis yra specialioji norma, numatanti fiktyvios santuokos įteisinimo atvejus. Skirtingai nei jau aptarti du atvejai, kuomet teismas gali savo nuožiūra spręsti, pripažinti tokią santuoką negaliojančia, ar ne, šioje dalyje įtvirtinta imperatyvi norma, nustatanti draudimą pripažinti fiktyvią santuoką negaliojančia, jeigu, būdama įregistruota ji virto tikra santuoką. Esti keturi atvejai, kai teismas negali pripažinti fiktyvios santuokos negaliojančia:

1. kai prieš iškeliant santuokos pripažinimo negaliojančia bylą sutuoktiniai sukūrė šeimos santykius (t. y. pradėjo gyventi kartu kaip vyras ir žmona, pradėjo vesti bendrą ūkį, rūpinosi vienas kitu ir pan.);
2. kai sudarę santuoką sutuoktiniai bendrai gyveno ilgiau nei metus. Preziumuojama, kad ilgesnis nei metų bendro gyvenimo laikas patvirtina faktinių šeimos santykių sukūrimą. Bendru laikytinas sutuoktinių gyvenimas toje pat gyvenamojoje patalpoje arba nors ir skirtingose patalpose, tačiau esant įrodymų, kad jie ilgiau nei metus gyvena kaip vyras ir žmona;
3. kai sutuoktiniai laukiasi bendro vaiko. Žmonos nėštumas, jei būsimo vaiko tėvas yra jos sutuoktinis, yra pakankamas patvirtinimas, kad tarp sutuoktinių susiklostė šeimos santykiai. Nors iš tikrųjų jie būtų buvę ir trumpalaikiai, šiuo atveju santuokos pripažinimas negaliojančia prieštarautų būsimo vaiko interesams;
4. kai sutuoktiniams gimė bendras vaikas. Tai taip pat yra pakankamas įrodymas, kad tarp sutuoktinių susiklostė faktiniai šeimos santykiai. Be to, tėvų santuokos pripažinimas negaliojančia prieštarautų vaiko interesams.

Abiem pastaraisiais atvejais įstatyme kalbama apie bendrą sutuoktinių vaiką. Todėl turi būti pateikta įrodymų, kad būsimo ar gimusio vaiko tėvas yra būtent to vaiko motinos sutuoktinis. Jei paaiškėja, kad vaiko tėvas yra kitas asmuo, ši norma netaikytina, ir dėl fiktyvios santuokos pripažinimo negaliojančia turi būti sprendžiama remiantis bendraisiais pagrindais.

CK 3.41 straipsnio 4 dalis yra specialioji norma, aptarianti santuokos pripažinimo negaliojančia galimybę, kai santuoka yra nutraukta, t. y. priimtas teismo sprendimas ją

nutraukti. Tačiau ši norma pagal analogiją turi būti taikoma ir tada, kai santuoka pasibaigia dėl vieno iš sutuoktinių kaltės ar jo paskelbimo mirusiu arba nežinia kur esančiu. Norma įtvirtina bendrąją taisyklę, kad pasibaigusios santuokos negalima pripažinti negaliojančia. Kartu ši norma numato dvi šios taisyklės išimtis. Pirmą, gali būti pripažinta negaliojančia pasibaigusi santuoka, sudaryta pažeidus monogamijos principą. Antra, gali būti pripažinta negaliojančia pasibaigusi santuoka, sudaryta su artimuoju giminaičiu. Šios išimties nustatytos siekiant apsaugoti tiek viešąjį interesą, tiek sutuoktinio iš pirmosios santuokos interesus. Ši santuokos pripažinimo negaliojančia būdą verta aptarti kiek plačiau.

### **2.3.2. SANTUOKOS PRIPAŽINIMAS NEGALIOJANČIA PO SANTUOKOS NUTRAUKIMO**

CK numato, kad santuoka nutraukiama tik teismo tvarka. Kai santuoka yra pasibaigusi ištuokos būdu, teismo sprendimas nutraukti santuoką taip pat reiškia, kad teismas laikė ją galiojančia. Todėl norint pareikšti ieškinį dėl nutrauktos santuokos pripažinimo negaliojančia, pirmiausia reikia panaikinti teismo sprendimą ją nutraukti. Tai galima padaryti atnaujinus procesą santuokos nutraukimo byloje, remiantis vienu CPK 366 straipsnyje numatytų pagrindų. Panaikinus teismo sprendimą nutraukti santuoką gali būti sprendžiama dėl jos galiojimo. Jeigu pasibaigusi santuoka pripažįstama negaliojančia, atsiranda ne santuokos nutraukimo (pasibaigimo), o jos negaliojimo teisiniai padariniai.

Santuokos pripažinimo negaliojančia institutas yra vienas iš santuokos pasibaigimo pagrindų. Jau aptarėme, kas gali kreiptis į teismą dėl santuokos pripažinimo negaliojančia, o taip pat, kokios teismo sprendimo teisinės pasekmės. Paminėtina, kad viena iš svarbiausių teisinių pasekmių, tai civilinių teisinių santykių tarp sutuoktinių, pasibaigimas. Tokiu atveju, sąžiningas sutuoktinis, siekdamas, kad pasibaigtų civiliniai teisiniai santykiai tarp jo ir kito sutuoktinio, gali kreiptis į teismą ne su prašymu nutraukti sudarytą santuoką, tačiau bandyti įrodyti bent vieną iš santuokos negaliojimo pagrindų ir pripažinti tokią santuoką negaliojančia. Santuokos negaliojimo atveju panaikinamas įrašas asmens civilinės būklės aktuose. Be kita ko, sąžiningas sutuoktinis gali reikalauti išlaikymo sau. Tuo tarpu santuokos nutraukimo byloje išlaikymas priteisiamas bendriems sutuoktinių vaikams, bet ne kontrahentui (t. y. sutuoktiniui, ieškovui).

Santuokos pripažinimas negaliojančia gali būti tarsi alternatyvus būdas, kuriuo gali pasibaigti šeimos teisiniai santykiai tarp sutuoktinių. CK įtvirtinta taisyklė, kad po santuokos nutraukimo, nebegalima pripažinti jos negaliojančia. Ši norma savyje turi dvi esmines savybes: visų pirma užtikrina teismo sprendimo teisėtumą ir pagrįstumą, nes teismas visada *ex officio* gali kelti klausimą dėl santuokos pripažinimo negaliojančia. Tuo tarpu, jei jis tokio klausimo nekėlė

santuokos nutraukimo byloje, vadinasi tokia santuoka buvo galiojanti, bet vėliau nutraukta. Antra, čia gali slypėti ir dar vienas saugiklis. Santuokos pripažinimo negaliojančia byloje sąžiningas sutuoktinis gali teismo prašyti, kad priteistų iš nesąžiningo sutuoktinio išlaikymą. Asmuo, nutraukęs santuoką, ir tik vėliau supratęs, kad jam reikia išlaikymo, galėtų piktnaudžiauti teise reikšti ieškinį dėl santuokos pripažinimo negaliojančia. Taip pat reikia paminėti, kad iš ši taisyklė turi išimčių. Antai CK 3.41 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad santuoka vis tik gali būti pripažinta negaliojančia, net ir po jos nutraukimo, jei sudarant santuoką buvo pažeistas monogamijos principas, arba susituokė artimieji giminaičiai. Jau pirmoje šio darbo dalyje minėjome, kad dėl vis didėjančios gyventojų migracijos, nesantuokinių vaikų skaičiaus, daugėjančių dirbtinių apvaisinimų skaičiaus, besituokiantys asmenys gali ir nežinoti esą artimieji giminaičiai. Šiuo atveju, jei abu sutuoktiniai iki santuokos sudarymo nežinojo esantys artimieji giminaičiai, preziumuojama, kad to negalėjo žinoti ir teismas. Artimųjų giminaičių sudaryta santuoka ne tik formaliai pažeidžia viešąjį interesą, tačiau kelia realią grėsmę tokių sutuoktinių palikuonims. Kai tokią santuoką sudaro ne kraujo giminystės ryšiais susiję asmenys, tačiau įstatyme nurodyti kaip artimieji giminaičiai, tokia santuoka taip pat gali būti pripažinta negaliojančia net ir po jos nutraukimo, mat Konstitucija saugo ir gina šeimą, ir artimųjų giminaičių, nors ir nesusijusių kraujo ryšiais, santuoka iškreiptų visuomenėje nusistovėjusią šeimos sampratą.

Jau nutrauktą santuoką pripažinti negaliojančia galima ir tuo atveju, kuomet buvo pažeistas monogamijos principas. Šiuo atveju, vienas iš sutuoktinių negalėjo būti nesąžiningas sudarydamas santuoką, nes preziumuojama, kad jis negalėjo nežinoti apie savo buvimą kitoje santuokoje arba apie tai, kad su kitu asmeniu jis įregistravęs partnerystę. Šiuo atveju monogamijos principas taip pat laikytinas vienu iš tų fundamentalių principų, kuriais grindžiama šeimos samprata Lietuvoje. Todėl valstybė gina asmens sudarytą santuoką. Jei vienas iš sutuoktinių tam tikru būdu buvo įsipareigojęs (sudaręs santuoką, įregistravęs partnerystę), ir nusprendė tuoktis su kitu asmeniu, nenutraukęs ankstesnio įsipareigojimo, o vėliau tokią santuoką nutraukė, valstybė pasilieka sau teisę tokią santuoką pripažinti negaliojančia, kadangi nuo jos sudarymo momento vienas iš sutuoktinių jau buvo sukūręs šeimą (t. y. sudaręs santuoką ar registruotą partnerystę). Valstybė aiškiai nurodo, kad saugo, globoja ir gina asmens šeimos teisinius santykius tik su vienu sutuoktiniu, ir kol šie nepasibaigia, negali atsirasti kiti šeimos teisiniai santykiai. Todėl valstybė įstatymuose įtvirtina teisę net po santuokos sutraukimo, jei tokia santuoka sudaryta pažeidžiant monogamijos principą, pripažinti ją negaliojančia, t. y. valstybė atsisako pripažinti, kad tokia santuoka ją sudariusiems asmenims sukūrė, pakeitė ar panaikino civilinius teisinius santykius.

### 2.3.3. TEISMO SPRENDIMO PRIPAŽINTI SANTUOKĄ NEGALIOJANČIA TURINYS IR TEISINĖS PASEKMĖS

Santuokos pripažinimo negaliojančia teisiniai padariniai aptariami CK 3.45 – 3.47 straipsniuose. Jie numatomi skirtingi, atsižvelgiant į tai, sutuoktiniai buvo sąžiningi ar ne, t. y. ar žinojo ir turėjo žinoti esant kliūčių sudaryti santuoką. Tokia nuostata aiškinama remiantis bendrąja CK tendencija ginti sąžiningo asmens interesus ir šitaip užtikrinti civilinių santykių stabilumą. CK 3.45 straipsnio 1 dalyje numatoma, kad tėvų, kurie buvo susituokę ir kurių santuoka vėliau buvo pripažinta negaliojančia, vaikai laikomi santuokiniais. Ši norma įtvirtina bendrąjį principą, kad tėvų santuokos pripažinimas negaliojančia neturi įtakos jų vaikų teisiniam statusui, nesvarbu, sutuoktiniai buvo sąžiningi ar ne. Vaikai, gimę jų tėvams esant susituokus, o vėliau santuoką pripažinus negaliojančia, taip pat gimę praėjus ne daugiau kaip trims šimtams dienų po tėvų santuokos pripažinimo negaliojančia, laikomi santuokiniais. Tokie vaikai turi tokias pat teises kaip ir vaikai, gimę galiojant jų tėvų santuokai. Atitinkamai vaiko tėvai, kurių santuoka buvo pripažinta negaliojančia, turi tokias pačias su vaiku susijusias turtines ir neturtines teises, kaip ir ištuokos atveju. Taigi santuokos pripažinimo negaliojančia atveju nepilnamečių vaikų, gimusių esant tokiai santuokai ar praėjus daugiau kaip trims šimtams dienų po jų tėvų santuokos pripažinimo negaliojančia, išlaikymo, gyvenamosios vietos nustatymo, tėvų dalyvavimo juos auklėjant, vardo, pavardės jiems suteikimo, tėvų valdžios ribojimo ir kiti klausimai turi būti sprendžiami kaip ir jų tėvų ištuokos atveju.

Jeigu abu sutuoktiniai buvo sąžiningi – nežinojo ir negalėjo žinoti, kad yra kliūčių santuokos sudarymui – tai santuoka, nors ir pripažinta negaliojančia, sukelia jiems tokias pat teises pasekmes, kaip ir galiojanti santuoka, išskyrus paveldėjimo teisę. Sąžiningiems sutuoktiniams, t. y. registruojant santuoką nežinojusiems ir negalėjusiems žinoti, kad yra kliūčių ją sudaryti, santuokos pripažinimas negaliojančia sukelia panašius turtinius ir neturtinius teisinius padarinius kaip ir ištuoka. Sąžiningumo faktą būtina vertinti remiantis aplinkybėmis, buvusiomis registruojant santuoką. Vadovaujantis civilinėje teisėje galiojančia sąžiningumo prezumpcija, pripažintina, kad sutuoktiniai buvo sąžiningi, todėl vieno arba abiejų nesąžiningumą reikia įrodyti. Šitai turi padaryti arba suinteresuotas sutuoktinis, arba asmuo, reikalaujantis pripažinti santuoką negaliojančia, arba suinteresuotas sutuoktinis, kai ieškinyje dėl santuokos pripažinimo negaliojančia pareikštas ne sutuoktinio. Tačiau vadovaujantis principu *res ipsa loquitur* kai kurie faktai patys savaime gali paneigti sąžiningumo prezumpciją. Pavyzdžiui, vienas sutuoktinis sudarė santuoką, nenutraukęs ankstesnės santuokos. Be to, reikia atsižvelgti į tai, jog įstatyme (CK 3.20 str. 1 d.)

reikalaujama, kad prieš sudarydami santuoką būsimieji sutuoktiniai raštu patvirtintų nesant įstatyme numatytų kliūčių ją įregistruoti. Ši norma įpareigoja būsimuosius sutuoktinius imtis aktyvių ir jiems prieinamų veiksmų patikrinti, ar tikrai nėra tokių kliūčių. Todėl būsimųjų sutuoktinių aplaidumas, nepasinaudojimas jiems prieinamomis galimybėmis įsitikinti, kad nėra kliūčių įregistruoti santuoką, gali būti įvertinta kaip jų nesąžiningumas. Sąžiningumas gali būti konstatuotas tik tuo atveju, kai asmuo ne tik nežinojo, bet ir negalėjo žinoti tam tikrų aplinkybių. Žinoma, gali būti, kad sutuoktiniai objektyviai negalėjo žinoti esant kliūčių sudaryti santuoką (pavyzdžiui, kad jiedu – artimi giminaičiai). Kadangi su sutuoktinių sąžiningumu įstatymas sieja ir santuokos pripažinimo negaliojančia teisinius padarinius, reikalaujama, kad aplinkybės, patvirtinančios vieno iš sutuoktinių ar jų abiejų sąžiningumą, būtų nurodytos teismo sprendime. Jeigu teismas konstatuoja, kad sutuoktinis buvo nesąžiningas, sprendime atitinkamai turi nurodyti aplinkybes, patvirtinančias nesąžiningumą. Sąžiningų sutuoktinių santuokos pripažinimo negaliojančia atveju jų turtas, įgytas sudarius santuoką, turi būti dalijamas kaip bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, jeigu jie nebuvo sudarę vedybų sutarties, arba pagal vedybų sutartį, jei jie šią buvo sudarę; sąžiningi sutuoktiniai turi teisę pasilikti savo santuokinę arba ikisantuokinę pavardę ir t.t.. Jiems santuokos pripažinimas negaliojančia sukelia teisinės pasekmes, kurios atsirastų ištuokos atveju. Pažymėtina, kad santuokos pripažinimas negaliojančia atima iš sutuoktinių paveldėjimo teisę visais atvejais, t. y. neatsižvelgiant į tai, jie buvo sąžiningi ar ne, atsiradus palikimui, kai santuoka pripažinta negaliojančia, buvę sutuoktiniai neturi teisės paveldėti vienam iš jų mirus.

Kai sąžiningas buvo tik vienas sutuoktinis, tokiu atveju santuokos pripažinimo negaliojančia teisiniai padariniai sutuoktiniams yra skirtingi: sąžiningam sutuoktiniui pripažįstamos teisės, kurias įstatymas ar vedybų sutartis pripažįsta sutuoktiniui, pavyzdžiui, teisė į išlaikymą, teisė pasilikti santuokinę pavardę, bendrai įgytas turtas dalijamas taikant sąžiningam sutuoktiniui bendrosios jungtinės nuosavybės teisės ar vedybų sutarties nuostatas ir pan. Sąžiningas sutuoktinis taip pat turi teisę reikalauti, kad nesąžiningas sutuoktinis jam gražintų dovanotus daiktus. Nesąžiningas sutuoktinis tokiu atveju šių ir kitų teisių, kurias sutuoktiniams suteikia įstatymas ar vedybų sutartis, neturi.

Jeigu abu sutuoktiniai buvo nesąžiningi, tai negaliojanti santuoka jiems nesukuria sutuoktinių teisių ir pareigų. Kiekvienas iš jų turi teisę atsiimti savo turtą, taip pat ir padovanotą sutuoktiniui. Nesąžiningais laikomi sutuoktiniai, žinoję ar turėję žinoti, kad yra įstatyme numatytų kliūčių sudaryti santuoką. Tokiu atveju santuokos pripažinimas negaliojančia reiškia, kad jie neįgijo jokių teisių, kurias įstatymas pripažįsta sutuoktiniams. Kadangi pripažįstama negaliojančia *ab initio*, nesąžiningų asmenų santuoka laikoma apskritai niekada neegzistavusia.

Tokiu atveju nesąžiningi “sutuoktiniai” ne tik neįgyja įstatymo suteikiamų teisių, bet negali remtis ir vedybų sutartimi, jeigu šią buvo sudarę. Tai reiškia, kad sutuoktiniai neturi teisės pasilikti santuokinę pavarde, neturi teisės į išlaikymą, jų bendrai įgytas turtas dalijamas ne pagal bendrosios jungtinės, o pagal bendrosios dalinės nuosavybės taisykles. Kadangi santuoka pripažįstama negaliojančia, abiejų sutuoktinių nesąžiningumo atveju turi būti pripažinta negaliojančia ir jų sudaryta vedybų sutartis, nes, pripažinus santuoką negaliojančia, išnyksta tokios sutarties teisinis pagrindas. Abiem sutuoktiniams esant nesąžiningiems, taikoma *restitutio in integrum*, todėl CK 3.46 straipsnio 2 dalis taip pat numato, kad sutuoktiniai turi teisę reikalauti gražinti vienas kitam dovanotus daiktus.

CK 3.47 straipsnyje detalizuojama sąžiningo sutuoktinio teisė į išlaikymą. Sąžiningas ir išlaikymo reikalingas sutuoktinis turi teisę reikalauti priteisti iš nesąžiningo sutuoktinio išlaikymą, bet ne ilgiau kaip trejiems metams. Išlaikymo dydį nustato teismas, atsižvelgdamas į abiejų sutuoktinių turtinę padėtį. Ši norma taikoma tuo atveju, kai sąžiningam ir išlaikymo reikalingam sutuoktiniui kitas sutuoktinis savanoriškai tokio išlaikymo neteikia. Minėta, kad išlaikymas negali būti priteistas ilgiau kaip trejiems metams. Jokių ši taisyklė neturi. Tačiau sąžiningas sutuoktinis, kuriam dėl santuokos pripažinimo negaliojančia padaroma žalos, pavyzdžiui, vartojant prievartą jis sužalojamas, suserga, netenka darbingumo ir kitais atvejais, turi teisę į žalos atlyginimą bendraisiais pagrindais (CK 6.263 – 6.291 str.). Nustatydamas išlaikymo dydį, teismas vadovaujasi principu “pagal poreikius ir galimybes”. Visų pirma nustatoma, kokie minimalūs išlaikymo prašančio sutuoktinio poreikiai turi būti patenkinti, kurių jis pats objektyviai patenkinti negalėtų. Vertinant, ar sąžiningam sutuoktiniui reikalingas išlaikymas, preziumuojama, kad išlaikymas reikalingas, jeigu sąžiningas sutuoktinis augina bendrą savo ir buvusio sutuoktinio nepilnametį vaiką, yra nedarbingas dėl amžiaus ar sveikatos būklės. Išlaikymas gali būti priteistas periodinėmis pinigėmis išmokomis arba vienkartinė suma. Nors ši norma nenumato, kad kaip išlaikymas gali būti priteistas tam tikras turtas, tačiau manytina, kad išlaikymo reikalingam sutuoktiniui kaip išlaikymas gali būti priteistas turtas, kurį realizavus ar naudojant (pavyzdžiui, nuomojant), būtų gaunama lėšų, iš kurių sąžiningas sutuoktinis galėtų gyventi tiek laiko, kiek priteistas išlaikymas. Tačiau šiuo atveju būtina įvertinti tai, kad įstatyme imperatyviai nurodyta, kad išlaikymo trukmė negali viršyti trejų metų laiko tarpo, todėl priteisto turto vertė turi atitikti išlaikymo trukmę, kad būtų išvengta nepagrįsto praturtėjimo (pavyzdžiui, tokiais atvejais neturėtų būti priteisiamas nekilnojamasis daiktas, kitoks brangus turtas, kurio vertė viršytų išlaikymo vertę). Jeigu pasikeičia buvusių sutuoktinių turtinė padėtis, priimtas sprendimas dėl išlaikymo bet kurio sutuoktinio prašymu gali būti peržiūrėtas, ir priimamas naujas sprendimas, kuriuo gali būti pakeistas išlaikymo dydis, trukmė, būdas ar forma.

Nagrinėjant santuokos pripažinimo negaliojančia teisinės pasekmes, paminėtina, kad teismas, priimdamas sprendimą, kuriuo santuoka pripažįstama negaliojančia, byloje taip pat turi išspręsti ir sutuoktinių tarpusavio išlaikymo, nepilnamečių vaikų išlaikymo, nepilnamečių vaikų gyvenamosios vietos nustatymo klausimus (CK 3.43 straipsnio 2 dalis). Vis tik praktikoje nagrinėjant santuokos pripažinimo negaliojančia bylas, teismai turi spręsti ir sutuoktinių turto padalijimo, atsakomybės pagal prievoles, dovanų gražinimo, jų pavardės klausimus.

### **3. SANTUOKOS PRIPAŽINIMAS NEGALIOJANČIA TARPTAUTINIAME CIVILINIAME PROCESSE**

Šiame darbe ne kartą pabrėžta imperatyvi įstatymo nuostata, kad santuoką negaliojančia gali pripažinti tik teismas. Ankstesnėje darbo dalyje minėjome, jog santuokos pripažinimo negaliojančia būdai gali būti suprantami ir kaip procesiniai “žingsniai”, kuriais siekiama to paties tikslo – pripažinti santuoką negaliojančia. Jie gali būti dvejopi, t. y., nacionalinis civilinis procesas ir tarptautinis civilinis procesas. Atvejus, kuomet asmeniui suteikiama teisė reikšti ieškinį dėl santuokos pripažinimo negaliojančia jau aptarėme, tačiau juos analizuodami preziumavome, kad santuoka, kurią siekiama pripažinti negaliojančia, buvo sudaryta tarp dviejų Lietuvos Respublikos piliečių Lietuvos Respublikos teritorijoje, todėl natūralu, kad tokiais atvejais sprendimą santuokos pripažinimo negaliojančia byloje turėtų priimti Lietuvos teismai, taikydami Lietuvos teisę. Esant tokiai situacijai, nagrinėdami santuokos negaliojimo instituto ypatumus bei jam taikytinas procesines teisės normas galėjome apsiriboti CK bei CPK. Šiais laikais, dėl didėjančio asmenų judrumo, emigracijos, imigracijos bei “laikino” rezidavimo užsienio valstybėje atsiranda vis daugiau tarptautinių porų, t. y. turinčių skirtingą pilietybę, gyvenančių skirtingose valstybėse sutuoktinių, arba sutuoktinių, gyvenančių valstybėje, kurioje vienas iš jų ar net abu nėra tos valstybės piliečiai. Jau tapo įprasta ir tai, kad vis daugiau žmonių santuokas sudaro užsienyje. Ar užsienyje sudarytą santuoką negaliojančia gali pripažinti tik tos valstybės teismas? Kokias teises pasekmes užsienio valstybės teismo sprendimas dėl santuokos pripažinimo negaliojančia sukels Lietuvoje? Kokia yra užsienio valstybių teismų sprendimų pripažinimo tvarka Lietuvoje, ir ar gali teismas nepripažinti užsienio valstybėje priimto teismo sprendimo? Į šiuos ir kitus klausimus atsakysime trečiojoje magistrinio darbo dalyje.

#### **3.1. UŽSIENIO VALSTYBIŲ TEISMŲ SPRENDIMŲ PRIPAŽINIMAS LIETUVOJE**

Į teismą dėl santuokos pripažinimo negaliojančia galima kreiptis su ieškiniu, mat tokios bylos nagrinėjamos ieškinio teise, tačiau imant domėn, kad vis daugiau santuokų įgauna “tarptautinį” pobūdį, ne visais atvejais bylos dėl santuokos pripažinimo negaliojančia bus teisingos Lietuvos teismams, ir toli gražu ne visais atvejais bus taikytina Lietuvos teisė. Santuoka, turinti “užsienio elementą”, t. y., sudaroma užsienyje arba su užsieniečiais, turi tam tikrų ypatumų. Teisėtai užsienio valstybėse sudaryta santuoka, jei ji buvo sudaryta laikantis tos valstybės nustatytų reikalavimų ir procedūrų santuokos sudarymui, yra pripažįstama ir kitose valstybėse, t. y. jei žmogus yra susituokęs užsienyje, laikoma, kad jis susituokęs ir Lietuvoje, jei

tik tokios santuokos sudarymas neprieštarauja imperatyvioms CK numatytoms santuokos sudarymo sąlygoms. Lygiai taip pat užsienio valstybės teismas gali užsienyje sudarytą santuoką pripažinti negaliojančia. Siekiant, kad toks teismo sprendimas būtų pripažintas ir Lietuvoje, t. y., kad asmenų sudaryta santuoka negaliojančia būtų pripažįstama ir Lietuvos Respublikos teritorijoje, visų pirma reikia kreiptis į teismą dėl užsienio valstybėje priimto teismo sprendimo pripažinimo. Tad kalbėdami apie užsienio valstybių teismų sprendimų pripažinimą turėsime nagrinėti ne tik CPK, tačiau ir užsienio valstybių civilinį procesą reglamentuojančius įstatymus, ES reglamentus bei kitus tarptautinės teisės dokumentus, įtvirtinančius teismo sprendimų pripažinimo procedūras.

Kalbant apie užsienio teismų sprendimų pripažinimą santuokos pripažinimo negaliojančia bylose visų pirma reikėtų prisiminti CPK 784 straipsnyje įtvirtintas šeimos teisių santykių bylų teisingumą reguliuojančias taisykles, t. y., kokiais atvejais byla dėl santuokos pripažinimo negaliojančia bus teisinga Lietuvos teismams. Pažymėtina, kad teisingumą nustatinėti reikės tokiu atveju, jei asmenų sudaryta santuoka turės užsienio elementą, t. y., santuoka buvo sudaryta su užsienio valstybės piliečiu, sudaryta užsienio valstybėje arba sudaryta Lietuvos Respublikos piliečių užsienio valstybėje, taikant užsienio valstybės teisę. Tokiu atveju reikia atsakyti į klausimą, į kurios valstybės teismą kreiptis, reiškiant ieškinį dėl santuokos pripažinimo negaliojančia. Lietuvos teismams teisingos tokios santuokos pripažinimo negaliojančia bylos, kuriose nors vienas iš sutuoktinių yra Lietuvos Respublikos pilietis arba asmuo be pilietybės, kurio nuolatinė gyvenamoji vieta yra Lietuvoje. Jeigu abiejų sutuoktinių nuolatinė gyvenamoji vieta yra Lietuvoje, tokią bylą nagrinės išimtinai Lietuvos Respublikos teismai, nepaisant to, kad santuoka buvo sudaryta užsienio valstybėje. Lietuvos Respublikos teismai kompetentingi nagrinėti santuokos pripažinimo negaliojančia bylas ir tokiais atvejais, kai abu sutuoktiniai yra užsieniečiai, bet jų nuolatinė gyvenamoji vieta yra Lietuvoje. Pažymėtina, kad Lietuvos teismai gali nagrinėti jiems teisingas bylas dėl santuokų, turinčių užsienio elementą, pripažinimo negaliojančiomis tik tokiu atveju, jei santuoka buvo įtraukta į apskaitą Lietuvos civilinės metrikacijos įstaigoje. Kyla klausimas, ar gali Lietuvos teismai nagrinėti bylas dėl santuokos pripažinimo negaliojančia, jei sutuoktiniai neįtraukė užsienyje sudarytos santuokos į apskaitą Lietuvos civilinės metrikacijos įstaigoje. Prisiminkime, kad užsienio valstybėje sudaryta santuoka Lietuvoje galės būti pripažinta tik tokiu atveju, jei nebus nei vieno santuokos negaliojimo pagrindo. Santuokos, sudarytos užsienyje, ir pažeidžiančios Lietuvos Respublikos įstatymų nuostatas tiesiog neįtraukiamos į apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje, vadinasi teisinių pasekmių nesukelia. Civilinės metrikacijos

taisyklių<sup>72</sup> 59 punkto 3 dalyje nurodyta, kad užsienio valstybės pilietis, paduodamas prašymą įregistruoti santuoką, privalo pateikti savo valstybės kompetentingos įstaigos išduotą dokumentą, patvirtinantį, kad jo santuokai nėra kliūčių. Toks dokumentas laikomas įrodymu, kad užsieniečio gimtosios valstybės įstatymai nenumato kliūčių jam sudaryti santuoką, t. y. laikomasi visų būtinųjų santuokos sudarymo sąlygų. Tuo tarpu gavusi tokį dokumentą, civilinės metrikacijos įstaiga savo ruožtu turi patikrinti, ar tos užsienio valstybės ir Lietuvos teisės aktuose nėra esminių skirtumų, dėl kurių tokia santuoka, kuri pripažįstama teisėta ir galiojančia užsienio valstybėje, Lietuvoje būtų negaliojanti. Civilinės metrikacijos taisyklių 76 punkte nurodyta, kad civilinės metrikacijos įstaigos į apskaitą įtraukia tik tas santuokas, kurios įregistruotos užsienio valstybėse, nepažeidžiant Lietuvos Respublikos įstatymų. Kadangi Lietuvoje santuoką negaliojančia gali pripažinti tik teismas, tai civilinės metrikacijos įstaigos atsisakymas įtraukti užsienio valstybėje sudarytą santuoką įtraukti į apskaitą nelaikytinas tokios santuokos negaliojimu. Manytina, kad tokia santuoka Lietuvoje tiesiog nesukels teisinių pasekmių. Taigi jei santuoka užsienyje sudaryta pažeidžiant bent vieną iš būtinųjų santuokos sudarymo sąlygų, nurodytų CK 3.12 – 3.17 straipsniuose, ji nebus įtraukta į santuokų apskaitą Lietuvoje. Be to, asmenys, turintys nuolatinę gyvenamąją vietą Lietuvoje, sudarę santuoką užsienyje vien tam, kad išvengtų santuokos pripažinimo negaliojančia pagal Lietuvos Respublikos teisę (pavyzdžiui, jei pažeista bent viena būtinoji santuokos sudarymo sąlyga), Lietuvos Respublikoje nebus pripažįstama<sup>73</sup>. Šioje vietoje susidaro tam tikras dvilypumas: pavyzdžiui, jei santuoka sudaryta užsienio valstybėje, kurioje leidžiama daugpatystė, ir sutuoktinis nėra nutraukęs ankstesnės santuokos, tokia užsienyje sudaryta santuoka bus laikoma galiojančia toje užsienio valstybėje, tačiau Lietuvoje ji negalės būti pripažinta kaip galiojanti ir nesukels iš santuokos sudarymo kylančių teisinių pasekmių. Tuo tarpu jei užsienio valstybės piliečiai, nuolat gyvenantys Lietuvoje, buvo sudarę santuoką užsienio valstybėje, ir ši santuoka sudaryta nepažeidžiant Lietuvos civiliniuose įstatymuose nustatytų santuokos sudarymo sąlygų, tokia santuoka Lietuvoje taip pat galės būti nepripažinta, jeigu sutuoktiniai reikiama tvarka nesikreipė į Lietuvoje esančią civilinės metrikacijos įstaigą, kad jų santuoka būtų įtraukta į santuokų apskaitą. Tokia santuoka pagal Lietuvos įstatymus nesukels sutuoktiniams iš santuokos sudarymo kylančių teisinių pasekmių. Šioje vietoje verta pakartoti jau anksčiau šiame darbe iškeltą mintį, kad valstybei žinoma tik tai, kas jai tinkamu būdu pranešta, todėl asmenys, siekiantys, kad valstybė užtikrintų jiems civilinių teisinių santykių atsiradimą, turi tinkamai pranešti apie sudarytą santuoką.

---

<sup>72</sup> Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2006 m. gegužės 19 d. įsakymu Nr. 1R – 160 patvirtintos Civilinės metrikacijos taisyklės.

<sup>73</sup> Santuoka ir skyrybos: Lietuvoje ar Anglijoje? Teisinis komentaras. Straipsnį parengė dr. Laura Gumuliauskienė.

Sprendami klausimą dėl užsienio valstybės piliečių nuolat gyvenančių Lietuvoje, sudarytos santuokos (įtrauktos į apskaitą ir Lietuvos civilinės metrikacijos įstaigoje) pripažinimo negaliojančia, Lietuvos Respublikos teismai turės taikyti užsienio teisę, mat jau minėta, kad įtraukiant santuoką į apskaitą Lietuvos civilinės metrikacijos įstaigoje visų pirma būtina patikrinti, ar užsienio valstybėje santuoka įregistruota nepažeidžiant Lietuvos Respublikos įstatymų

Jei vienas iš buvusių sutuoktinių buvo Lietuvos Respublikos pilietis, ir tokia santuoka buvo įtraukta į apskaitą taip pat ir Lietuvoje esančioje civilinės metrikacijos įstaigoje, natūralu manyti, kad tokia užsienyje sudaryta santuoka ir užsienio valstybės teismo pripažinta negaliojančia, neturėtų galioti ir Lietuvoje. Šiuo atveju reikia kreiptis į teismą dėl užsienio valstybėje priimto teismo sprendimo pripažinimo. Bylas dėl teismų sprendimų pripažinimo Lietuvoje nagrinėja Lietuvos apeliacinis teismas, į kurį gali kreiptis bet kuris asmuo, turintis teisinį suinteresuotumą byloje. Vadinasi kreiptis į Lietuvos teismą dėl užsienio valstybėje priimto teismo sprendimo, kuriuo santuoka pripažįstama negaliojančia, gali ne tik vienas iš sutuoktinių, tačiau ir bet kurie kiti asmenys, kurių teises ir teisėtus interesus pažeidė santuoka, teismo sprendimu pripažinta negaliojančia. Vis tik manytume, kad tokių asmenų sąrašas sutampa su sąrašu asmenų, turinčių teisę pareikšti ieškinį dėl santuokos pripažinimo negaliojančia. CK 3.38 straipsnyje nurodytas asmenų sąrašas yra išsamus, negali būti plečiamas, todėl netikslinga būtų jį plėsti ir kreipiantis į teismą dėl užsienio valstybėje priimto teismo sprendimo, kuriuo santuoka pripažįstama negaliojančia, pripažinimo Lietuvoje.

Kreipdamasis į teismą dėl užsienio valstybėje priimto teismo sprendimo pripažinimo, pareiškėjas privalo pateikti tokius dokumentus: prašomą pripažinti užsienio teismo sprendimą dėl santuokos pripažinimo negaliojančia, jo vertimą į lietuvių kalbą, dokumentą, patvirtinantį, kad toks teismo sprendimas yra įsiteisėjęs, o taip pat įrodymus, kad šaliai, kuri nedalyvavo nagrinėjant bylą, buvo tinkamai pranešta apie civilinės bylos nagrinėjimo vietą ir laiką. Reikia nepamiršti, kad visi užsienio valstybių išduoti dokumentai, pateikiant juos Lietuvoje, turi būti patvirtinti ženklų *Apostille*.

Apeliacinio teismo nutartis, kuria užsienio teismo sprendimas pripažįstamas arba nepripažįstamas, gali būti skundžiama kasaciniu skundu, t. y. skundžiant nutartį Lietuvos Aukščiausiajam Teismui. Pareiškėjo prašymas pripažinti užsienio teismo sprendimą gali būti paliktas nenagrinėtas, jeigu nustatoma, kad jis pateiktas nesilaikant CPK ar tarptautinėse sutartyse nustatytos tvarkos.

CPK 810 straipsnyje nurodyta, kad užsienio valstybių teismo sprendimai pripažįstami tarptautinių sutarčių pagrindu pagal tose sutartyse numatytas sąlygas, tuo tarpu nesant tarptautinės sutarties (jei valstybė neprisijungusi prie tam tikros tarptautinės konvencijos,

kurioje numatomos užsienio valstybių teismų sprendimų pripažinimo procedūros, taip pat nesant dvišalės sutarties dėl teisinės pagalbos), taikomos kiekvienos valstybės civilinį procesą reglamentuojančiuose įstatymuose numatytos sąlygos, kurioms esant teismas gali atsisakyti pripažinti užsienio valstybėje priimtą teismo sprendimą. Teismas atsisako pripažinti užsienio valstybės teismo sprendimą, jeigu:

1. sprendimas nėra įsiteisėjęs pagal tos valstybės, kurioje jis yra priimtas, įstatymus;
2. pagal Lietuvos Respublikos teisę ar tarptautinės sutarties nuostatas byla priskirtina išimtinai Lietuvos Respublikos ar trečiosios valstybės teismų kompetencijai;
3. šaliai, kuri nedalyvavo nagrinėjant bylą, nebuvo tinkamai pranešta apie civilinės bylos iškėlimą bei proceso metu nebuvo sudarytos procesinės gynybos galimybės, o tais atvejais, kai ji buvo neveiksni, – tinkamo atstovavimo galimybės;
4. užsienio teismo sprendimas, kurio pripažinimo yra prašoma, nesuderinamas su Lietuvos Respublikos teismo sprendimu, priimtu byloje tarp tų pačių šalių (pvz., jei Lietuvos teismo sprendimu santuoka tarp sutuoktinių nutraukta);
5. sprendimas prieštarauja Konstitucijoje įtvirtintai viešajai tvarkai;
6. užsienio valstybės teismas priimdamas sprendimą išsprendė klausimus dėl Lietuvos Respublikos piliečio veiksnumo ar teisnumo, atstovavimo pagal įstatymą, šeiminių turtinių ar paveldėjimo teisinių santykių ir tai prieštarauja Lietuvos Respublikos tarptautinei privatinei teisei, išskyrus atvejus, kai Lietuvos teismams byloje būtų priėmę tokį patį sprendimą.

Esant šiems CPK 810 straipsnio 1 dalyje nurodytiems pagrindams, Lietuvos teismams paliekama diskrecijos teisė spręsti, pripažinti ar ne tokį užsienio valstybės teismo sprendimą, kuriuo santuoka pripažįstama negaliojančia. Pažymėtina, kad teismas, sprenddamas klausimą dėl užsienio valstybėje priimto teismo sprendimo pripažinimo negali tikrinti tokio sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo. Vis tik teismas, kiekvienu atveju sprenddamas klausimą dėl užsienio valstybėje priimto teismo sprendimo pripažinimo, turi atsižvelgti į tai ar nebus pažeistos asmenų teisės ir teisėti interesai, jei egzistuos tik formalus teismo sprendimo nepripažinimo pagrindas.

Šioje vietoje verta paaiškinti ir dar vieną teismo sprendimo nepripažinimo pagrindą, t.y., nesuderinamumas su Konstitucijoje įtvirtinta viešąja tvarka. Sąvokos „viešoji tvarka“ reikšmę jau apibrėžėme ankstesnėje šio darbo dalyje. Tuo tarpu LAT praktikoje nurodyta, kad viešosios tvarkos samprata bylų su užsienio elementu plotmėje turėtų būti suprantama kaip valstybės imperatyvių teisės normų visuma. Tokia viešosios tvarkos samprata reikštų

nacionalinę viešąją tvarką<sup>74</sup>. Tačiau tarptautinės teisės šaltiniuose, ES reglamentuose, tarptautinėse konvencijose ir dvišalėse valstybių sutartyse<sup>75</sup> sąvoka „viešoji tvarka“ turi būti aiškinama siauriau nei nacionalinė viešoji tvarka ir turi apimti tik tarptautinę viešąją tvarką, t. y. tarptautinėje praktikoje priimtus imperatyvius standartus. Užsienio teismų praktikos analizė rodo, kad viešosios tvarkos pažeidimu pripažįstami atvejai, kai nustatoma, jog: užsienio teismo sprendimo pripažinimas ir vykdymas prieštarautų Konstitucijoje įtvirtintiems pagrindiniams teisės principams bei moralės normoms, pripažįstamoms tarptautiniu mastu; užsienio teismo sprendimas įpareigoja šalį pažeisti teisės normas ar nevykdyti teismo sprendimo; užsienio teismo sprendimas išgautas prievarta, apgaule ar grasinimu; pažeisti sąžiningo proceso principai (pvz., *audiatur et altera pars*); nustatomas teisėjų šališkumas ar priklausomumas; užsienio teismo sprendimas grindžiamas suklastotais įrodymais ir kt. Taigi kaip minėta, kiekvienu atveju teismas *ex officio* turėtų patikrinti, ar užsienio teismo sprendimo pripažinimas neprieštaraus Lietuvos Respublikos viešajai tvarkai.

Kai nėra dvišalės sutarties dėl teisinės pagalbos, užsienio valstybės teismo sprendimas gali būti pripažintas ir vykdomas Lietuvoje abipusiškumo pagrindu, t. y. jeigu atitinkamos valstybės teismai pripažįsta Lietuvos teismų sprendimus. Todėl, atsižvelgiant į užsienio valstybių praktiką bei tarptautinio bendradarbiavimo principus, Lietuvoje galima pripažinti ir valstybių, su kuriomis Lietuva nėra sudariusi dvišalės sutarties dėl teisinės pagalbos, teismų sprendimus. Privatūs asmenys nekalti, jog jų valstybės nėra sudariusios tokių sutarčių. Atsisakymas pripažinti užsienio teismo sprendimą vien šiuo formaliu pagrindu pažeistų privačių asmenų teises, nes jie savo teisių, pripažintų užsienio valstybės teismo sprendimu, negalėtų įgyvendinti Lietuvoje. Tokia praktika būtų nenaudinga ir Lietuvai, nes ji vestų prie Lietuvos tarptautinio izoliavimo. Be to, tokia praktika būtų nenaudinga ir Lietuvos piliečiams bei juridiniams asmenims, nes atitinkamų užsienio valstybių teismai, vadovaudamiesi abipusiškumo principu, kaip atsakomąja priemone, savo ruožtu nepripažintų Lietuvos teismų sprendimų. LAT praktikoje teigiama, kad pripažįstant užsienio teismų sprendimus, kai nėra dvišalės sutarties dėl teisinės pagalbos, reikia vadovautis tarptautinėje praktikoje visuotinai žinomais nepripažinimo pagrindais bei pagal analogiją taikyti nepripažinimo pagrindus, žinomus Lietuvos ir užsienio valstybių sudarytose dvišalėse sutartyse dėl teisinės pagalbos. Taigi užsienio valstybės, su kuria Lietuva nėra sudariusi dvišalės sutarties dėl teisinės pagalbos, teismo sprendimo galima nepripažinti, esant jau minėtiems CPK 810 straipsnio 1 dalies pagrindams.

---

<sup>74</sup> LAT senato 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimu Nr. 28 aprobuota apibendrinimo dėl privatinės teisės normų taikymo apžvalga, Teismų praktika Nr. 14. P. 379-380, 412.

<sup>75</sup> Pvz., Lietuvos Respublikos ir Ukrainos Respublikos sutartis „Dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, baudžiamosiose ir šeimos bylose“.

### 3.2. EUROPOS SAJUNGOS VALSTYBIŲ NARIŲ TEISMO SPRENDIMŲ PRIPAŽINIMAS

Aptarėme atvejus, kaip teismo sprendimai pripažįstami Lietuvoje. Minėjome išskirtinai tokius teismo sprendimus, kurie priimti užsienio valstybėje, su kuria Lietuva nėra sudariusi nei dvišalės sutarties dėl teisinės pagalbos, nei bendrai su ta užsienio valstybe prisijungusi prie tarptautinės konvencijos, nustatančios bendrą užsienio teismų sprendimų pripažinimo procedūrą. Tuo tarpu šioje dalyje išskirsime ES, kaip atskirą erdvę, kurioje valstybių narių teismų sprendimų pripažinimas santuokos pripažinimo negaliojančia bylose vienodinamas Tarybos Reglamentais. Reglamentų nuostatos valstybėse narėse gali būti taikomos tiesiogiai, todėl kiekvienas gali jomis remtis teisme.

Pirmasis dokumentas, kuriuo buvo aiškiai reglamentuota valstybių narių teismo sprendimų pripažinimo santuokos pripažinimo negaliojančia bylose procedūra buvo 2000 m. gegužės 29 d. Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 1347/2000 “Dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis abiejų sutuoktinių vaikams, pripažinimo bei vykdymo, vadinamas “Briuselis II” reglamentu<sup>76</sup>. Pastarąjį pakeitė “naujasis Briuselis II” reglamentas (populiariai vadinamas Briuselis Ii arba Briuselio *Ii bis* reglamentu), t. y., 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos Reglamentas dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantį Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000<sup>77</sup>. 2005 m. kovo 1 d. įsigaliojęs Briuselio *Ii bis* reglamentas yra pagrindinis dokumentas, taikytinas valstybių narių teismo sprendimams dėl santuokos pripažinimo negaliojančia, todėl jo nuostatas tikslinga aptarti kiek plačiau. Jis taikomas visoms ES šalims, išskyrus Daniją. Šio reglamento taikymo sritis apima visas santuokos pripažinimo negaliojančia civilines bylas, koks bebūtų teismas.

Šis reglamentas nenustato, kokios valstybės narės nacionalinę teisę teismai turėtų taikyti santuokos pripažinimo negaliojančia bylose. Esama atveju, kai vienos valstybės narės teismai turi taikyti kitos valstybės narės teisę, tačiau tai priklauso nuo kiekvienos valstybės narės nacionalinės teisės. Briuselis *Ii bis* reglamentas nustato, kad bylos dėl santuokos pripažinimo negaliojančia gali būti nagrinėjamos tos valstybės teismuose:

1. kurioje yra nuolatinė sutuoktinio gyvenamoji vieta;

---

<sup>76</sup> 2000 m. gegužės 29 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1347/2000 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis abiejų sutuoktinių vaikams, pripažinimo bei vykdymo

<sup>77</sup> 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos Reglamentas dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantį Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000, (EB) Nr. 2201/2003

2. kurioje yra nuolatinė atsakovo gyvenamoji vieta (jeigu santuoka pripažįstama negaliojančia vienam iš sutuoktinių pareiškus ieškinį, kitam sutuoktiniui buvus nesąžiningam, dėl apgaulės, grasinimo ir pan.);
3. kurioje buvo sutuoktinių paskutinė nuolatinė gyvenamoji vieta, jeigu vienas iš sutuoktinių joje tebegyvena;
4. kurioje buvo sutuoktinių paskutinė nuolatinė gyvenamoji vieta, jeigu buvo paduotas bendras pareiškimas (pvz., jei abu sutuoktiniai buvo sąžiningi, bet po santuokos sudarymo paaiškėjo, kad jie yra artimieji giminaičiai);
5. kurioje yra pareiškėjo nuolatinė gyvenamoji vieta, jei jis gyveno ten ne trumpiau kaip metus iki pareiškimo padavimo dienos, arba jei ten gyveno ne trumpiau kaip 6 mėnesius, jei jis yra ir tos valstybės pilietis;
6. kurios pilietybę turi abu sutuoktiniai.

Bruselis *Ibis* reglamento 21 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta imperatyvi nuostata, kad teismų sprendimai dėl santuokos pripažinimo negaliojančia be jokių specialių procedūrų pripažįstami visoje ES. Tai reiškia, kad asmenų, kurių santuoka teismo sprendimu pripažinta negaliojančia Lietuvoje, bus laikoma negaliojančia ir kitoje ES valstybėje narėje. Tačiau analogiškai, kaip ir užsienyje sudarytos santuokos įtraukimo į apskaitą Lietuvoje atveju, Lietuvos Respublikos piliečiai, kurių santuoką užsienio valstybės teismas pripažino negaliojančia, privalo kreiptis į savo nuolatinės gyvenamosios vietos civilinės metrikacijos įstaigą dėl civilinės būklės akto įrašo anuliavimo. Tuo atveju, jei santuoka būtų pripažinta negaliojančia kitoje, ne ES valstybėje narėje, toks teismo sprendimas visų pirma turėtų būti pripažintas CPK, tarptautinės konvencijos ar valstybių dvišalės sutarties dėl teisinės pagalbos nustatyta tvarka.

Esant sprendimų pripažinimui, jokia speciali procedūra netaikoma ir atnaujinant asmens civilinio statuso dokumentus (santuokos pripažinimo negaliojančia atveju – anuliuojant įrašą civilinės būklės aktuose) kitoje valstybėje narėje. Civilinės metrikacijos įstaigai prašymas anuliuoti įrašą civilinės būklės akte turi būti pateiktas remiantis teismo sprendimu dėl santuokos pripažinimo negaliojančia, kuris yra galutinis ir negali būti apskūstas apeliacine tvarka pagal tos valstybės narės teisę.

Šis reglamentas gerokai supaprastina teismo sprendimų pripažinimą tarp valstybių narių. Jis įtvirtina taisyklę, kad vienoje valstybėje narėje priimtas teismo sprendimas dėl santuokos pripažinimo negaliojančia visose kitose valstybėse narėse pripažįstamas automatiškai, be atskiros įgyvendinimo procedūros (be *exequatur* procedūros). Tačiau net ir esant tokiai supaprastintai valstybių narių teismo sprendimų pripažinimo tvarkai, asmenims paliekama teisė kreiptis į teismą, kad pastarasis užsienio valstybės teismo sprendimo nepripažintų. Tokiu atveju

suinteresuoti asmenys gali teikti prašymą teismui dėl teismo sprendimo nepripažinimo, tačiau pabrėžtina, kad esant akivaizdiems teismo sprendimo nepripažinimo pagrindams, pats teismas *ex officio* gali atsisakyti pripažinti teismo sprendimą.

Teismo sprendimas dėl santuokos pripažinimo negaliojančia nepripažįstamas, jeigu:

1. toks pripažinimas akivaizdžiai prieštarauja valstybės narės, kurioje prašoma jį pripažinti, viešajai tvarkai;
2. jis buvo priimtas neatvykus į teismą, jei bylos iškėlimo ar lygiavertis dokumentas atsakovui nebuvo įteiktas laiku ir tokiu būdu, kad atsakovas turėtų pakankamai laiko pasiruošti savo gynybai, išskyrus tuos atvejus, kai nustatoma, kad atsakovas nedviprasmiškai pritarė teismo sprendimui;
3. jis yra nesuderinamas su teismo sprendimu, priimtu byloje tarp tų pačių šalių toje valstybėje narėje, kurioje prašoma pripažinti teismo sprendimą;
4. jis yra nesuderinamas su teismo sprendimu, anksčiau priimtu kitoje valstybėje narėje arba ne valstybėje narėje tarp tų pačių šalių, tačiau tik tuo atveju, jeigu ankstesnis teismo sprendimas atitinka būtinas pripažinimo sąlygas valstybėje narėje, kurioje prašoma jį pripažinti.

Pastebime, kad kai kurie iš šių Briuselio *Ibis* reglamente paminėtų pagrindų sutampa su jau išvardytais CPK 810 straipsnio 1 dalies pagrindais, kuriais remiantis Lietuvos teismai gali atsisakyti pripažinti užsienio valstybių teismų sprendimus dėl santuokos pripažinimo negaliojančia. Teisme užtenka įrodyti esant bent vieną iš šių pagrindų, kad teismo sprendimas galėtų būti nepripažįstamas, tačiau reglamente įtvirtintas principas, kad valstybėje narėje atliekamas teismo sprendimų pripažinimas ir vykdymas turėtų būti grindžiamas abipusiu pasitikėjimu, o nepripažinimo pagrindai turėtų būti minimalūs. Tai reikštų, kad visais atvejais Lietuvos teismai, spręsdami klausimus dėl valstybių narių teismų sprendimų pripažinimo, turi manyti esant tam tikrą prezumpciją, kad valstybių narių teismų sprendimai turi būti pripažinti, išskyrus atvejus, kai toks teismo sprendimų pripažinimas aiškiai pažeistų asmenų teises ir teisėtus interesus. Pripažinti teismo sprendimą negali būti atsisakyta ir dėl to, kad pagal valstybės narės, kurioje prašoma sprendimą pripažinti teisę, remiantis tais pačiais faktais, neleidžiama santuokos pripažinti negaliojančia. Valstybėje narėje priimtas teismo sprendimas gali būti arba pripažįstamas, arba nepripažįstamas, tačiau jokiais būdais negali būti peržiūrėtas iš esmės.

## IŠVADOS

1. Konstitucijoje ir CK įtvirtinta bendra santuokos samprata. Santuokos negaliojimo pagrindai yra tos kliūtys, kurioms esant asmenų sudaryta santuoka neatitinka valstybėje priimtinos santuokos koncepcijos. Santuokos pripažinimas negaliojančia – tai ne draudimas asmenims, kurie pagal Lietuvos Respublikos įstatymus negali sudaryti santuokos, turėti artimus santykius, vesti bendrą ūkį ir pan., tai tarsi pačios valstybės atsisakymas pripažinti tų asmenų sąjungą kaip santuoką ir tokią sąjungą ginti, išreikštas teismo sprendimo, kuriuo santuoka pripažįstama negaliojančia, forma.
2. Asmenų, turinčių įstatyminę teisę reikšti ieškinį teisme dėl santuokos pripažinimo negaliojančia sąrašas yra baigtinis ir negali būti aiškinamas plečiant. Asmenys, kuriems suteikiama teisė reikšti tokį ieškinį yra ne tik vienas iš sutuoktinių, ju globėjai (rūpintojai), ar kiti asmenys, kurių teises ir teisėtus interesus pažeidžia tokia santuoka, tačiau ir pati valstybė - prokuroras, gindamas viešąjį interesą, turi teisę reikšti ieškinį dėl santuokos pripažinimo negaliojančia. Galimai fiktyvios santuokos sudarymo atvejai yra bene dažniausias pagrindas, kuriuo remdamiesi prokurorai teikia ieškinius dėl santuokos pripažinimo negaliojančia.
3. Teismo sprendimu negaliojančia pripažinta santuoka negalioja *ab initio*. Pripažįstant santuoką negaliojančia, svarbus buvusių sutuoktinių sąžiningumo faktas santuokos sudarymo metu. Sąžiningam sutuoktiniui (-iams) negaliojanti santuoka sukelia tokias pačias teises pasekmes, kaip ir nutraukta santuoka, išskyrus paveldėjimo teisę. Sutuoktinių, kurių santuoka pripažinta negaliojančia, vaikai, gimę po tokios santuokos sudarymo laikomi gimę santuokoje (santuokiniai vaikai).
4. Didėjant mišrių santuokų skaičiui, vis dažniau pasitaiko ir santuokos negaliojimo atvejų. Jie esti dvejopi – kai santuoka, sudaryta užsienyje, nors ir atitinka visas užsienio valstybės įstatymuose numatytas santuokos sudarymo sąlygas, tačiau iš esmės skiriasi tos užsienio valstybės ir Lietuvos įstatymuose įtvirtinta santuokos koncepcija. Pavyzdžiui, santuoka, sudaryta užsienio valstybėje, kurioje leidžiama daugpatystė, ir vienas iš sutuoktinių jau yra sudaręs santuoką toje valstybėje, negalės būti pripažinta Lietuvoje, t. y. nebus įtraukta į apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje, o jei santuokos negaliojimo pagrindas paaiškės jau po santuokos įtraukimo į apskaitą Lietuvos civilinės metrikacijos įstaigoje – tokia santuoka teismo sprendimu galės būti pripažinta negaliojančia. Kiti santuokos negaliojimo atvejai yra užsienio valstybės teismo sprendimo dėl santuokos negaliojimo pripažinimas Lietuvoje. Visais atvejais teismai

visų pirma, pripažindami ar nepripažindami užsienio valstybės teismo sprendimą dėl santuokos negaliojimo, turi atsižvelgti į tai, kurioje valstybėje toks teismo sprendimas priimtas, ir, jei tai ES valstybė narė – taikyti Briuselio *Ii*is reglamentą, jei tai trečioji valstybė – tarptautines konvencijas arba (jei valstybės tarpusavyje pasirašiusios tarptautines sutartis) - sutartis dėl teisinės pagalbos civilinėse ir šeimos bylose.

## LITERATŪROS SĄRAŠAS

### Lietuvos Respublikos norminiai aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija// Žin., 1992, Nr. 31 – 953.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas// Žin., 2000, Nr. 74 – 2262.
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas// Žin., 2002, Nr. 36 – 1340.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas// Žin., 2000-10-25, Nr. 89-2741.
5. Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas// Žin., 1969, Nr. 21-186.
6. Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas// Žin., 2003, Nr. 42-1919.
7. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2006 m. sausio 19 d. įsakymu Nr. I-11 patvirtintos Metodinės rekomendacijos viešajam interesui ginti. Skelbiama Lietuvos Respublikos Prokuratūros internetinėje svetainėje <http://www.prokuraturos.lt/Teisin%C4%97informacija/Rekomendacijos/tabid/166/Default.aspx>.
8. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2006 m. gegužės 19 d. įsakymu Nr. 1R-160 patvirtintos Civilinės metrikacijos taisyklės// Žin., 2006, Nr. 65-2415.
9. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2001 m. birželio 27 d. įsakymu Nr. 124 patvirtinta Pranešimo apie bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka įregistruotą santuoką tvarka// Žin., 2001, Nr. 57-2062.
10. Lietuvos Respublikos ir Šventojo Sosto sutartis „Dėl santykių tarp Katalikų Bažnyčios ir Valstybės teisinių aspektų“// Žin., 2000, Nr. 67-2022.
11. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 1998 m. liepos 20 d. įsakymu Nr. 126 patvirtinti Šeimynų bendrieji nuostatai// Žin., 1998, Nr. 77-2189.
12. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas// Žin. 1999, Nr. 60-1948.
13. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties// Žin. 2004, Nr. 73-2539.
14. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinančio reglamentą (EB) Nr. 1347/2000, įgyvendinimo// Žin., 2005, Nr. 58-2004.
15. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 17 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo “Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių” 7 straipsnio 4 dalies ir 12 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”// Žin., 1995, 86-1949.
16. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. balandžio 21 d. nutarimas “ Dėl Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodekso 6 straipsnio antrosios dalies, 11

straipsnio ir 12 straipsnio antrosios dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”// Žin., Nr. 31-562 (1994-04-27).

17. Lietuvos Sovietų Socialistinės Respublikos santuokos įstatymas, Vyriausybės žinios, 1940 m. rugpjūčio 15 d., Nr. 275.

### **Lietuvos Respublikos teisės aktų rengimo aktai, kiti Lietuvos Respublikos dokumentai**

1. Lietuvos Respublikos lyties pakeitimo įstatymo projektas, 2003-06-04, Nr. IXP-2627. Skelbiamas [http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc\\_l?p\\_id=212187](http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=212187).
2. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro patvirtintas 2003-06-04 aiškinamasis raštas “Dėl Lietuvos Respublikos lyties pakeitimo įstatymo”. Skelbiamas [http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc\\_l?p\\_id=212188](http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=212188).
3. Lietuvos Respublikos pagalbinio apvaisinimo įstatymo projektas, 2010-09-14, Nr. XIP-2388. Skelbiamas [http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc\\_l?p\\_id=380793&p\\_query=&p\\_tr2=](http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=380793&p_query=&p_tr2=).
4. Lietuvos Respublikos dirbtinio apvaisinimo įstatymo projektas, 2010-10-12, Nr. XIP-2502. Skelbiamas [http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc\\_l?p\\_id=380795&p\\_query=&p\\_tr2=](http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=380795&p_query=&p_tr2=).

### **Tarptautinės teisės ir užsienio valstybių teisės aktai**

1. 1966 m. Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas// Žin., 2002, Nr. 77-3290.
2. 1948 m. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija// Žin., 2006, Nr. 68-2497.
3. 1966 m. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas// Žin., 2002, Nr. 77-3288.
4. 1961 m. Hagos Konvencija dėl užsienio valstybėse išduotų dokumentų legalizavimo panaikinimo// Žin., 1997, Nr. 68-1699.
5. 1973 m. Hagos Konvencija dėl sprendimų, susijusių su išlaikymo pareigomis, pripažinimo ir vykdymo// Žin., 2002, Nr. 51-1934.
6. 1958 m. Jungtinių Tautų Niujorko Konvencija dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo// Žin., 1995, Nr. 10.
7. Lietuvos Respublikos ir Ukrainos sutartis dėl teisinės pagalbos teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose// Žin., 2004, Nr. 91-1767.

8. Lietuvos Respublikos ir Baltarusijos Respublikos sutartis dėl teisinės pagalbos teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose// Žin., 1994, Nr. 43-779.
9. Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos sutartis dėl teisinės pagalbos teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose// Žin., 1995, Nr. 13-296.
10. Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos sutartis dėl teisinės pagalbos teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose// Žin., 1994, Nr. 14-234.
11. Prancūzijos civilinis kodeksas (*Code Civil des Français*, V skyrius “Santuoka” 144 – 228 straipsniai). Vertimas į anglų kalbą skelbiamas [http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes\\_traduits/code\\_civil\\_somA.htm](http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/code_civil_somA.htm).
12. Vokietijos civilinis kodeksas (*Bürgerliches Gesetzbuch*). Skelbiamas internetinėje svetainėje <http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/BJNR001950896.html>.
13. Nyderlandų (Olandijos) civilinis kodeksas. I knyga. Vertimas į anglų kalbą skelbiamas <http://books.google.com/books?id=4TRXglDzUfEC&printsec=frontcover&dq=the+civil+code+of+the+netherlands&hl=lt&cd=1#v=onepage&q&f=false>.
14. Italijos civilinis kodeksas (*Codice civile italiano*). Libro Primo: Delle persone e della famiglia. Titolo VI: Del matrimonio (79-230 straipsniai). Skelbiamas internetinėje svetainėje [http://it.wikisource.org/wiki/Codice\\_civile/Libro\\_I/Titolo\\_VI](http://it.wikisource.org/wiki/Codice_civile/Libro_I/Titolo_VI).
15. Latvijos civilinis kodeksas (*Civillikums*). Ģimenes tiesības. Vertimas į anglų kalbą skelbiamas [http://www.tiesas.lv/files/ties\\_darb\\_reg\\_norm\\_akti/civillikums.pdf](http://www.tiesas.lv/files/ties_darb_reg_norm_akti/civillikums.pdf).

### **Europos Sąjungos teisės aktai, kiti Europos Sąjungos dokumentai**

1. 2000 m. gegužės 29 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1347/2000 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis abiejų sutuoktinių vaikams, pripažinimo bei vykdymo.
2. 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos Reglamentas dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantį Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000, (EB) Nr. 2201/2003.
3. Praktinis vadovas kaip taikyti naująjį Briuselio II reglamentą. Skelbiamas [http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/guide\\_new\\_brussels\\_ii\\_lt.pdf](http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/guide_new_brussels_ii_lt.pdf).

## Specialioji literatūra

18. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. I dalis. Bendrosios nuostatos. – Vilnius: Justitia, 2004.
19. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. – Vilnius: Justitia, 2001.
20. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. – Vilnius: Justitia, 2002.
21. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. – Vilnius: Justitia, 2002.
22. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. – Vilnius: Justitia, 2003.
23. Lietuvos Respublikos Santuokos ir šeimos kodekso komentaras. Vilnius: “Mintis”, 1985.
24. Mikelėnas V. Šeimos teisė. – Vilnius: Justitia, 2009.
25. Kudinavičiūtė I. Santuokos sąlygos ir jų vykdymas. – Vilnius: Justitia, 2007.
26. Santuoka ir skyrybos: Lietuvoje ar Anglijoje? Teisinis komentaras. Straipsnį parengė dr. Laura Gumuliauskienė
27. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Konstitucija priimta devintojo šaukimo Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos neeilinėje devintojoje sesijoje 1978 m. balandžio 20 d., Vilnius: “Mintis”, 1978.
28. Lietuvos teismų praktika: apžvalgos, konsultacijos, nutarimai, sprendimai: civilinė teisė ir civilinis procesas. – Vilnius, Teisinės informacijos centras, 1998.
29. Namų advokatas. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002.
30. Pesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. – Vilnius: Justitia, 2006.
31. Andriulis V. ir kt. Lietuvos teisės istorija. – Vilnius: Justitia, 2002.
32. Nekrošius I., Nekrošius V., Velyvis S. Romėnų teisė. – Vilnius: Justitia, 1999.
33. Andriulis V. Lietuvos statutų šeimos teisė. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
34. Lazutka S. Pirmasis Lietuvos statutas (1529 m.). – Vilnius: Margi raštai, 2007.
35. Vaišvila A. Teisės teorija. – Vilnius: Justitia, 2009.
36. Gumuliauskienė L. Užsienio teismų sprendimų pripažinimas ir vykdymas civiliniame procese. Daktaro disertacija (socialiniai mokslai: teisė (01 S)). – Vilnius, 2008.
37. Krivka E. Viešojo intereso gynimo problemos civiliniame procese. Daktaro disertacija (socialiniai mokslai: teisė (01 S)). – Vilnius, 2006.
38. Marcinkevičienė D. “Civilinė metrikacija ir santuoka sovietinėje Lietuvoje 1940 – 1969 m.”; žurnalas “ISTORIJA”, 2009 m. Nr. 1.

39. "Katalikų bažnyčia ir santuokos neišardomumas", Krikščioniškos minties, kultūros ir visuomenės laikraščio „XXI amžius“ priedas „Kristus ir pasaulis“, 2004 m. gruodžio 3 d., Nr. 3 (21).
40. Šeputytė – Vaitulevičienė E. "Meilės reikalai sovietiniais metais ir dabar", žurnalas "Aš ir psichologija", 2010 m. Nr. 18.
41. Hamilton C. Family Law in Europe. – London: Butterworths, Lexis Nexis™, 2002.
42. Meilius K. The marriage contracted in the Church, civil law and the practice of courts. SOTER - Journal of Religious Science (11/2003).
43. Eekelaar J. Family law and personal life. - Oxford: Oxford University Press, 2007.
44. Meeusen J. International family law for the European Union. – Oxford: Intersentia, 2007.
45. Harris - Short, S., Miles J. Family law: text, cases, and materials. - Oxford: Oxford University Press, 2007.
46. Муратова, С. Семейное право: учебник. – Москва: Эксмо, 2004.
47. Герасимова, Л. Семейное право: конспект лекций. – Москва: Юрайт, 2009.
48. Красильников, И.: Семейное право: учебное пособие. - Москва, ФОРУМ, 2009.
49. Туманова, Л. Защита семейных прав в европейском суде по правам человека. – Москва: Городец, 2007.

### **Bendroji literatūra**

1. Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985.
2. „Lietuvių kalbos žodynas (t. I–XX, 1941–2002): elektroninis variantas / redaktorių kolegija: Gertrūda Naktinienė (vyr. redaktorė), Jonas Paulauskas, Ritutė Petrokienė, Vytautas Vitkauskas, Jolanta Zabarskaitė. – Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005.– [www.lkz.lt](http://www.lkz.lt).

### **Lietuvos teismų praktika**

1. Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant tarptautinės privatinės teisės normas, apibendrinimo apžvalga, aprobuota LAT senato 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimu Nr. 28// Teismų praktika. 2001, Nr.14.
2. LAT 1999 m. gruodžio 8 d. nutartis civ. byloje Nr. 3K-3-888 *Dėl santuokos pripažinimo negaliojančia (SŠK 42 str.)*, kat. 16.
3. LAT nutartis 2000 m. balandžio 19 d. civ. byloje Nr. 3K-3-462/2000 *A. Andrejevas v. A. Bružas*, kat. 16.

4. LAT 2002 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje *L. Sinevičienė v. A. Sinevičius*, Nr. 3K-3-514/2002, kat. 25.6.2; 44.
5. LAT 2003 kovo 19 d. nutartis civ. byloje Nr. 3K-3-502/2003 *D. Praškevičienė v. A. Praškevičius*, kat. 103.
6. LAT 2004 gegužės 26 d. nutartis civ. byloje Nr. 3K-3-331/2004 *V. Urbietis v. M. Urbietienė*, kat. 69.3.; 69.7.
7. LAT nutartis 2005 m. vasario 28 d. civ. byloje Nr. 3K-3-107/2005; *A. Slaboševičius v. R. Jarutytė*.
8. LAT 2006 m. sausio 16 d. nutartis civ. byloje Nr. 3K-3-30/2006 *Bankrutuojanti R. M. stomatologinė klinika v. BUAB "Ratio" ir kt.*
9. LAT 2006 m. kovo 6 d. nutartis civ. byloje Nr. 3K-3-133 *D. Z. v. Alytaus miesto savivaldybė ir kt.*
10. LAT 2006 m. balandžio 19 d. nutartis civ. byloje Nr. 3K-3291/2006 *Vilniaus apygardos vyriausiasis prokuroras ir Valstybinio draudimo fondo valdybos Vilniaus m. skyrius v. V.M.*, kat. 95.7.
11. LAT nutartis 2007 m. vasario 7 d. civilinėje byloje Nr. 3K-7-6/2007 *Dėl bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudarytos santuokos ir jos apskaitos, tokios santuokos pabaigos.*
12. LAT 2007 m. kovo 19 d. nutartis civ. byloje Nr. 3K-3-98/2007 *Z.S. v. V.S.*
13. LAT 2007 lapkričio 13 d. nutartis civ. byloje Nr. 3K-3-481/2007 *S. K. v. J. A. V., Vilniaus miesto 5-ojo notarų biuro notarė V. T.*, kat. 75.2; 75.3.
14. LAT 2008 kovo 4 d. nutartis civ. byloje Nr. 3K-3-148/2008 *A. Z. v. V. B.*, kat. 75.3.
15. LAT 2008 spalio 22 d. nutartis civ. byloje Nr. 3K-3-508/2008 *1.15 Dėl santuokos pripažinimo negaliojančia dėl tikrosios valios neišreiškimo*, kat. 75.3; 75.8.
16. LAT 2010 m. balandžio 6 d. nutartis civ. byloje Nr. 3K-3-140/2010 *BUAB "Utvilsta" v. II "(duomenys neskelbtini)"*, kat. 21.4.1.2.

#### **Internetiniai šaltiniai, kita medžiaga**

1. Lietuvos Respublikos Seimo internetinė svetainė [www.lrs.lt](http://www.lrs.lt).
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo internetinė svetainė [www.lrkt.lt](http://www.lrkt.lt).
3. Lietuvos Respublikos prokuratūros internetinė svetainė [www.prokuraturos.lt](http://www.prokuraturos.lt).
4. Europos teisminio atlaso interneto svetainė [www.europa.eu](http://www.europa.eu).

## SANTRAUKA

Santuokos pripažinimo negaliojančia institutas nėra naujas šiuolaikinės civilinės teisės kūrinys. Šis institutas pirmą kartą istoriniuose šaltiniuose paminėtas dar XVI amžiuje. Santuokos negaliojimo teisiniai pagrindai bei teisinės pasekmės reglamentuotos Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse. Šiame darbe sisteminės analizės būdu atskleidžiama santuokos pripažinimo negaliojančia instituto esmė bei jo išskirtinumas. Šis institutas apibrėžiamas kaip pačios valstybės atsisakymas asmenų sudarytą santuoką pripažinti ir ginti, išreikštas teismo sprendimu. Lyginamuoju aspektu analizuojami skirtingų užsienio valstybių santuokos negaliojimo pagrindai, Lietuvoje pripažįstant ar nepripažįstant santuoką, turinčia užsienio elementą, negaliojančia. Didėjant mišrių santuokų skaičiui, daugėja ir santuokos negaliojimo atvejų. Šiame darbe nagrinėjamos tarptautinių konvencijų, tarptautinių sutarčių nuostatos, taikomos užsienio valstybių teismų sprendimų dėl santuokos pripažinimo negaliojančia. Ypatinga vieta skiriama ES teisei, o ypač – Briuselio II*bis* reglamentui, kuriuo suvienodinama valstybių narių teismų sprendimų dėl santuokos pripažinimo negaliojančia procedūra.

## SUMMARY

The institute of marriage annulment is not new basis regarding the end of legal relations between spouses. Marriage annulment was first mentioned in Lithuanian historical sources in 16<sup>th</sup> century. The grounds and procedures for declaring Marriage Null and Void are provided in the Article 3.37 of the Civil Code of Lithuanian Republic. In this work by the help of systematic method there is developed the substance of marriage annulment and its distinguishing points extracting this institute from the others institutes declaring the end of legal relations between spouses. This institute is being determined as the rejection of the country to accept and guard the alliance of spouses and to acclaim such alliance as marriage. Different grounds of marriage annulment are being analysed by the help of comparative method. Marrying a foreigners and getting married in the foreign countries becomes more and more popular nowadays. But also with this, the institute of marriage annulment becomes more applicable in practice. In this work we analyse international conventions, agreements and other international documents regarding acknowledgement of the court ruling. The special place in this work is set for European Union Law concerning marriage annulment, especially the new Brussels II (Council Regulation (EC) No 2201/2003 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in matrimonial matters and in matters of parental responsibility for the children of both spouses)